

TÜRÜK

Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

2013 Yıl:1, Sayı:2

Sayfa: 49-111

ISSN: 2147-8872

ÂŞIK KIRAÇ ATA’NIN TASNİF ETTİĞİ İLBey İLE MİHRİNAZ HİKÂYESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Nedim Bakırcı*

Özet

Türk halk anlatımları içerisinde halk hikâyelerinin özel bir yeri vardır. Geçmişteki ve günümüzdeki kültürel ve modern hayattan izler taşır. Geleneksel edebiyatımızın en zengin ve çok yönlü türlerinden biridir halk hikâyeleri. Bu hikâyelerinden biri de Âşık Kırâç Ata tarafından tasnif edilen İlbey ile Mihrinaz Hikâyesi’dir. Halk hikâyelerinin kaynaklarına bakıldığında bu kaynaklardan biri de masal-efsane kaynaklı halk hikâyeleridir. Kırâç Ata’nın tasnif ettiği bu hikâye de masal kaynaklıdır. Çünkü Kırâç Ata, annesinden çocukluğunda sayısız masal dinlemiştir. Annesinden dinlediği masalları lisans öğrencisine bitirme tezi olarak da hazırlatmıştır. Tez de yer alan masallar içerisinde Tayyare adlı masal da vardır. Âşık Kırâç Ata, işte bu masal metninden hareketle İlbey ile Mihrinaz Hikâyesini tasnif ederek halk hikâyeleri halkasına bir yenisini eklemiştir. Hikâyede yer verilen kahramanlar içerisinde hem tarihi hem de hayali kahramanlar vardır. Cihangir Han ile karısı Dilşad Hatun 18. Yüzyılın ortalarında yaşamış birer tarihi şahsiyettir. Diğer kahramanlar hayali olmakla birlikte Türk kültürü içerisinde bulabileceğimiz kahramanlardır.

Bu makalede, İlbey ile Mihrinaz Hikâyesi çeşitli yönlerden ele alınıp incelenmiştir. Kırâç Ata’nın hayatı, hikâyeciliği, hikâyenin motif sırası, kaynağı, coğrafyası, zamanı, kahramanları, epizotlarının ve şiirlerinin tahlili, formelleri, dil ve anlatımı gibi konular üzerinde durulmuştur. Metinler kısmında okuyucunun mukayese yapması açısından hem halk hikâyesi metnine, hem de bu hikâyeye kaynaklık eden masal metnine yer verilmiştir. Ayrıca tasnif edilen hikâye bu makaleyle ilim dünyasına duyurulmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Halk hikâyesi, âşık, Kırâç Ata, İlbey ile Mihrinaz, epizot, formel, motif sırası.

A STUDY ON THE STORY OF İLBey AND MİHRİNAZ CREATED BY THE MİNSTREL KIRAÇ ATA

Abstract

Folk stories have owned a special place in Turkish narration. It bears traces of cultural and modern life from the past and nowadays. Folk

*Doç. Dr. Niğde Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
nedimbakirci@hotmail.com

stories have been one of the richest and the most versatile types in Turkish Literature. One of those stories is *The Story of İlbey and Mihrinaz*, which was created by Kırac Ata the Minstrel. Considering the sources of folk stories, one of these sources is folk stories originated from tales-legends. The story created by Kırac Ata is also originated from tales because he listened to countless tales from his mother during his childhood. He also made his undergraduate students prepare the tales which he listened from his mother as academic dissertations. The tales in the dissertations also include the tale called Tayyare. Kırac Ata the minstrel has added a new story into the range of folk stories by creating the story of İlbey and Mihrinaz with reference to those tales. There are both fictional and historical characters among the characters taking place in the story. Cihangir Han and his wife Dilşad Hatun are historical characters who lived in mid 18th century. Other characters are fictional characters; however, it is possible to find them in Turkish culture.

The Story of İlbey and Mihrinaz has been discussed and studied from different perspectives.

The life of Kırac Ata the Minstrel, his style of narration, his motif sequence of narration, sources, geography, time, scene, protagonists, analyses of the episodes and poems, formals, language and narration have been emphasized and studied in detail. Both the text of folk story and the text of tale, from which this story originated, are included in the section of texts in order to allow readers to compare both of them. Moreover, the story which was created will be announced to the literature world through this paper.

Key Words: Folk Tales, Minstrel, Kırac Ata, The Story of İlbey and Mihrinaz, Episode, Formal, Motif Sequence.

GİRİŞ

Âşık Kırac Ata 1958 yılında Mart ayının sonlarına doğru dünyaya gelmiş, ancak yıllar sonra nüfusa kaydedilirken 1957 olarak yazılmıştır. Asıl doğduğu yer Sergen olmasına rağmen yine nüfus kayıtlarında doğum yeri Hatay'ın Erzin ilçesi olarak geçmektedir. Hatta, nüfus cüzdanı yenileme işlemleri sırasında, nüfus memurunun marifetiyle, doğum yeri "Erzin" yerine "Dört Yol" ilçesi olarak yazılmıştır. Mahalle adı da "Kara Mustafalı" iken "Mustafalı" şeklinde değiştirilmiştir (Türkan 2010: 41).

Kırac Ata'nın baba tarafı Malatya'nın Akçadağ ilçesine, anne tarafı ise Gaziantep'in İslahiye ilçesine dayanmaktadır. Kırac Ata'nın büyük dedesi olan Ala Kasım ile kardeşi Kara Üsün (Hüseyin) Malatya'nın Akçadağ ilçesinden göç ederek Sergen düzlüğüne yerleşmişlerdir. Çevre köylerden de kız alıp vererek çoğalan bu sülaleye "Kasımlar" ya da "Ala Kasımlar" adı verilmiştir. Ala Kasım'ın oğlu Mehmet (Memmetce), Mehmet'in oğlu Abdulcelil, onun da oğlu Ekrem (Kırac Ata)'dir (Türkan 2010: 40).

Kırac Ata'nın babası Mehmet oğlu Abdulcelil Kırac'tır. 1918 yılında Kahramanmaraş ili, Afşin ilçesinin Topaktaş köyünün Sergen mezrasında dünyaya gelmiştir. Abdulcelil'in annesi ise, Kayseri'nin Koyunabdal köyünden Selver hanımdır. Abdulcelil, Sergen mezrasında hayvancılık ve tarımla uğraşırken bir yandan da ağabeyleri Hacı Hoca ve Ali Hoca ile birlikte dönüşümlü olarak köyün imamlığını da yapar. Abdulcelil, yeni harflerle

okuma yazmayı askerde öğrenmiş olup okula hiç gitmemiştir. Memleketten göç edip Hatay'ın Erzin ilçesine yerleştikten sonra inşaat ustalığına başlayan Abdulcelil, artık bundan sonra bu meslek üzerine geçimini sağlamaya başlar (Türkan 2010: 40).

Kıraç Ata'nın annesi, Gaziantep'in İslahiye ilçesinden Yusuf Ağa'nın (Güngör) kızı Sultan'dır. 1928 yılında dünyaya gelen Sultan, Abdulcelil'in ikinci eşidir. Abdulcelil, Sultan'ı kaçırarak birinci eşinin üstüne kuma olarak getirir. Birinci hanım üç çocuğunu da Sultan'a bırakıp babasının evine gidince Abdulcelil onu boşar. İlk hanımdan kalan Mehmet, Selvi ve Cuma'dan sonra Sultan'dan İzzet, Celal, Selver, Ekrem (Kıraç Ata), Remzi ve Doğan (İkizler), Fatma ve Menderes adlı çocuklar dünyaya gelir (Türkan 2010: 40).

Âşık Kıraç Ata, Hatay ilinin Erzin ilçesinde 1963'te Hürriyet İlkokulunda öğrenim hayatına başlamıştır. İkinci sınıfı bitirdikten sonra ailesiyle birlikte Aydın'ın Nazilli ilçesine göç eden Kıraç Ata, 1965'te Recep Bey İlkokulunda üçüncü sınıfı ve dördüncü sınıfın ilk yarısını okur; diğer yarısını da Adana ilinin Kadiri ilçesinde tamamlar. İlkokul beşinci sınıfı da Osmaniye'de Yediocak İlkokulunda bitirir. Öğrenimine bir yıl ara veren Âşık Kıraç Ata 1969'da Osmaniye Merkez Ortaokuluna kayıt yaptırıp 1971 yılında mezun olur. Bundan sonra da üç yıl okula gönderilmeyen âşığımız bu süre zarfında babasının yanında inşaatlarda çalışır; 1975 yılında Osmaniye Lisesi'ne kayıt yaptırarak 1978 yılında mezun olur. Aynı yıl üniversiteyi kazanarak Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne kayıt yaptıran Âşık Kıraç Ata, 1982 yılında buradan mezun olur (Türkan 2010: 38).

Âşık Kıraç Ata askerliğini 1983-1984 yıllarında Ankara Etimesgut Zırhlı Birliklerde Asteğmen olarak yapmıştır.

Âşık Kıraç Ata Erzurum Atatürk Üniversitesinde okurken, 1981'de bir aile ortamında tanıştığı ve Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde okuyan Fatma Yıldız (Yıldırım) hanımla tanışır. Daha sonra 1982 yazında nişanlanıp 11.07.1983 tarihinde evlenirler. Bu evlilikten Esmâ ve Akın adlarında iki çocuğu dünyaya gelir (Türkan 2010: 38-40).

Âşık Kıraç Ata, ortaokul birinci sınıftan itibaren babasının yanında inşaat işlerinde çalışmaya başlar. İnşaat ustalığını (kalıpcılık, demircilik, sıva, boya) öğrenen Kıraç Ata, bu mesleğini üniversite öğrenciliği yıllarına kadar devam ettirmiştir. Emekli olduktan sonra evinin planını ve işçiliğini bizzat kendisi yapmıştır.

1982 yılında üniversiteyi bitiren Kıraç Ata 12 Haziran 1985 yılında Sivas'ın Divriği ilçesinde Divriği Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenini olarak göreve başlar. Birçok okulda öğretmenlik ve idarecilik yaptıktan sonra 02 Kasım 1995 yılında Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Halk Bilimi Anabilim Dalında öğretim görevlisi olarak çalışır. Ağustos 2009'da emekli olur. Hâlâ Denizli'de yaşamını sürdürmektedir (Türkan 2010: 40-44).

Kıraç Ata, Türk halk şiirinin irticali olarak söylenebildiği, Türk halk müziğinin sevilerek dinlendiği bir kültür ortamında dünyaya gelmiştir. İrticalen kafiye oluşturma faaliyetini de ilk kez bu ortamda henüz iki yaşındayken gerçekleştirmiştir Kıraç Ata.

Kıraç Ata iki yaşından sonra bu kültür ortamından ayrılmasına rağmen Türk halk şiiri ve müziği ile olan ilişkisini koparmaz. Hatay'ın Erzin ilçesine taşındıktan sonra radyodan

dinlediği türkülerini öğrenen Kıraç Ata, bu türkülerini ezberleyerek söylemeye başlar. Kıraç Ata, ilkokul birinci sınıfa giderken mahallenin kadınları artık ona türküyü söyleyip dinlemeyi sever hâle gelmişlerdir.

Kıraç Ata, âşıklığın temelini oluşturan en önemli uygulamalardan biri olan, irticalen şiir söyleme işine her zaman ilgi duyduğunu, hatta bunu her fırsatta uygulamaya çalıştığını, onun doğduğu kültür ortamının (Sergen) ve çevresinin bu sözlü kültürü yaşatan insanlarla dolu olduğunu da dile getirmektedir.

Daha sonra Kıraç Ata ortaokul yıllarında saz çalmaya ilgi duyar. Önce kendi yaptığı aletle saz çalmaya çalışan Kıraç Ata, daha sonra Adana’da okuyan ağabeyi Celal’in satın aldığı sazla saz çalmaya devam eder.

Kıraç Ata, önceleri gençlik hevesiyle arabesk ve türküyü karışımı parçalar söylemeye başlar ve bunları eş dost toplantılarında ya da okul mezuniyet gecelerinde icra eder. Ancak, üniversiteyi kazanıp edebiyat fakültesinde okumaya başlayınca saz çalma ve söyleme işini âşık edebiyatı sahasında yoğunlaştırır. Âşığımız üniversite yıllarında Erzurum’un kültür ortamından da etkilenir. Erzurum Radyosu hocalarından Kıyasettin Temelli’nin saz ekibinde faaliyet gösterir. Daha sonra Erzurum’da hemen her yıl düzenlenen “Âşıklar Şöleni” faaliyetlerine seyirci olarak katılır ve âşık fasıllarının nasıl uygulandığını, yarışmaların ve atışmaların nasıl yapıldığını uygulamalı olarak görme imkânı bulur. Âşığımız atışma işini ilk kez Hasan Korkmaz, Himmet Biray, Olcay Kılıç gibi sınıf arkadaşlarıyla gerçekleştirmeye başlar.

Üniversite öğrenciliği yıllarında Halk Edebiyatı derslerinde âşıkların deyişlerini de ders uygulaması mahiyetinde icra eden Kıraç Ata, bu yıllarda daha çok usta malı deyişleri çalıp söylemektedir. Hem Doğu Linyitleri Kömür İşletmelerinde çalışıp hem de üniversite eğitimini sürdüren Kıraç Ata, zaman darlığı yüzünden bir âşığın yanında çırak olarak yetişeme imkânına kavuşamamış ve hatta Kıyasettin Temelli’nin saz ekibinden bile ayrılmak zorunda kalmıştır. Âşığa, üniversite yıllarında, arkadaşları tarafından “Kıraç Ata” mahlası verilmiş, hocaları ve arkadaşları da onu bu mahlasla tanımışlardı. Âşığımız bu durumu da şu şekilde anlatmaktadır:

“Bir gün, Türk Halk Edebiyatı hocalarımızdan biri olan Ensar Aslan kendisinin de saz çaldığını belirttikten sonra aramızda saz çalan olup olmadığını sordu. Arkadaşlar da “Sınıfın âşığı var” hocam dediler ve beni gösterdiler. Hoca da mahlasım olup olmadığını sordu; arkadaşlar da mahlasımın *Kıraç Ata* olduğunu söylediler. Hocanın isteği üzerine öbür hafta, sazı sınıfa getirip uygulama yapmaya başladım. Bir başka dönem dersimize giren Muhan Bali hocamızın dersinde de sazı sınıfa getirmiş, duvara dayamıştım; Muhan Bali hocam sazı yerde görür görmez hemen yerden alıp havaya kaldırdı ve sazın bir ekmek teknesi olduğunu, bu yüzden de âşıklar için kutsal olduğunu, onun yere konmasının doğru olmayacağını söyledi. Sazın yere konmayacağını da Muhan Bali hocamızdan öğrendik. Ancak âşıklık geleneğinin en geniş ve en ayrıntılı bilgilerini Saim Sakaoğlu hocamızdan öğrendik.”

Kıraç Ata, memuriyet hayatına başladıktan sonra bir ara “Kasımoğlu” mahlasını kullandıysa da eski arkadaşlarının ısrarı üzerine tekrar “Kıraç Ata” mahlasını kullanmaya başlamıştır (Türkan 2010: 45-50).

Kıraç Ata, daha sonraki yıllarda, gezip gördüğü ya da görev yaptığı yörelerde âşıklık geleneği ile ilgili her şeyle ilgilenmiş, bu sahayla ilgili yeteneğini geliştirmek için her fırsatı değerlendirmeye çalışmış, zamanla da kendi deyişlerini oluşturmaya başlamıştır. Kendisine Karacaoğlan ve Dadaloğlu'nu manevî usta olarak örnek alan Kıraç Ata, tanıştığı usta âşıklar tarafından da her zaman takdirle karşılanmıştır (Türkan 2010: 50).

Kıraç Ata, üniversitede öğretim görevliliği boyunca da derslerinde âşıklık geleneğini öğrencilerine hem sazlı sözlü, yani uygulamalı olarak tanıtmış hem de fakülteye davet ettiği âşıkların fasıllarında hoşlama, selamlama mahiyetindeki kendi deyişlerini icra etmiş, onlara manzum olarak düzenlediği muammaları sormuş ve yine fasıl içinde kendi deyişlerini sunmuştur.

1. ÂŞIK KIRAÇ ATA'NIN HİKÂYESİ

Âşığımız, hem âşıklık hem de hocalık vasfının gereği olarak fıkra ve kıssa anlatımında da bilgi ve beceri sahibidir. Özellikle babası Abdulcelil Kıraç'tan kıssalar dinleyerek büyüdüğünü ifade eden Kıraç Ata'yı yakından tanıyanlar onun bir şeyi anlatırken mutlaka fıkra, kıssa ya da atasözleri veya halk benzetmeleriyle süslediğini söylerler.

Daha çok ciddi bir duruşu ve görünümü olan Kıraç Ata'nın aslında neşeli bir mizahî yönü de vardır. Bunu şiirlerinde açıkça görmek mümkündür. Mizahî yönü olan bir insanın halk fıkralarından uzak olması da düşünülemez. Lise ve üniversite yıllarından itibaren fıkra dinleme ve anlatma merakının olduğunu söyleyen Kıraç Ata, sırf bu sebepten üniversitedeki yurt odasının gece geç saatlere kadar fıkra ve saz söz meraklılarınca dolup taşıdığını söylemektedir. Lise ve üniversite hocalığı yıllarında da hem meslektaşları hem de öğrencileri için yararlı olabilecek fıkra ve kıssaları yeri geldiğinde anlatmayı ihmal etmeyen âşığımız, bu sebepten çevresi tarafından sohbeti ve sazı sözü aranan birisi hâline gelmiştir (Türkan 2010: 52).

Her şeyden önce, Kıraç Ata'nın annesi Sultan Kıraç'ın tam bir "masal anası" olduğunu belirtmekte yarar vardır. Kıraç Ata ve kardeşleri annelerinden dinledikleri masallarla büyümüşlerdir. Kıraç Ata, annesinden öğrendiği ve derlediği bu masalları 2008 yılında bir öğrencisine lisans tezi olarak hazırlatmıştır (Serap Yaşar, *Sultan Kıraç'tan Masallar (İnceleme)*, Denizli 2008). Kıraç Ata'nın, kardeşler içinde bu masallara en çok ilgi duyan insan olduğunu söyleyebiliriz. Öyle ki, bu masalları yıllar boyunca başta çocukları ve yeğenleri olmak üzere eş dost çocuklarına anlatarak onların eğitimine bir "masalci" edasıyla katkıda bulunan kişi olmuştur.

Âşık Kıraç Ata'nın irticali şiir söylemedeki ustalığı yakından bilinmektedir. Ancak onun hikâye anlatmadaki ve tasnifteki ustalığı bilinmemektedir. Kıraç Ata'nın şiir söylemedeki ustalığı kadar hikâye tasnif etmede de ne kadar usta olduğu görülmüştür. Bu satırları yazanın ricasıyla Kıraç Ata İlbey ile Mihrinaz adlı hikâyeyi tasnif ederek Türk halk hikâyeleri repertuarımıza bir hikâye daha kazandırmıştır.

2. İLBEY İLE MİHRİNAZ HİKÂYESİ'NİN MOTİF SIRASI

İlbey ile Mihrinaz Hikâyesinin motif sırasını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Türkistan diyarının Kaşgar şehri hükümdarı adaletli Cihangir Han'ın çocuğu yoktur. Çocuksuzluğu için Cihangir Han ve karısı Dilşad Hatun Allah'a dua eder ve birçok ihstanda bulunurlar.

2. Cihangir Han, üzüntüsünü unutmak için Kutlu Dağ'a çıkar ve abdest alıp iki rekât hacet namazı kılar.

3. Cihangir Han, duası sırasında iki damla yaş gözünden akar, göz yaşını silerken yanına bir ihtiyar derviş (Hızır Aleyhisselam) gelir. Onun derdini de dermanını da bilir. Derviş heybesinden çıkardığı kırmızı bir elmayı padişaha verir. Derviş, Cihangir Han'a verdiği elmayı ortadan ikiye bölmesini, yarısını kendisinin yarısını da karısının yemesini, Allah'ın izniyle bir çocuk sahibi olacaklarını söyler.

4. Cihangir Han, dervişin verdiği elmaya şaşkın şaşkın bakar ve dervişe derdini nasıl bildiğini sormak için başını kaldırdığında dervişin gözden kaybolduğunu görür.

5. İhtiyarın söylediği gibi elmayı yiyen Cihangir Han ve Dilşad Hatun'un dokuz ay, on gün sonra nur topu gibi bir oğulları olur.

6. Cihangir Han, ak sakallı bilge dervişleri, âlimleri ve arifleri çağırıp bir şölen düzenler ve oğluna ad koymalarını ister. Davetliler, hasta olduğu için şölene gelmeyen Tolunbay Ata'nın çocuğa ad vermesinin daha doğru olacağını söylerler. Tolunbay Ata, iyileştikten sonra hükümdarın huzuruna gelir ve oğlanın sağ kulağına ezan okuyarak üç kez ismini söyler ve oğlana İlbey adını verir.

7. İlbey, belli bir yaşa gelince babası onun için bir sünnet toyu düzenler. Her gelen davetli İlbey'e bir hediye sunar. Dülger Ahmet isminde bir hünerli marangoz da bir uçan sandalye İlbey'e hediye eder.

8. İlbey on beş yaşına kadar bir taraftan bir çok hocadan ilim tahsil ederken, diğer taraftan ata binmeyi, kılıç kullanmayı ok atması öğrenir.

9. Kurban bayramında İlbey, kendisine hediye edilen uçan sandalyeye binerek gözden kaybolur.

10. Uçan sandalyeyle uzun süre yol giden İlbey, inmek için uçağın kumandasını kurcalayınca kumanda bozulur ve uçan sandalye yere çakılır.

11. İlbey, yara bere içersinde yerden kalkar, uçan sandalyesini bir yere saklar ve yolda bir çobana rastlar. Çoban İlbey'e süt ve ekmek ikram eder. İlbey çobana nerede olduğunu sorar. Çoban da buranın Tebriz şehri olduğunu söyler.

12. Bu arada Cihangir Şah ve Dilşad Hatun oğlunun uçan sandalyeye binerek kaybolduğunu öğrenince büyük bir üzüntü yaşarlar. Halk da hükümdarlarının acısına ortak olmak için sarayın bahçesine toplanırlar. Uzun süre hükümdar ve halk İlbey'i arar, fakat bulamazlar.

13. Dilşad Hatun, gelenden gidenden oğlunu sorar, ancak hiçbir haber alamaz.

14. İlbey, Tebriz'e gelince bir eve misafir olur, ertesi gün âşıklar kahvesi işleten Azeroğlu'nun yanına gider.

15. Azeroğlu, İlbey'e kahvede iş verir, İlbey kahvede hem çalışır hem de âşıklara hizmet eder.

16. İlbey bir gün kahvedeki işleri bitirip uykuya dalınca güzel bir rüya görür. Rüyasında ahu gözlü, ağzı burnu karanfil gibi, yanağı nokta benli, kar gibi bembeyaz tenli bir kız gelip İlbey'e üç bade sunar:

Birinci bâde: Allah Aşkına,

İkinci bâde: İki cihan severi Hak Muhammed Mustafa aşkına,

Üçüncü bâde: Helali olacak güzel aşkına.

17. Ertesi gün ustası Âzeroğlu, İlbey'deki durgunluğun sebebini sorar, o da sazı eline alıp başından geçenleri anlatmaya başlar. Kahvede bulunan bütün âşıklar şaşırıp kalırlar.

18. Hak âşığı olup olmadığını anlamak için Azeroğlu ile Âşık Ali Şirvanî, İlbey'i imtihan ederler. İmtihan sonucunda onun Hak âşığı olduğunu anlarlar ve Azeroğlu ona İlbey'i mahlas olarak verir.

19. Bir gün Basra Emiri Behram, Azeroğlu ve maiyetindeki âşıkları sarayına davet eder. Sarayda Azeroğlu'nun âşıkları bir çok âşıkla karşılaştıktan sonra İlbey ile Behram'ın âşıklarından Âşık Rihdanî karşılaşırlar. İlbey, Türkleri öven mısraların ardından Behram İlbey'i ve onu alkışlayan İstanbul'dan gelen Ömer adlı seyyahı zindana attırır.

20. Bu arada âşıkların atışmalarını dinleyen Behram'ın kızı Âfitap İlbey'in güzelliğine vurularak ona âşık olur.

21. İlbey, zindanda Ömer'in Hezarfen Ahmet Çelebi'nin torunu olduğunu öğrenince çok sevinir. Çünkü uçan sandalyesini tamir edecek kişiyi bulmuştur.

22. Bir gün Âfitap, zindanda İlbey'i ziyaret eder ve ona âşık olduğunu söyler. Bunun üzerine İlbey bir şiirle başka birini sevdiğini ve kendisine gönül veremeyeceğini ifade eder.

23. Behram'ın kızı İlbey'in aşkıandan günden güne sararıp solar. Hekimler derdine çare bulamaz, hocalardan biri onun ulu bir zattan beddua almış olabileceğini söyler.

24. Âfitap, doğruca zindana gidip zindancıbaşına mücevher, altın verir ve İlbey ile Ömer'i serbest bırakır.

25. Ömer, İlbey'in uçan sandalyesini tamir eder ve İlbey ile Ömer helaleşerek ayrılırlar.

26. İlbey, uçan sandalyesiyle Hazar Denizi'nin güney kıyısından geçerken bir adada kale görür ve oraya gider. Bir de ne görsün rüyasından bade sunan kız yatakta yatmaktadır. Acem ülkesinin padişahı Mirza Şah kızını herkesten sakındığı için bu kaleye kapatmıştır.

27. İlbey, Mihrinaz'a kendini tanıttıktan sonra kalede buluşmaya devam ederler. Bu durumu gören baş cariyeye Sırefşan, Mirza Şah'a haber verir. Vezir Behlül ve askerleri kaleyi sararak İlbey ile Mihrinaz'ı yakalarlar. Mirza Şah ikisinin de idam edilmesine karar verir.

28. İlbey ve Mihrinaz idam edilecekleri zaman İlbey, Mirza Şah'tan son isteğinin yerine getirilmesini ister. Mirza Şah kabul eder. İlbey'in son isteği sandalyesine binmektir. İlbey sandalyeye oturunca Mihrinaz da İlbey'in boynuna sarılır ve sandalyeyi çalıştırıp hızla oradan uzaklaşırlar.

29. İlbey ve Mihrinaz sandalyeyle uzun süre uçarlar ve en sonunda bir köye gelirler. Bir koca karıya misafir olurlar. Kış bastırdığı için yollarına devam edemezler ve kış bitinceye kadar orada kalan İlbey ve Mihrinaz'a nikâh kıyırlar.

30. İlbey ile Mihrinaz bahar gelince uçan sandalyelerine binerek Kaşgar'a doğru yola çıkarlar. Yolda mola verdikleri zaman kavlarının düşmüş olduğunu görürler. Mihrinaz hamile

olduğu için çok fazla hareket edememektedir. İlbey uçağına binerek ateş aramaya gider. Haydutların evinden ateşi alıp dönerken uçak ateş alarak yanmaya başlar. İlbey canını zor kurtarır.

31. İlbey kan revan içinde yatarken bir sığır çobanı onu bulur ve köyüne götürür. İlbey hafıza kaybına uğradığı için kim olduğunu bilemez. İlbey'e köylülerden bazıları yabancı, bazıları mecnun, bazıları ise deli diye seslenirler.

32. Minrinaz, İlbey'i uzun süre bekler, dönmediğini görünce yola çıkar. Bir müddet gittikten sonra doğum sancıları tutan Mihrinaz, oracıkta bir oğlan doğurur. Sırtlanlar Mihrinaz'ın etrafını sarınca oğlanı bir ağacın dalına asar ve sırtlanları peşine takarak çocuktan uzaklaştırır.

33. Cihangir Han, adamlarıyla ava çıktığı zaman ağaçtaki bebeğe rastlarlar. Bebeği Cihangir Han evlatlık olarak alır. Tolunbay Ata gelerek oğlana Armağan ismini verir.

34. Bu arada Mihrinaz geri gelip oğlunu göremeyince çığına döner ve saçını başını yolarak yoluna devam eder. Yolda bir çobana rastlar. Çoban Mihrinaz'ı elat edinerek evine götürür.

35. Armağan Bey on altı yaşına gelir ve yakışıklı bir delikanlı olur. Bir gün ava çıktığında çeşme başında Mihrinaz'ı görür. Ondan bir tas su ister, suyu içerken gözü Minrinaz'a kayar. Armağan Bey'in gözüne Mihrinaz'ın memelerinden süt fışkırır. Armağan Bey attan yere düşüp bayılır. Bu olayı duyan Cihangir Han, Mihrinaz'ı saraya çağırarak bu olayın sebebini sorar.

36. İlbey, yarı mecnun gibi diyar diyar dolaşarak Kaşgar'a kadar gelir. Tellalların bütün ahaliyi saraya çağırıldığını duyar ve İlbey de karnımı doyrabilirim diye saraya gider.

37. Mihrinaz, başından geçenleri bir bir hikâyeye eder. İlbey, Mihrinaz'ın anlattıklarını duyunca kudret-i Allah'tan her şeyi hatırlamaya başlar. İlbey ağlayarak ayağa kalkar ve kendini tanıtır.

38. İlbey ile Mihrinaz bir birlerine sarılarak hasret giderdikten sonra Cihangir Han, İlbey ile Mihrinaz'a öyle bir düğün yaptırır ki dünyada eşi ve benzeri yoktur.

3. İLBEY İLE MİHRİNAZ HİKÂYESİ'NİN KAYNAĞI

Halk hikâyeleri tasnif edilirken âşıklarımız birçok kaynaktan faydalanmışlardır. Ali Berat Alptekin halk hikâyelerinin kaynaklarını dört başlık altında vermiştir: 1. *Türk kaynağından gelen halk hikâyeleri (Koroğlu, Âşık Garip)*, 2. *Arap, Fars ve Hint kaynağından gelen halk hikâyeleri (Leyla ile Mecnun, Yusuf ile Züleyha)*, 3. *Masal-efsane kaynaklı halk hikâyeleri (Şah İsmail, Kirmanşah)*, 4. *Âşıkların hayatından kaynaklanan halk hikâyeleri (Kerem ile Aslı, Ercişli Emrah ile Selvihan)* (Alptekin 2002: 52). İncelemeye çalıştığımız hikâyenin kaynağı ise 3. maddede yer alan masal-efsane kaynaklı hikâyeler içersinde yer alır.

Âşık Kıracı Ata, bu hikâyeyi annesinin ağzından defalarca dinlediği "Tiyara" (Tayyare) (Yaşar 2008: 127-131) adlı masaldan hareketle oluşturmuştur. Yani, âşığımız bu masalı halk hikâyesi hâline dönüştürmüştür.

4. İLBEY İLE MİHRİNAZ HİKÂYESİ'NİN COĞRAFYASI

İlbey ile Mihrinaz Hikâyesi'nde olayların geçtiği coğrafya alışılmışın dışında bir coğrafyadır. Bu halk hikâyesinde olaylar Doğu Türkistan'dan yani Kaşgar'dan başlayıp Güney Azerbaycan'a (bugün İran sınırları içinde kalan Azerbaycan Türklerinin yaşadığı İran'ın en büyük dördüncü şehri olan Tebriz'e) kadar, oradan Basra (Irak) dâhil devam eder ve hikâye Doğu Türkistan'da son bulur. Hikâyede geçen yer (özellikle şehir) adlarının tamamen gerçeğe uygun olması özellikle hikâyeci tarafından tercih edilmiştir.

5. İLBEY İLE MİHRİNAZ HİKÂYESİ'NDE ZAMAN

Âşığımız, hikâyede geçen olayların zamanını tarihî kronolojik zamana uygun olarak seçmiştir. Dolayısıyla Cihangir Han ve eşi Dilşad Hatun yaşadığı yüzyıl olan 18. yüzyılın ortaları, hikâyenin de yaşandığı zamandır.

6. İLBEY İLE MİHRİNAZ HİKÂYESİ'NİN KAHRAMANLARI

Hikâyede yer alan kahramanlar hem gerçek tarihi şahsiyetlerden hem de hayali isimlerden seçilmiştir. Cihangir Han ve eşi Dilşad Hatun gibi tarihi şahsiyetlerin hikâyede yer almasının sebebi aşığımızın ifadesiyle “Onları bu hikâyeye almamın sebebi, onların aziz hatıralarını yeni nesillere hatırlatmaktır.”. Bu isimler hikâyedeki rollerine göre tasnif edilmiştir ve değerlendirilmiştir.

a. Hükümdar, Han, Şah, Emir, Padişah, Bey, Vezir

Cihangir Han: Tarihi bir şahsiyet olup 18. yüzyılın ortalarında yaşamıştır. Çinlilerle mücadele ederken şehit düşmüştür. Doğu Türkistan'ın Kaşgar şehrinin hükümdarıdır. Hikâyede halkına adaletle hükmeden, iyi kalpli, cömert ve aynı zamanda yiğit bir yönetici olarak belirtilmiştir. Çin imparatorunun ordularıyla her zaman savaş hâlinde olan Cihangir Han, çocuğu olması yönüyle talihsiz biridir.

Armağan Bey: İlbey ile Mihrinaz'ın oğludur. Mihrinaz onu kaybedince Cihangir Han bulup büyütür. Tolunbay Ata, gelerek ona Armağan adını verir. On altı yaşına gelince bir av sırasında annesini bir çeşme başında görür. Mihrinaz çok güzel olduğu için Armağan Bey'in gözü kayar. Mihrinaz'ın memesinden süt fişkıarak Armağan Bey'in gözlerine dolar ve onun bayılıp attan düşmesine sebep olur.

Mirza Şah: Acem ülkesinin padişahıdır. Mihrinaz'ın da babasıdır. Gözünden bile sakındığı kızını herkesten kıskandığı için bir adadaki kaleye kapattırır. Kızının İlbey'le aşk yaşadığını duyunca onları idama mahkum eden de odur.

Vezir Behlül: Mirza Şah'ın veziri olan Behlül, askerleriyle kaleyi kuşatır ve her köşeye bir adam gizler. İlbey, Mihrinaz'ın odasına girince Vezir Behlül askerlere emir verip İlbey'i yakalattır.

Emir Behram: Behram, Basra emiridir. Azeroğlu'na bir mektup göndererek Azeroğlu'nu ve maiyetindeki âşıkları sarayına davet etmiştir. Sarayda ağırlanan âşıklar Emir'in âşıklarıyla karşılaşmışlardır. İlbey'i söylediği mısralardan dolayı zindana attıran da odur.

b. Âşık-Maşuk

İlbey: Cihangir Han'ın oğludur. Doğumunda olağanüstülükler vardır. Bir ihtiyarın veya Hızır Aleyhisselamın verdiği elma neticesinde dünyaya gelmiştir. İsmi Tolunbay Ata

vermiştir. İlbey adı eski Türklerin devlet teşkilatındaki “küçük il”, “orta il” ve özellikle de “büyük il” yönetiminde yetkili ve liyakatli er kişiyi temsil etmektedir. Âşık oluşunda da olağanüstülükler vardır. Rüyasında daha sonra sevgili olacağı kızın elinden üç bade içmiştir. Hem adını bilmediği kıza, daha sonra ismini öğrendiği Mihrinaz’a, âşık olmuş hem de saz çalış şiiir söylemeye başlamıştır. Azeroğlu mahlas olarak ismini kullanmasını istemiştir.

Mihrinaz: Acem padişahı Mirza Şah’ın kızıdır. Güzelliği dillere destan olduğu için babası tarafından Hazar Denizi’nin güney kıyısında bir adada bulunan kaleye kapatılmıştır. İlbey, Mihrinaz’ın kaledeki odasına gizlice girer ve onun rüyasındaki kız olduğunu görür. Mihrinaz da oğlanı uyuyormuş gibi yapıp takip eder. Sonunda Mihrinaz, İlbey’in kim olduğunu ve niçin odasına geldiğini öğrenir ve o da İlbey’e âşık olur. Mirza Şah, İlbey’i ve Mihrinaz’ı idam ettireceği sırada uçan sandalyeyle kaçarlar. İlbey, Mihrinaz’a nikâh kıyıp evlenir. Daha sonra İlbey’le birbirlerini kaybederler. Daha sonra bir oğlan çocuğu doğuran Mihrinaz, oğlunu da kaybeder. Bir hadise sonrasında Cihagir Han’ın sarayına davet edilir ve Mihrinaz başından geçenleri hikâyeye ederken İlbey yetişir.

Âfitap: Basra Emiri Behram’ın kızıdır. Âşık karşılaşmalarında İlbey’i görüp âşık olmuştur. Ayrıca İlbey’in zindandan kaçmasına da yardım etmiştir.

c. Yardımcı Kahramanlar

İhtiyar (Hz. Hızır): Cihagir Han’ın çocuğu olması için heybesinden kırmızı bir elma çıkarıp ona veren bir kişidir. Onun verdiği elmayı yiyen Cihagir Han ve Dilşad Hatun’un bir oğulları olur. Bu olayın dışında hikâyede başka bir rolü yoktur.

Diğer halk hikâyelerinde ihtiyar, derviş, Hz. Hızır çocuksuzluğun giderilmesinin yansıra kahramana ad verme, bade içmesini sağlama, zor anlarda yardımcı olma gibi görevleri üstlenirler.

Tolunbay Ata: Hikâyede Tolunbay Ata, “bilgeliği” ve “olgunluğu” ifade eder. Tolunbay Ata, Kaşgar’daki bütün âlimlerin de piridir. Aynı zamanda Tolunbay Ata, hem Cihagir Han’ın oğlunun, hem de torununun adını veren kişidir. Hükümdarın her sıkıntısında yanına gelerek onu teselli eder.

Koyun Çobanı: İlbey’in uçağı düştüğünde yolda rastladığı bir çobandır. İlbey’e koyun sütü ve ekmek vererek karnını doyurur. İlbey’e yolu tarif ederek onu Tebriz’e gönderir.

Sığır Çobanı: İki yerde iki farklı sığır çobanı karşımıza çıkmaktadır. Birincisi İlbey’in uçağı yanıp düşünce İlbey’i gören ve onu köye götüren çobandır. İkincisi ise, Mihrinaz’ın oğlunu kaybetmesinden sonra yolda rastladığı ve Mihrinaz’ı evlatlık aldığı çobandır.

Ebe Karı: İlbey ile Mihrinaz’ın idamdan kaçıp yanında kaldıkları kadındır. Uzun süre İlbey ve Mihrinaz’ı misafir eder ve onların nikâhlarını kıydırır.

Karı Koca: İlbey Tebriz’e varınca misafir olduğu evin sahipleridir. Allah ne verdiyse yemeklerini İlbey’le paylaşmış ve ona yatacak yer vermişlerdir. Ayrıca Azeroğlu’nun kahvesini İlbey’e salık veren de onlardır.

Hezarfenzade Ömer: Hezarfen Ahmet Çelebi’nin torunudur. İstanbul’dan Basra’ya gelmiş ve sarayda İlbey’in atışmasını dinlemiştir. İlbey’in söylediklerini alkışladığı için İlbey’le beraber Emir Behram tarafından zindana atılmıştır. Afitap’ın yardımıyla İlbey’le birlikte zindandan kaçmıştır. Aynı zamanda İlbey’in uçan sandalyesini tamir eden kişidir.

Sırefşan: Mihrinaz'ın baş cariyesidir. Konargöçerlerden yetim alınıp büyütülen Sırefşan çok kurnaz bir kadındır. Mihrinaz'la İlbey'in buluşmalarını gizli gizli takip etmiş ve Mirza Şah'a anlatmıştır.

c. Kahramanın arkadaşları ve atışma yaptığı âşıklar

Azeroğlu: Tebriz'de âşıklar kahvesi işleten bir âşıktır. İlbey, onun kahvesinde çalışmış ve âşıklığa orada başlamıştır. İlbey'e mahlasını veren de odur. Onun Hak âşığı olup olmadığını öğrenmek için imtihana tabii tutan da Azeroğlu'dur.

Âşık Ali Şirvanî: Azeroğlu'nun maiyetindeki âşıklardan biridir. Güngörmüş geçirmiş, çok tecrübeli usta bir âşıktır. İlbey'in Hak âşığı olup olmadığını anlamak için Azeroğlu ile İlbey'i imtihan edenlerden biridir.

Âşık Rahdanî: Emir Behram'ın âşıklarından biridir. İlbey ile atışma yapmıştır. İlbey, Rahdanî'yle atışırken mısralarının tamamında Türklüğü öven ifadeler kullanması İlbey'in zindana atılmasına sebep olmuştur.

ç. Anneler

Dilşad Hatun: Cihangir Han'ın karısıdır. Türk hükümdarı Cihangir Han Çinliler tarafından şehit edildikten sonra eşi Dilşad Hatun, Çin imparatorundan kendini korumak için Çin sarayında canına kıymış bir namus abidesidir. Bütün Asya ve Japonya'da bu sıfatıyla tanınmaktadır. Bir erkek gibi Çinlilerle yapılan savaşlara katılıp cenk etmiş ve sayısız kahramanlıklarından dolayı "İpar Han" namını almıştır. Çok güçlü olan Dilşad Hatun'u tek üzen şey çocuğunun olmayışıdır. İhtiyar dervişin Cihangir Han'a verdiği elmayı yiyerek hamile kalır ve bir oğlan çocuğu dünyaya getirir.

Gülşah Hatun: Mirza Şah'ın hanımıdır. Dolayısıyla Mihrinaz'ın da annesidir. Kızının idamı haberini alınca Mirza Şah'a söylemediğini bırakmaz ama Mirza Şah'ı yine de idam kararından vazgeçiremez.

d. Diğerler kahramanlar

Dülger Ahmet: Bir marangoz olarak karşımıza çıkan Ahmet, işinin erbabı biridir ve çok hünerlidir. O, ağaçtan çeşitli alet edevat yaptığı gibi çeşitli icatlarıyla da herkesi şaşırtan biridir. Bu icatlarından biri de İlbey'e hediye olarak getirdiği uçan sandalyedir.

Hezarfen Ahmet Çelebi: Hikâyede sadece adı geçmektedir. Zindana İlbey'le birlikte atılan Ömer'in dedesi olarak geçmektedir.

Dokuz Eşkîya: Dokuz kişiden oluşan bir eşkîya çetesidir. İlbey, ateş almak için uçan sandalyesiyle onların bulunduğu yere gelir. Eşkîyalar İlbey'in korkusundan gözlerini açamazlar. İlbey ateşi alıp giderken dokuz eşkîya da arkasından bakakalırlar.

7. İLBİY İLE MİHRİNAZ HİKÂYESİ'NİN EPİZOT TAHLİLİ

a. Kahramanın ailesi ve doğumu

Türkistan'da Kaşgar şehrinin hükümdarı Cihangir Han'ın çocuğu olmaz. Çocuğu olmadığı için çok üzülen hükümdar her ibadetinde dua eder, açları doyurur, çıplakları giydirebilir. Bu duruma çok üzülen Cihangir Han, sıkıntılı anlarında her zaman gittiği Kutlu Dağ'a çıkar. Bir pınardan abdest alıp iki rekât namaz kılar ve dua eder. Duası bittiği sırada ak saçlı, nur yüzlü, yeşil kaftanlı bir ihtiyar peyda olur. Cihangir Han'ın derdini bilen ihtiyar, heybesinden çıkardığı kırmızı bir elmayı Cihangir Han'a verir. İkiye bölüp yarısını kendisinin yemesini,

yarısını da karısının yemesini tavsiye eder ve böylece bir çocuklarının olacağını söyler. Cihangir Han, pınar başında karşılaştığı ihtiyarın verdiği elmayı alarak evine gelir. Cihangir Han, elmayı ihtiyarın dediği gibi bölüp yarısını karısı, yarısını kendisi yer ve karısı Dilşad Hatun hamile kalır. Dilşad Hatun, dokuz ay on gün sonra bir oğlan çocuğu dünyaya getirir.

Diğer halk hikâyelerinde hükümdar veya padişah veziriyle derdine çare aramak için gurbete çıkar. Ancak bu hikâyede yalnız hükümdarın gurbete çıktığı görülür.

b. Kahramana ad verilmesi ve eğitimi

Cihangir Han, oğlu doğduktan sonra bir şenlik düzenler. Bütün fakir fukaraları çağırıp karınlarını doyurur. Gelemeyenlere ise yiyecekleri evlerine gönderir. Cihangir Han, aksakallı dervişleri, âlimleri, bilgeleri ve arifleri çağırıp çocuğuna ad verilmesini ister. Toplantıya katılanlar oğlana ad verme işinin Tolunbay Ata'ya düşeceğini söylerler. Ancak bilgiler bilgisi Tolunbay Ata hasta olduğu için toplantıya gelememiştir. Tolunbay Ata, iyileşince hükümdarın huzuruna çıkar ve üç kez oğlanın kulağına ezan okuyup oğlana İlbey adını verir.

Halk hikâyelerinde ad verme işini çocuksuzluğu gideren derviş, ihtiyar veya Hz. Hızır yapar. Ancak bu hikâyede ad verme işini hükümdarın ak saçlısı ve bilgisi Tolunbay Ata üstlenmiştir.

Cihangir Han'ın oğlu İlbey, on altı yaşına kadar âlimlerden, hocalardan eğitim alır. Diğer taraftan da ata binip silah talimi yapar. İlbey çok zeki birisidir. Zaten hikâyecilik geleneğinde kahramanlar çok zeki olurlar. Hikâyelerde kahramanların eğitimi de kısa sürer. İlbey'in eğitimi de kısa sürmüştür.

c. Kahramanın gurbete çıkması

Sünnet merasimi sonrasında halk İlbey'e birçok hediye getirir. Bu hediyeler arasında bir uçan sandalye de vardır. Dülger Ahmet isminde çok hünerli bir marangozun ağaçtan yaptığı bir uçaktır. Dilşad Hatun, kilitli bir odada uzun süre uçağı saklar. Ancak İlbey on altı yaşına gelince kapalı odada uçağın olduğunu öğrenir. Dülger Ahmet, İlbey'e uçan sandalyenin nasıl kullanıldığını öğretir.

Bir Kurban bayramı sırasında İlbey sarayın bahçesinde uçakla oynarken uçak havalanır ve Kaşgar'dan uzaklaşır. Böylece kahraman istemeden de olsa gurbete çıkmış olur. Her ne kadar hikâyelerde kahraman, âşık olduğu kızı aramak için gurbete çıksa da burada gurbete çıkması âşık olduğu kızı bulmak için değildir. Ancak bu gurbete çıkış kahramanın âşık olacağı kızı bulmaya sebep olacaktır.

Halk hikâyelerinde alışılmışın dışında bir sıralama ile bu hikâyede gurbete çıkma epizeotu, âşık olma epizotundan önce gelmiştir.

ç. Kahramanın âşık olması

İlbey, uçağı arızalanıp düşünce kendini Tebriz'de bulur. Tebriz'de kahve işleten Azeroğlu'nun yanına gelir ve kahveye çirak olur. Bu kahve âşıklar kahvesidir. İlbey, bu kahvede tam iki yıl çalışır. Çalıştığı süre içerisinde âşık fasıllarını dinler. Bir gün çok yorulan İlbey kahvedeki köşesinde uykuya dalar. Rüyasında cennet bahçesi gibi güzel bir yerde gezerken huri gibi güzel bir kız görür ve akli başından gider. Kız gelip İlbey'e bir kâse içerisinde üç bade sunar ve ona gapten bir ses "Allah aşkına iç", "Hak Muhammed Mustafa aşkına iç" ve "Bunu da senin helalin olacak bu güzelin aşkına iç" der. Son badeyi içtikten sonra İlbey'in yüreğine öyle bir ateş düşer ki ne yapacağını bilemez. İlbey, rüyada kızın adını

soracak olur ancak kız aniden kaybolur. İlbey böylece hem âşıklığa başlar hem de dünya güzeli bir kıza âşık olur. Ertesi günden itibaren İlbey saz çalıp irticalen şiirler söyler. Ustası Azeroğlu, İlbey'in Hak âşığı olduğunu imtihan sonucunda öğrenince ona mahlas olarak "İlbey"i kullanmasını söyler.

Hikâyede Mihrinaz'ın bade içme olayına rastlanmaz. Diğer halk hikâyelerinde badeyi sunan dervişler bu hikâyede yoktur. Dervişlerin yerine İlbey'e badeyi sunan kızdır. Bir fark da bade sunulduktan sonra gapten badeyi kimim aşkına içeceği kahramana söylenir.

d. Kahramanın sevgili ile karşılaşması

İlbey, Basra Emiri Behram'ın âşıklarından Âşık Rihdanî ile karşılaşmasının sonucunda kendini alkışlayan, adını zindanda öğrendiği, Ömer adlı biriyle beraber zindana atılır. Emir Behram'ın kızı Âfitap'ın yardımıyla İlbey ve Ömer zindandan kaçarlar. Hezarfen Ahmet Çelebi'nin torunu olan Ömer, İlbey'in uçağını tamir eder. Ömer'le helalleşip ayrılan İlbey, uçan sandalyesine binerek memleketine doğru yola çıkar. Hazar Denizi'nin güney kıyısından geçerken bir adada bulunan kaleyi görür. Kaleye yaklaşır ışık yanan odadan içeri girer. İçeri giren İlbey, yatakta rüyasında gördüğü ve kendisine bade sunan kızın yattığını görür. İlbey'in yüreğine düşen ateş iyice alevlenir. İlbey'in âşık olduğu kız Acem ülkesinin padişahı Mirza Şah'ın kızıdır. Oğlan, kızı uyandırmadan uzun süre seyrederek eşyaların yerini değiştirerek odadan uzaklaşır. İkinci gün gelir yine kızı uyandırmadan uzun süre onu seyrederek ve oradan uzaklaşır. Üçüncü gün kız parmağını keser ve uyumaz. Kız, İlbey'i yakalar. İlbey kendisini tanıtır ve rüyasını kıza anlatır. Kızın da yüreğine aşk ateşi düşer ve böylece birbirlerine tutkuyla bağlanırlar. Sırefşan adlı baş cariye, kızın durumunu Mirza Şah'a söyleyince iki sevgili askerler tarafından yakalanır ve Mirza Şah onları idama mahkûm eder. İdam edilecekleri sırada uçan sandalyesine binen İlbey, kızı da yanına alarak oradan uzaklaşır.

e. Kahramanın memleketine dönüşü

İlbey ve Mihrinaz, Mirza Şah'tan kurtulunca bir köyde bir koca karıya misafir olurlar. Burada İlbey ile Mihrinaz'a nikâh kıyılır. Kış olduğu için bahara kadar koca karının yanında kalırlar. Bahar gelince Kaşgar'a doğru yola çıkarlar. Bu arada Mihrinaz hamiledir. Yolda ateşe ihtiyaç olunca İlbey ateş almaya gider ve dönerken uçak düşer. Mihrinaz İlbey'in gelmediğini görünce yola çıkar. Ancak yolda çocuğunu doğurur. Sırtlanlar çocuğu yemesin diye sırtlanları oradan uzaklaştırır. Geri gelince oğlunu göremez. Cihangir Şah, o gün ava çıktığında oğlanı bulur ve onu evlatlık alır. Tolunbay Ata gelip bu oğlana Armağan Bey adını verir.

Mihrinaz bir çobanın yanında uzun süre kalır. İlbey de uçak düşünce hafızasını kaybeder ve bir çoban onu köyüne götürür.

Armağan Bey av esnasında su içmek için çeşme başındaki Mihrinaz'dan bir tas su ister. Oğlanın gözü Mihrinaz'a kayınca kadının memelerinden süt oğlanın gözüne fışkırır. Oğlan bayılıp attan düşer. Cihangir Şah bu olayı duyunca Mihrinaz'ı saraya çağırır.

İlbey de çobanın götürdüğü köyden ayrılarak bilmeden Kaşgar'a gelir.

f. Sonuç

Mihrinaz, Cihangir Şah'ın huzuruna çıkar ve bütün halk da oradadır. Kız başından geçenleri Cihangir Şah'a hikâyeye etmeye başlar.

Bu sırada İlbey Kaşgar sokaklarında gezerken tellalların bütün ahalinin saray önünde toplanmaları gerektiği şeklinde bağırdıklarını duyar. Bir lokma yiyecek bulurum ümidiyle o da sarayın önüne gelir. İlbey, herkesin Mihrinaz'ı dinlemek için sükûnet içersinde olduklarını görür. Mihrinaz başından geçenleri ağlayarak anlatmaya başlayınca İlbey, kudret-i Allah'tan her şeyi hatırlamaya başlar. İlbey ayağa kalkıp kendisini tanıtır. Ortalığı bir velvele alır ve ana, baba, oğul, torun sarmaş dolaş olur.

İlbey başından geçenleri hem telden hem dilden anlatır. Cihangir Han, İlbey ile Minrinaz'a öyle bir düğün kurdurur ki dünyada eşi benzeri yoktur. Namı yedi cihana yayılır. Böylece hasretlikler muratlarına ermiş olurlar.

8. İLBEY İLE MİHRİNİZ HİKÂYESİ'NDE YER ALAN ŞİİRLERİN TAHLİLİ

Hikâyede âşık 16 adet şiire yer vermiştir. İki şiir hariç on dört şiir bu hikâyeye tasnif edilirken söylenen şiirlerdir. Hikâyenin döşeme kısmında söylene ilk şiir ile hikâyeye içerisinde "Nolur ahu gözlerini" diye başlayan şiir Âşık Kırâç Ata'nın daha önce söylediği şiirlerdir. Hikâyede kullanılan şiirlerin tamamı ezgili şiirler olduğunu da hatırlatmakta yarar vardır.

a. Tek kişi etrafında söylenen şiirler

Hikâyenin **Döşeme** bölümünde âşık tarafından bir şiir söylenmiştir. Şiir dört hane olup 11'li hece ölçüsüyle söylenmiş ve 6+5 duraklıdır. Şiirin kafiye şeması koşma tarzında olup abab/cccb/dddb/eeeb şeklindedir. Şiirde sözün ne kadar önemli olduğundan bahsedilmektedir.

Cihangir Han, bir pınar başında abdest alıp iki rekât namaz kıldıktan sonra elini Allah'a açıp dua eder. Bu dua şiirlerdir ve üç haneden oluşmuştur. 11'li hece ölçüsüyle söylenmiştir ve 6+5 duraklıdır. Şiirin kafiye şeması koşma tarzında olup abab/cccb/dddb/eeeb şeklindedir. Cihangir Han, şiirde Allah'tan kendisine bir çocuk vermesini istemektedir.

Hikâyede Cihangir Han'ın söylediği ikinci şiir ise, oğlunun kaybolmasının yüreğinde bıraktığı acıyla söylediği şiirdir. Bu şiir 6 dörtlükten oluşur. Şiir 11 heceli ve 6+5 duraklıdır. Kafiye şeması abab/cccb/dddb... şeklindedir.

Dilşad Hatun, oğlunun kaybolması üzerine dört şiir söyler. Bu şiirler 8'li hece ölçüsü ve 4+4 duraklı söylenmiştir. "Oğul oğul, aman oğul" mısrasıyla başlayan şiirin kafiye şeması mani tarzında aaxa şeklindedir. "Söyle ne olur seher yeli" mısrasıyla başlayan şiirin kafiye şeması abab/cccb... şeklindedir. Yine bu şiirin devamı olarak görülen ancak kafiye şeması değişen iki şiir parçası daha vardır. "Yüreğimdeki acılar" (iki dörtlük) ve "Ak sakallı hacı dedem" (iki dörtlük) mısralarıyla başlayan şiirlerin kafiye şeması ise aab/cccb şeklindedir.

İlk şiirde Dilşad Hatun, biricik ciğerparesi olan oğlunun kaybolması onun yüreğinde derin izler açmış ve acısını bu şiirle dile getirmiştir.

İkinci şiirde Dilşad Hatun, seher yelinden oğlunun kokusunu getirir mi diye haber sorar.

Üçüncü şiirde Dilşad Hatun, Mekke'den dönen hacılar içerisinde bir ninenin devesinin yularına yapışıp oğlunu görüp görmediğini sorar ve dördüncü şiir parçasında ise Dilşad Hatun, yine hacılar içerisinde aksakallı, nur yüzlü bir ihtiyarın devesinin yularına yapışıp oğlunu yollarda görüp görmediğini ve kendisine bir haber vermesini ister.

Hikâyede İlbey'in tek başına söylediği beş şiir vardır. İlk şiir beş dörtlük olup 11 heceyle söylenmiş ve 6+5 duraklıdır. "Kalkıp bir acayip nesneye bindim" mısrasıyla başlayan

şiiir in kafiye şeması abab/cccb/dddb ... şeklindedir. Şiiirde İlbey, gurbet elde yalnızlık ve gariplik duygusuyla yüreğindeki hasret ateşini ifade etmiştir. Ayrıca İlbey, dörtlüklerde babasından geri dönemeyeceği için hakkını helal etmesini istemektedir.

“Dün gece düşümde bir hâle düştüm” mısrasıyla başlayan şiiir dört dörtlükten oluşmaktadır. 11’li hece ölçüsüyle söylenmiş ve 6+5 duraklıdır. Kafiye şeması abab/ cccb... şeklindedir. İlbey’in uçan sandalyesi arızalanıp Tebriz’e düşer. İlbey, âşıklar kahvesinde âşık fasıllarını dinler ve bir gün Azeroğlu’nun sazını isteyip bu şiiiri söyler. Şiiirinde dün gece rüya gördüğünü, rüyada bir güzel elinden bade içtiğini ve elinden bade içtiği kızın adını bile sormadığını anlatır.

İlbey’in tek söylediği ikinci şiiir “N’olur ahu gözlerini” mısrasıyla başlayan şiiirdir. 8 dörtlükten oluşan şiiir, 8’li hece ölçüsüyle söylenmiş ve 4+4 duraklıdır. Kafiye şeması ababa/cccb/dddb... şeklindedir. İlbey, Basra Emiri’nin davetlisi olarak saraya gider. Âşıklar ile birlikte İlbey de çalıp söyler. Bu şiiirde İlbey, rüyada elinden bade içtiği kızın güzelliklerinden bahseder.

Üçüncü şiiir “Güzel senin güzelliğin” şeklinde başlayan şiiirdir. Şiiir 5 dörtlükten ibaret olup 8’li hece ölçüsü ile söylenmiş ve 4+4 duraklıdır. Kafiye şeması abab/cccb/dddb... şeklindedir. İlbey, bu şiiiri kendisine âşık olan Basra Emiri’nin kızı Âfitab’a söylemiştir. Şiiirde Âfitab’ın güzelliğinin gelip geçici olduğu ve mağrurlanıp gezmemesi gerektiği anlatılmıştır.

İlbey’in söylediği dördüncü şiiir “Kapına kul oldum, bağlandım kaldım” mısrasıyla başlayan şiiirdir. Şiiir 3 dörtlük olup 11’li hece ölçüsüyle söylenmiş ve 6+5 duraklıdır. Kafiye şeması abab/cccb /dddb şeklinde bir koşmadır. İlbey rüyasında görüp âşık olduğu kızla karşılaşır ve onunla karşılıklı söyleşir. İlbey, bu söyleşinin ardından üç dörtlük hâlinde kıza nasıl âşık olduğunu anlatır. İlk dörtlükte kızın kapısında kul ve zincire vurulmuş bir köle olduğunu ifade ettikten sonra canını kıza kurbanlık gibi feda edebileceğini söyler. İkinci dörtlükte kız rüyasında gördüğünü, elinden bade içtiğini ve naz etmemesini kızıdan ister. Son dörtlükte ise İlbey kendisini tanıtarak Cihangir Han’ın oğlu olduğunu ve kızıdan adını bağışlamasını ister.

Son şiiir ise “Gurbet elde bir güzele vuruldum” mısrasıyla başlayan şiiirdir. Beş dörtlükten oluşan şiiir 11’li hece ölçüsüyle söylenmiş ve 6+5 duraklıdır. Şiiir şekil yönünden koşma şeklinde kafiyeleşmiştir. Kafiye şeması abab/cccb/dddb... şeklindedir. Şiiirde İlbey, başından geçenleri babasının huzurunda arz eyleyerek sevdiği kıza kendini affettirir.

Tek olarak söylenen şiiirlerden biri de Mihrinaz’a aittir. Üç dörtlükten oluşan şiiir, 11’li hece ölçüsüyle söylenmiş 6+5 duraklıdır. Kafiye şeması aaab/cccb/dddb şeklindedir. Mihrinaz, çocuğunu bıraktığı yerde bulamaz ve bu şiiiri söyler. Şiiirde Mihrinaz, kaderinden şikâyet ederek başından geçenleri anlatır.

b. Karşılıklı söylenen şiiirler

Hikâyede karşılıklı söylenen dört şiiir yer almaktadır. İlbey Tebriz’e gittikten sonra âşıklar kahvesine takılır. Burada kaldığı günlerde âşıklardan çok etkilenir ve bir gece rüyasında bade içer. Bu hadiseyi duyan kahvedeki âşıklar onu intihan ederler.

İlk karşılıklı şiiir Azeroğlu ile İlbey’in söyledikleri şiiirdir. Azeroğlu sazı eline alarak bir muamma sorarak atışmayı açar. İlbey de Azeroğlu’na cevap verir. Şiiir on hane olup beşi

Azeroğlu, beşi de İlbey tarafından söylenir. 11'li hece ölçüsüyle söylenen bu şiir 6+5 duraklıdır. Kafiye şeması abab/cccb/dddb ... şeklindedir. Şiirde Azeroğlu sorular sormakta, İlbey de sorulan sorulara cevap vermektedir.

İkinci şiir ise bu âşık meclisinde bulunan güngörmüş geçirmiş ve çok tecrübeli bir âşık olan Âşık Ali Şirvanî ile İlbey arasındadır. Azeroğlu ile İlbey arasında geçen karşılıklı söyleşide İlbey çok başarılı bulunur ancak Âşık Ali Şirvanî bir de kendisi İlbey'i sınamak ister. Âşık meclisi ruhsat verince Âşık Ali Şirvanî ile İlbey arasında muamma tarzında karşılıklı söyleşme başlar. Bu şiir 16 dörtlükten ibarettir. 11'li hece ölçüsüyle söylenen şiirin durakları 6+5 veya 4+4+3 şeklindedir. Kafiye şeması aaab/cccb/dddb/eeeb/fffb... şeklindedir.

Âşık Ali Şirvanî sorar, İlbey sorulara cevap verir. Şirvanî, acı meyveden yiyip anasız babasız dünyaya gelenin, gemiyle deryalarda yüzenin, putları kıranın ve Kâbe'yi onaranın, kıtlıktan milleti kurtaranın, denizi yol edenin, bütün hayvanların dilini bilenin, beşikte konuşup ölüyü diriltenin kim olduğunu sorar. İlbey de, Âdem ile Havva, Hazreti Nuh, Hazreti İbrahim, Hazreti Yusuf, Hazreti Musa, Hazreti Süleyman, Hazreti İsa gibi cevaplar vererek âşıklıkta ne kadar usta olduğunu âşıklar meclisine gösterir.

Üçüncü şiir Emir Behram'ın Âzeroğlu ve maiyetindeki âşıkları davet edip âşık meclisi kurdurması sırasında söylenmiştir. Âşıklar sırasıyla çalıp söyledikten sonra sıra İlbey'e gelir ve İlbey'in karşısına Emir Behram'ın saray âşıklarından Rahdanî çıkar. Ayağı önce Rahdanî açar ve karşılıklı söyleşme başlar. On dörtlükten oluşan şiir 11'li hece ölçüsüyle söylenmiş ve 6+5 duraklıdır. Kafiye şeması aaab/cccb/dddb/eeeb/fffb... şeklindedir. Rahdanî dörtlüklerinde İran kahramanlarını överken İlbey de Türk kahramanlarını övmektedir. Yani Rahdanî, Cemşit'i, İrem Bağ'ını, Zaloğlu Rüstem'i, İskender'i, Firdevsi ve Şehname'sini, Nûşirevan'ı ve Şah İsmail'i överken, İlbey de Türkistan'ı, Alper Tunga'yı, Oğuz Han'ı, Manas'ı, Tonyukuk, Kültigin ve Bilge Kağan'ı ve Yavuz Sultan Selim'i över.

Karşılıklı söylenen son şiir ise İlbey ile Mihrinaz arasındaki şiirdir. Şiir altı dörtlük olup 11'li hece ölçüsü ile söylenmiş ve 6+5 duraklıdır. Kafiye şeması aaab/cccb/dddb ... şeklindedir. Gizlice kızın odasına giren İlbey'i yakalayan kız, ilk dörtlükte İlbey'den kim olduğunu sorar ve İlbey de kıza cevap verir. Bunun üzerine üçüncü dörtlükte kız da kendini tanıtır. Dördüncü dörtlükte İlbey kitabının Kuran, peygamberinin Hazreti Muhammed olduğunu anlatır. Beşinci dörtlükte kız, oğlanın sözüne inanmak istediğini ancak oğlanın söylediklerinin doğru olup olmadığını bilemez. Son dörtlükte ise İlbey, kıza fazla naz etmemesini, gördüğü günden beri cemaline vurulduğunu ve aşkı için ölüp ölüp dirildiğini ifade eder.

9. İLBİY İLE MİHRİNİZ HİKÂYESİ'NDE YER ALAN KALIPLAŞMIŞ (FORMEL) İFADELER

Masalların bünyesinde bulunan kalıplaşmış ifadelere formel adını veriyoruz (Alptekin 1999: 93). Formel ifadeler daha çok masalların başında, ortasında ve sonunda yer alırlar. İncelemeye çalıştığımız metin masal kaynaklı olduğu için anlatıcı âşık da bu kalıp ifadeleri kullanmıştır. Bu metinde yer alan kalıp ifadeler aşağıda gösterilmiştir:

a. Giriş Formeli

Vakt-i zamanında Türkistan diyarının Kâşgar şehrinde Cihangir Han namında bir hükümdar hüküm sürmekteydi.

b. Geçiş Formelleri

1. Bir olaydan/şahıstan başka bir olaya/şahsa geçmek için kullanılan formeller

İlbey yoluna gidedursun; biz haberi verelim Cihangir Han ile Dilşad Hatun'dan.

Ana baba böyle oğullarının yasını tutadursun, biz haberi nerden verelim? İlbey'den...

2. Uzun zamanı kısaca ifade etmek için kullanılan formeller

Aradan bir müddet geçince Cenab-ı Allah'ın takdiriyle Dilşad Hatun gebe kaldı.

"At ayağı küllük olur, ozan dili çevik olur" derler; gel zaman git zaman, çocuk büyüdü, on beş yaşına geldi.

Az gitti uz gitti, dere tepe düz gitti, deniz deryalar aştı; sabaha doğru bir diyara geldi ki, bambaşka bir yer!

Günler, aylar geçti, yıla dayandı; yıl dolandı geldi, tamam iki yıla dayandı.

Az gittiler, uz gittiler, dere tepe düz gittiler; günler sonra Tebriz'e ulaştılar.

c. Benzer durumda kullanılan formeller

1. İki varlığın karşılıklı konuşmaları

"Dile benden ne dilersem" dedi.

Ömer dedi ki: "Sağlığını dilerim Şehzadem. Sen de beni kurtardın. Ben şuradan atıma atlayıp İstanbul'a döneyim, başka bir şey istemem."

"Sen in misin yoksa cin misin söyle"

"Ne inim ne cinim, insanoğluyum"

2. Bir varlığın tasviri

Öyle bir güzel ki, güne diyor sen doğma ben doğayım; aya diyor sen doğma ben doğayım. Bir ahu gözlü ki, görenin aklı başından gider!

Kızın mah cemâli ayın on dördü gibi par par parlıyor.

3. Kaynak şahsın söylediği bir söz formel olabilir

İnsanın bir kere talihi dönmeye görsün; ağaya, beye, paşaya hizmetkârlık yaptırır mı, yaptırır!

4. Dinleyicinin dikkatini çekmek için kullanılan formeller

Baktı gördü ki hacıların kimi deve üstünde bir sayeban içinde, kimi at üstünde terki heybeli geliyor.

Giderken giderken, bir de baktı, bir çoban koyun keçi güdüyor!

İlbey bu doluyu da kendisine sunan bu güzelin aşkına içince yüreğine öyle bir ateş düştü ki, sanki bağı külhan olup kor gibi yanmaya başladı.

d. Bitiş Formelleri

İlbey böyle söyleyince Mihrinaz onun boynuna bir daha sarılıp ağladı. İki sevgili böylece hasret giderdikten sonra; aradan birkaç gün geçince Cihangir Han, İlbey ile Mihrinaz'a öyle bir düğün kurdurdu ki, eşi menendi görülmemiş; yedi cihana ün olur. Nice yetimler, garipler de yiyip içip giyindiler, sevindiler. Onlar orada kavuşup muratlarına erdiler.

10. İLBİY İLE MİHRİNİZ HİKÂYESİ'NDE DİL VE ANLATIM

İlbey ile Mihrinaz Hikâyesi dil ve anlatım bakımından oldukça sade ve akıcıdır. Bu akıcılık özellikle atasözleri ile sağlanmaya çalışılmıştır. Hikâye'nin döşeme kısmında âşık tarafından kullanılan birçok atasözü göze çarpmaktadır. Bu atasözleri günlük hayatta kullanılan atasözleri ata yadigârı sözlerdir. Ancak âşığın bu atasözlerini kullanma tarzı biraz Dede Korkut üslubunu hatırlatmaktadır. Âşık Kırâç Ata bu durumu şöyle ifade emektedir: "Döşeme kısmında yer alan atasözlerini kullanma tarzımız biraz Dede Korkut usûlü oldu ama kesinlikle taklitten değil, torunların dedelerini takip ederek aynı geleneği günümüz şartlarına göre geliştirip devam ettirmesinden kaynaklanan doğal bir durumdur."

Döşeme kısmında kullanılan âşığın ifadesiyle Dede Korkut usulü olan atasözleri örnek olması açısından aşağıya alıyoruz:

Atalar demiş ki: Asıl azmaz bal kokmaz, kokarsa yağ kokar, çünkü aslı katıktır. Katran kaynamayla olmazmış şeker; cinsini sevdiğim, cinsine çeker. İt derisinden post, haramzadeden dost olmaz. Darı unundan baklava, incir ağacından oklava olmaz. Çam dalından ağıl olmaz, beslenkiden oğul olmaz; beslenkinin doğurduğundan da baş pehlivan olmaz. Çam ağacından odun olmaz, vurguncu kızından da kadın olmaz. Deli ineğin akıllı buzağısı, os.r.kçu kancığın kurtçul eniği olmaz.

Evine hanım getir ki bey doğursun. Hatun gelir, keklik gibi bey doğurur, dimdik oturur; kancık gelir, terbiyesiz eşek doğurur, semeri yan kırar yadırır. Evi ev eden avrattır, yurdu şen eden devlettir. Avrât var ev yapar, avrât var ev yıkar. Kötü bıçak ele yavuz, kötü avrât dile yavuz. Erkeği vezir eden de rezil eden de avrattır. Fakiri fakir eden bir kuru inat, zengini fakir eden hayırsız evlat, memuru fakir eden süslü avrattır. Şunu da iyi bilin ki; bir karı hanım karı, iki karı yarım karı, üç karı hiç karıdır.

Sizlere vereyim öğüt, kendi ununu kendin öğüt. Gerçi bir musibet, bin nasihatten yeğdir, ama Allah bizleri her türlü musibetten korusun inşallah. Yoksa, arsız adama söz neylesin, kokmuş ete tuz neylesin? Hele ki bir insanda Allah korkusu yoksa; kork Allah'tan korkmayandan. Vicdansızın şerrinden Hakk saklasın cümlemizi.

Koç olacak kuzu çöğ önünde belli olur, kurt eniği büyür yine kurt olur. Oğlan atadan öğrenir sofrâ açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi. Evlat hayırsız, mal ne gerek; evlat hayırlı, mal ne gerek? Suyun yavaş akanından, insanın yere bakanından; yalandan, dolandan, bir de k.cı yere yakın olandan sakınmak gerek.

Dilin cismi küçüktür amma cürmü büyük olur. Dilim seni dilim dilim dileyim, başıma geleni senden bileyim. Söz var iş bitirir, söz var baş kestirir. Söyleyen, dinleyen ârif gerek; ârife ne tarif gerek

Metin içerisinde de anlatımı kuvvetlendirmek için âşığımız zaman zaman atasözlerine veya atasözü özelliği taşıyan cümlelere başvurmuştur. Bu atasözler ve atasözü özelliği taşıyan cümleler bir ölçüde formel gibi kullanılmışlardır. Metin içerisinde yer alan atasözleri ve atasözü özelliği taşıyan cümlelerden bazılarını aşağıda göstermek istiyoruz:

At ayağı külünk ozan dili çevik olur.

Keten, gömlek olmaz dokunmayınca, evlat alim olmaz okumayınca.

Gündüz uçmayan sinek, gece ayrana düşer.

İnsan evladının tahtını yapar ama bahtını yapamaz.

Çıkayım tahta, döner dolaşır gelir bahta.

*Aç olana acı soğan baklava.
Herkesin çektiği dil belasıdır.
Zulüm ile abad olanın sonu berbad olur.
Yüz köpek ürümeyen kurt, kurt sayılmaz.
Mazlumun ahı, tahtan indirir şahı.
Zorla güzellik olmaz.
Âşık sazla, maşuk nazla müteselli olur.*

Hikâyenin anlatım tarzı, sözlü kültür ortamına uygun olduğu için âşığımız bilerek yöresel ifadeler kullanmıştır. Hikâyede Kırâç Ata'nın doğduğu ve büyüdüğü yöreler olan Kahramanmaraş-Afşin ve Osmaniye yörelerinin ağız özellikleri göze çarpmaktadır. Mesela; "gelemeñ", "kuzuyunan kurdunan", "hava karañıdı", "cılga yol", "şarpadan", "sömelek", "görüyon mu", "iğralanan" gibi kelimeler ile "Dedi ki: '.....' dedi." gibi anlatış biçimleri bilindiği gibi kitabi değil sözlü kültür ortamının ifade biçimleridir. Yani, hem "Dedi ki" hem de "dedi" ifadesi aynı cümle içindedir. Yazım kurallarına aykırı düşen bu tip ifadeler sözlü kültür ortamında "O da dedi ki: Ben de geleyim, dedi" şeklinde kullanılmaktadır ve anlatıma aykırı sayılmamaktadır.

SONUÇ

Âşık Kırâç Ata'nın üç yüze yakın şiiri üzerinde daha önce bir yüksek lisans tezi hazırlatmıştık. Ancak onun bir masal metninden hareketle bir halk hikâyesi tasnif edene kadar halk hikâyesi tasnifinde bu kadar maharetli olduğunu bilmiyorduk. Bu hikâye bize göstermiştir ki âşığımız şiirde olduğu kadar hikâye tasnif etmede de oldukça hünerlidir. Bu cümleden hareketle âşığımızdan daha bir çok halk hikâyesi tasnif etmesini bekliyoruz..

Âşık Kırâç Ata tarafından tasnif edilen İlbey ile Mihrinaz Hikâyesi bu çalışmayla ilim âlemine duyurulmuş, yani masal kaynaklı olduğu bilinen Kirmanşah ve Şah İsmail hikâyelerine kaynağı bir masal olan yeni bir hikâye daha eklenmiş olacaktır.

Hikâye, masal kaynaklı bir halk hikâyesi olduğu için hiç şüphesiz metnin asıl yapısı da etkilenmiştir. Yani hikâyenin formel yapısı da kaynağına göre değişiklik gösterebilmektedir. Masal formellerinin hikâye içersinde de kullanıldığı görülür.

Metinler kısmında hikâyeye kaynaklık eden masal metni de verilmiştir. Böylece okuyucu hem masal metnini hem de halk hikâyesi metnini mukayese yapma imkânı bulacaktır.

Âşık Kırâç Ata'nın tasnif ettiği hikâye ilk söylenişi olduğundan daha sonraki anlatılışlarında daha da güzelleşecek ve gelişecektir. Gösterimci kuramın en önemli özelliği bağlam merkezli olmasıdır. Metinler incelenirken sadece metin değil aynı zamanda doku ve bağlamın da göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Bakırcı 2013: 424). Kırâç Ata da metni anlatırken Kahramanmaraş ve Osmaniye ağızlarına bağlı kalarak anlatmıştır. Metni anlatırken ara sözlere de yer vermeyi ihmal etmemiştir. Ancak metin dinleyici karşısında anlatılmadığı için dinleyiciler hikâyeye dâhil olamamışlardır. Eğer metin dinleyici karşısında anlatılmış olsaydı dinleyici de hikâyeye dâhil olacak ve anlatıcı daha da cesaretlenecektir. Anlatılan her metin sosyal çevre şartlara göre (bağlam) değişiklik gösterecektir. Âşık Kırâç

Ata, tasnif ettiği hikâneyi dinleyici karşısında her anlatışında metin üzerinde birçok değişiklik yapacak ve hikâyenin eş metinlerinin oluşmasını sağlayacaktır.

Sonuç olarak, Âşık Kırac Ata bir başlangıç yaparak İlbey ile Mihrinaz Hikâyesini tasnif etmiştir. Tasnif edilen bu hikâye kaynağını masallardan alan hikâyeler arasında yerini alacaktır.

KAYNAKLAR

ALPTEKİN, Ali Berat (1999), *Kirmanşah Hikâyesi*, Ankara.

ALPTEKİN, Ali Berat (2002), *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara.

BAKIRCI, Nedim (2013), “Niğde’den Derlenen Hurşit ile Mahmihri Hikâyesi Eş Metni Üzerine Bir İnceleme”, *Türk Halk Edebiyatı İncelemeleri Saim Sakaoğlu Armağanı*, Ankara, s. 423-440.

TÜRKAN, Hüseyin Kürşat (2011), *Âşık Kırâç Ata’nın (Ekrem Kırâç) Hayatı Sanatı ve Şiirleri Üzerine Bir İnceleme*, Niğde, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

YAŞAR, Serap (2008), *Sultan Kırâç’tan Masallar (İnceleme)*, Denizli, Yayınlanmamış Lisans Tezi.

İLBEY İLE MİHRİNAZ HİKÂYESİ

Musannifi: Âşık Kırâç Ata (Ekrem Kırâç) Kasım 2011 – Mart 2012

Bu hikâyeyi Doğu Türkistan'da Çin zulmüne maruz kalan soydaşlarımız ile Türkistan'ın bağımsızlığı uğrunda şehit düşmüş olan Hükümdar Cihangir Han ve onun hanımı olmak sıfatıyla hükümdarlığı devralan ve Çin İmparatoru'na karşı vatanını ve namusunu canı pahasına koruyan, bu uğurda şehitlik mertebesine erişen, namus abidesi Dilşad Hatun (İpar Han)'un ve ayrıca bana çocukluğumda anlattığı eşsiz masallarla bu ilhamı aşıl原因 anam Sultan Kırâç'ın aziz hatıralarına ithaf ediyorum.

(Döşeme bölümü)

Selâm olmadan kelâm olmaz; selâmünaleyküm, ey yârenler!

Atalar demiş ki: Asıl azmaz bal kokmaz, kokarsa yağ kokar, çünkü aslı katıktır. Katran kaynamayla olmazmış şeker; cinsini sevdiğim, cinsine çeker. İt derisinden post, haramzadeden dost olmaz. Darı unundan baklava, incir ağacından oklava olmaz. Çam dalından ağıl olmaz, beslenkiden oğul olmaz; beslenkinin doğurduğundan da başpehlivan olmaz. Çam ağacından odun olmaz, vurguncu kızından da kadın olmaz. Deli ineğin akıllı buzağısı, os.r.kçu kancığın kurtçul eniği olmaz.

Evine hanım getir ki bey doğursun. Hatun gelir, keklik gibi bey doğurur, dimdik oturur; kancık gelir, terbiyesiz eşek doğurur, semeri yan kırar yatırır. Evi ev eden avrattır, yurdu şen eden devlettir. Avrat var ev yapar, avrat var ev yıkar. Kötü bıçak ele yavuz, kötü avrat dile yavuz. Erkeği vezir eden de rezil eden de avrattır. Fakiri fakir eden bir kuru inat, zengini fakir eden hayırsız evlat, memuru fakir eden süslü avrattır. Şunu da iyi bilin ki; bir karı hanım karı, iki karı yarım karı, üç karı hiç karıdır.

Sizlere vereyim öğüt, kendi ununu kendin öğüt. Gerçi bir musibet, bin nasihatten yeğdir, ama Allah bizleri her türlü musibetten korusun inşallah. Yoksa, arsız adama söz neylesin, kokmuş ete tuz neylesin? Hele ki bir insanda Allah korkusu yoksa; kork Allah'tan korkmayandan. Vicdansızın şerrinden Hakk saklasın cümlemizi.

Koç olacak kuzu çöğ önünde belli olur, kurt eniği büyür yine kurt olur. Oğlan atadan öğrenir sofrayı açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi. Evlat hayırsız, mal ne gerek; evlat hayırlı, mal ne gerek? Suyun yavaş akanından, insanın yere bakanından; yalandan, dolandan, bir de k.çı yere yakın olandan sakınmak gerek.

Dilin cismi küçüktür amma cürmü büyük olur. Dilim seni dilim dilim dileyim, başıma geleni senden bileyim. Söz var iş bitirir, söz var baş kestirir. Söyleyen, dinleyen ârif gerek; ârife ne tarif gerek? Bakalım söz için ne demişiz?

Söz ağızda iken saf bir incidir

Düşünmeden dersen taş olur gider

Nice hatır yıkar, gönül incidir

Dostların gözünde yaş olur gider

Bilmeden dökersen çöle yazıya

Azgın atlar gemi alır azıya
Fırsat vermesen de ite tazıya
Karganın ağzında leş olur gider

Kırk düşün bir söyle demiş erenler
İflah olmaz sırrı ele verenler
Lâf ile dağları yere serenler
Yıkılır hasmına tuş olur gider

Kıraç Ata'm der ki gel beni dinle
Türkçeyi unutma yaşat kendinle
Türk'e türkü söyle kendi dilinle
Gün gelir dünyaya baş olur gider

(Asıl hikâye bölümü)

Vakt-i zamanında Türkistan diyarının Kâşgar şehrinde Cihangir Han namında bir hükümdar hüküm sürmekteydi. Cihangir Han; halkına adaletle hükmeden, iyi kalpli, cömert ve aynı zamanda da yiğit bir hükümdardı. Bu hükümdarın da, güzelliği dillere destan, bir o kadar da ahlâklı ve faziletli, iffetli, Dilşad Hatun adında bir hanımı vardı. Birbirlerini derin bir sevgiyle seven bu çift, birlikte ülkeyi yönetirken gün geliyor seviniyor, gün geliyor üzülyordu. Hele hele de Çinlilerden yana başları hiç dertten kurtulmuyordu. Çin imparatorunun istilacı ordularıyla amansız bir harbe girmişlerdi. Dilşad Hatun da bu savaşlarda erkek gibi cenk ettiği ve nice kahramanlıklar gösterdiği için "İpar Han" namını da kazanmıştı. Günler, aylar böyle ceng ü cidalle geçip gidiyordu, ama onların yüreğinde bir başka dert daha vardı. Bu dert, onları neredeyse Çinlilerin yaptığı zulüm kadar üzüyordu. Çünkü Mevlâ onlara henüz bir evlat nasip etmemişti. Cihangir Han, yerine geçecek bir evladının olmasını, onun soyunu sopunu devam ettirmesini istiyordu. Her ibadetinde yüce Mevlâ'ya dua edip dilekte bulunuyordu. Hayır hasenatını ise hiç eksik etmiyordu. Fakir fukara, bu merhametli hükümdar sayesinde pek yokluk çekmiyordu. Bunun için de halk hem hükümdara hem de Dilşad Hatun'a hep hayır dualar ediyordu. Ama aylar yıllar geçiyor, bir evlat sahibi olamıyorlardı.

Günlerden bir gün Cihangir Han, atına atlayıp ara sıra gezip seyran eylediği Kutlu Dağ'ın yüksek bir yerine çıktı. Bu sefer yanına adamlarını almadı; şöyle bir hava alıp açılalım, hem de tefekkür eyleyeyim, dedi. Bir pınardan abdest alıp iki rekat namaz kıldı. Ellerini açıp dua eyledi, dilek diledi. Görelim bakalım Yüce Yaradan'dan ne diledi?

Yerleri gökleri yaradan Allah
Derdime bir çare, derman sendedir
Senin birliğine şüphe yok billah
Ol deyip olduran ferman sendedir

Yâ Rab fani ömrüm olmadan heder
Hayırlı bir evlat, bir mürüvvet ver

Sonsuz rahmetinden bir damla gönder
Deryalar, denizler, umman sendedir

Durdum divanına, açtım elimi
Zikrin ile daim kıldım dilimi
Başsız koma sen yurdumu ilimi
Yüce merhametin, aman sendedir

Deyip kesti, iki elini yüzlerine sürdü, gözlerinden süzülen iki damla yaşı silerken arkasından bir çıtırtı işitti. Bir de döndü baktı ki, aksakallı, nur yüzlü, yeşil kaftanlı; elinde âsâ, omzunda ala heybesiyle bir ihtiyar; tebessüm ederek kendisine bakıyor. “Aman koca baba, sen de nerden çıktın? Hiç geldiğini duymadım.” dedi. “Ah evladım” dedi, “Buradan geçiyordum, senin dua ettiğini gördüm. Kusura bakma, kulak misafiri oldum.” dedi. Heybesinden kıpkırmızı bir elma çıkardı, Cihangir Han’a uzattı; dedi ki: “Bak evladım, bu elmayı ortadan ikiye böleceksin, yarısını sen yiyeceksin, yarısını da hanımına yedireceksin; bi-iznillah çocuk sahibi olursunuz.” dedi. Cihangir Han, gayr-i ihtiyarî elmayı aldı ve şaşkın şaşkın elmaya baktı; sonra başını kaldırdı ki; “Sen bunu nereden biliyorsun?” diye sora... Ama baktı ki ihtiyar yok! “Allah Allah! Nereye gitti bu adam?” diye sağına soluna bakındı, kimseyi göremedi. Tekrar elindeki elmaya baktı, elma duruyor; “Bunda da var bir hikmet!” dedi, düşündü, onun Hızır Aleyhisselâm olduğuna hükmetti. Elmayı koklayıp cebine koydu, bir sıçrayışta atına bindiği gibi topuklayıp sürdü. Doğruca saraya, Dilşad Hatun’un yanına vardı. Dilşad Hatun da o sırada sarayın balkonuna oturmuş, gergef işlemekteydi. Cihangir Han dedi ki: “Benim gönlümün ve devletimin hürmetli sultanı, sevgili hatunum; bak bugün ne oldu?” dedi. “Ne oldu efendim?” dedi. “Bugün Hızır Aleyhisselâm’ı gördüm!” deyince, Dilşad Hatun şaşkınlıktan iğneyi parmağına batırdı. Can havliyle parmağını ağzına götürdü. “Sen ne diyorsun bey? Nerde gördün? Hızır olduğunu ne bildin?” deyince, Cihangir Han olanları anlattı; “Böyle böyle oldu; aha bana da bu elmayı verdi, bunun yarısını sen yiyeceksin, yarısını da ben yiyeceğim.” dedi. “Allah’ın izniyle bizim de bir evladımız olacak.” dedi. Velhasılı, Hızır Aleyhisselâm’ın tembih ettiği üzere elmayı bölüşüp yediler ve gerisini Allah’a ısmarlayıp tevekkül eylediler.

Aradan bir müddet geçince, Cenâb-ı Allah’ın takdiriyle Dilşad Hatun gebe kaldı. Dokuz ay, on gün sonra da nur topu gibi bir oğlan çocuğu doğurdu. Cihangir Han, Allah’a şükürler ederek kurbanlar kestirdi, ahaliye yemekler, ziyafetler verdirdi. Memleketin dört bir yanından fakiri zengini akın akın gelip yedi içti; herkes nasibine düşeni aldı gitti. Gelemeyenin de ayağına yiyeceği, içeceği, giyeceği gönderildi. Hem dualar edildi hem de eğlenceler, şölenler düzenlendi. Cihangir Han, ak sakallı bilge dervişleri, âlimleri ve ârifleri çağırıp onları ağırladıktan sonra dedi ki: “Ey bilgelerim! Biliyorsunuz ki Cenâb-ı Allah sonradan sonraya bize bir evlat nasip eyledi; çok şükür keremine. Şimdi bu oğlana bir ad koymak gerek. Şanımıza münasip bir ad koyalım.” dedi. Ak sakallı bilgeler bir süre kendi aralarında müşavere kıldıktan sonra içlerinden birisi: “Hükümdarım sağolsun! Bizler danışıp konuştuk ve şöyle fikrediyoruz ki, siz de münasip görür ve tasvip buyurursanız bu ismi, pîrimiz Tolunbay Ata’nın koyması daha iyi olur.” dedi. “Hani ya Tolunbay Ata neden gelmedi?” dedi Cihangir Han. “Aman efendim, başışlayın! Çok hastadır, kalkıp gelemez.”

dediler. “Madem öyle, çok hastadır; öyleyse biz gideriz yanına. Kalkın bakalım! Sağlık, afiyet dileyelim; hekim götürelim.” dedi. Hemen hekimbaşını çağırttı, bilgeleri de yanına alarak doğruca Tolunbay Ata'nın evine vardılar. Evdekiler; “Amanın, Hükümdar evimize gelmiş!” diye şaşırıldılar; ne yapacaklarını bilemediler! Cihangir Han; “Telaşa mahal yok. Herkes rahat olsun bakalım, Tanrı misafiri geldik.” dedi. Hekimbaşını da yanına alarak selâm verip girdi, hemen Tolunbay Ata'nın yatağının yanına bağdaş kurup oturdu. Diğer bilgiler kalabalık oldukları için ve hem de hekimbaşının uyarısıyla hastaya zarar vermemek için dışarıda beklediler. Meğer o doğum telaşı ve sevinci içindeyken nahoş bir haber verip de hükümdarın ağzının tadını kaçırmayalım diye pîrlerinin hasta olduğunu söylememişler. Cihangir Han da Tolunbay Ata'nın gelmediğini hemen fark etmiş, ama; “Dur bakalım, vardır bunun da bir sebebi!” deyip sabrederken, böylece durumu öğrenmiş oldu. Neyse, Hükümdar “Geçmiş olsun” dedikten sonra hekimbaşına buyurdu; onu bir güzel muayene ettirdi. Hekimbaşı dedi ki: “Hükümdarım, Allah'ın izniyle korkulacak bir şey yok. Güzel tedavi edersek kısa sürede iyileşir.” dedi. “Pekâlâ, o zaman hemen tedaviye başla.” dedi. Hâl hatır ettikten sonra, Cihangir Han dedi ki: “Böyle böyle... Bizim meramımız bu.” Tolunbay Ata; “Başım gözüm üstüne. Ayağa kalkar kalkmaz gelirim.” dedi. Bu sırada diğer bilgiler de kapının önünde kendi aralarında konuşuyorlardı: “Bakın gördünüz mü? Hükümdarımız her kesimden insana lâayık olduğu değeri veriyor. Herkese lâayık olduğu üzere muamele ediyor. İşte devlet adamlığı budur. Hak edenin hak ettiği muameleyi görmesi, ancak adaletli devlet adamları sayesinde olur” diyorlardı. Böyle konuşurlarken hükümdar da evin kapısından göründü. Kalkıp saraya geldikten sonra bir müddet daha bilgilerle devlet, millet ve memleket meseleleri görüşüldü. Akşam vakti meclis dağıldı, herkes evine çekildi.

Aradan bir müddet geçtikten sonra Tolunbay Ata iyice sağlığına kavuştu ve nihayet hükümdardan destur diledi, huzura vardı. Dedi ki: “Devletli hükümdarım; Allah size ve evlâd ü iyâlinize, devletimize ve milletimize zeval vermesin. Buyurduğunuz gibi geldim.” dedi. Cihangir Han onu buyur etti, tekrar diğer bilgeleri de çağırttı, hepsini bir güzel ağırladıktan sonra, bebeği getirdiler. Tolunbay Ata; “Bu oğlanın adını İlbey koydum ki; büyük ilini, devletini, milletini babasına lâayık bir şekilde yönetsin.” dedi. Sonra da sağ kulağına ezan okuyup adını üç kez tekrarladı; “Allah, ömrünü uzun, kılıcını keskin eylesin” dedi ve daha nice hayır dualarda bulundu.

Çocuk biraz büyüyüp yürümeye başlayınca sünnet töreni yapıldı; duası okunup büyük toylar, eğlenceler düzenlendi. Tabi bu sırada ahalden de çocuğa hediye getirenler oluyordu. İşte, herkes kendi mesleğine göre; kimi oyuncak, kimi atlas yatak yorgan, kimi kutnu kumaş, kimi tay, kimi kılıç, kimi de kitap getirip hediye ettiler. Bir de o memlekette Dülger Ahmet diye bir marangoz vardı. Yani eskiden marangoza “dülger” derlerdi. Bu Dülger Ahmet o kadar hünerliydi ki, ağaçtan yaptığı çeşit çeşit âlet edevatın yanında, bir de akla hayale gelmedik icatlarıyla herkesi şaşırtıyordu. O da Hükümdar'ın oğlu için bir iskemle, yani sandalye yaptı; getirdi, hediye etti. Cihangir Han baktı ki, bu diğer sandalyelere benzemiyor, üstünde düğmeler falan var, kumanda gibi bir küçük kolu var; “Bu nedir?” diye sordu. Dülger Ahmet dedi ki: “Padişahım, bu bir tayyaredir, uçaktır. Yalnız, bunu, çocuk büyüyüp de yirmi yaşına gelmeden kullanmasın.” dedi. “Hani, bu çocuk oyuncağı gibi görünür amma bunu kullanmak, yetişkin işidir.” dedi. Cihangir Han; “Peki, bu ağaçtan sandalye o kadar zaman

içinde çürümez mi?” dedi. Dülger Ahmet dedi ki: “Efendim, ben bunu demirden daha sağlam bir ağaçtan yaptım. Sonra da üstüne öyle bir cila çektim ki, yüz yıldan fazla dayanır.” dedi. “Peki” dedi Cihangir Han, ona yüklüce bir bahşiş verdikten sonra uçan sandalyeyi bir odaya koydurup kapısına da kilit vurdurdu.

“At ayağı külünk olur, ozan dili çevik olur” derler; gel zaman git zaman, çocuk büyüdü, on beş yaşına geldi. Hani derler ya: “Keten, gömlek olmaz dokutmayınca; evlat, âlim olmaz okutmayınca”; oğlan, bir yandan hocalardan ilim tahsil ediyor, bir yandan da ata binip silah talimi yapıyordu. Bir gün merakını celp etti; baktı ki sarayın odasının biri hiç açılmıyor, sürekli kilitli duruyor. Anasına dedi ki: “Ana, bu kapı neden hep kapalı? Burada ne var? Ben çok merak ediyorum, ben açıp buraya bakacağım!” dedi. Anası; “Aman oğlum, orada sana göre bir şey yok.” dediye de, oğlan işkillendi. Bir gün ne yaptı, etti, odanın anahtarını buldu. Gizlice girdi, odaya baktı, orada bir sandalyeden başka bir şey yok. Sandalyeye baktı; “Allah Allah! Bu sandalye bir acayip!” dedi. Hoşuna gitti, sandalyeyi aldı sarayın bahçesine çıktı. Üstündeki düğmeleri merak etti. O düğmeye basarken, bu düğmeye basarken, birden bire sandalye “firrr” diye çalışmasın mı? Oğlan, üstünde! O zamana kadar, saray muhafızları bunu görüp oğlanı tuttular, sandalye iyice havalanmadan zapt ettiler. Dilşad Hatun’a haber ettiler. Anası; “Aman oğlum, yaman oğlum; etme, tutma... Bak baban duyarsa kızar. Şöyle olur, böyle olur...” dediye de, oğlan artık sandalyenin uçtuğunu gördü ya, illa “Bineceğim!” dedi. “Tamam oğlum, babana diyelim, izin versin, ondan sonra.” dedi anası. Neyse, Dilşad Hatun durumu Cihangir Han’a anlattı; “Böyle böyle oldu, oğlan sandalyeyi gördü, bilmeden çalıştırdı, başına bir iş açacaktı, muhafızlar zapt etti.” dedi. “Şimdi de yeñilmiyor, illa ki bineceğim, diyor.” dedi. Öyle deyince, Cihangir Han oğlanı da çağırdı, dedi ki: “Bir şartla uçağına binebilirsin, o da: Dülger Ahmet gelecek, sana bunu öğretecek ve sen de onun nezaretinde bineceksin.” dedi. Ooo! Oğlan dünden razı! Çok sevindi! Neyse Dülger Ahmet geldi, sarayın bahçesinde, “İşte şöyle et, böyle et; şuraya bas, böyle çalıştır...” derken; oğlan işte buradan kalkıyor şuraya konuyor, oradan kalkıyor buraya konuyor...

Üç gün böyle, beş gün böyle derken, Kurban Bayramı gelip çattı. Bayram namazından sonra, cami avlusunda ahali dizildi, halka sıra olundu, başta hükümdar olmak üzere herkes birbiriyle bayramlaştı ve dağılıp kurbanlarını kesmeye gittiler. Akşama doğru İlbey, uçan sandalyesini de aldı, oynamak için sarayın bahçesine çıktı. Bunu kimse görmedi. Oğlan uçağı çalıştırdı, yavaş yavaş yükseldi, şöyle ağaçların üstüne doğru yaklaşınca birden bire gökyüzüne doğru fırladı! Oğlan telaşlandı, ne yapacağını bilemedi. “Şurası mıydı, burası mıydı?” derken kumandayı iyice yitirdi. Haydiii!..Aldı başını gidiyor! Oğlan başladı ağlamaya! Gidiyor amma, nereye gittiğini de göremiyor! Hava iyice karañıdı. Nerelere gitti, hangi dağları dereleri aştı bilemedi. Az gitti uz gitti, dere tepe düz gitti, deniz deryalar aştı; sabaha doğru bir diyara geldi ki, bambaşka bir yer! Kara kara dumanlı dağların üstünden aştı, karlı dağların üzerinden uçtu, bulutları deldi geçti; derken; uçağın kumandasını bir daha kurcaladı; “hır hır hır” etti uçağın mekanizması durdu! Durur durmaz yere çakıldı! Uçak bir tarafa, oğlan bir tarafa savruldu! Oğlanın gövdesi yere öyle bir vurdu ki, kendinden geçip bayıldı. Eee, gündüz uçmayan sinek, gece ayrına düşmüş derler. Bereket versin, düştüğü yer çayır çimenlik, yumuşak bir yerdi de ölmedi. Oğlan bir müddet baygın yattıktan sonra kendine geldi, bir de baktı ki sandalyesi şurada yuvarlanmış kalmış. İstedi ki bine de çalıştırıp

geri memleketine gide; ama ne çare! Uğraştı, uğraştı, makine çalışmaz! Ne yaptı ne ettiyse çalıştıramadı. Baktı ki, uçağın sağı solu biraz örselenmiş, kumanda kolu da kırılmış. “Eyvah!” dedi; “Şu başıma gelene bak! Kaldım bu dağ başlarında! Sabaha kadar da uçtum. Herhâlde Dünya’nın öbür ucuna geldim?” dedi. Sağına soluna bakındı, etrafı şöyle bir kolaçan etti, bambaşka bir diyar; hiç kendi memleketine benzemiyor. Bir de baktı, bir yamacın yüzünde tilki deliği gibi bir oyuk gördü. Dedi ki; “Sandalyeyi buraya saklayayım da, belki bunu oñaracak bir usta bulur da memleketime dönerim” dedi. Aldı sandalyesini, bu yamaçtaki oyuğun içine koyup önünü de çalı çırpıyla kapatıp indi. Gine sağına soluna bakındı bir köy, bir ev görünür mü ola diye, amma ne ev var, ne de duman tüten bir baca. Baktı ki orada cılga bir yol var; “Yâ Allah, bismillah” deyip bu yola düştü: “Yâ tevekkel Allah! Bakalım âyine-i devran bize ne gösterecek?” dedi.

İlbey yoluna gidedursun; biz haberi verelim Cihangir Han ile Dilşad Hatun’dan. Bunlar çocuğun ortadan kaybolduğunu duyunca deliye döndüler. Sarayın her yerini arattırdılar, bütün muhafızları seferber ettiler, bakılmadık saray odası, aranmadık köşe bucak bırakmadılar; yok, yok! “Amanın, arkadaşlarıyla bir seyrangâha mı gitti de, orada başına bir iş mi geldi?” diye dört bir yana atlılar çıkartıldı. Çıralar yaktırılıp dere tepe, dağ taş hep arandı. Ahâli yollara döküldü, kendi çocukları kaybolmuşçasına, sevdikleri hükümdarlarının biricik çocuğunu hep birlikte aramaya koyuldular. Ora senin, bura benim derken sabah oldu, yok! Derin hocalara bıçaklar, çakılar okutturulup kurt ağzı bağlattırıldı ki oğlanı dağda taşa kurtlar yemesin diye. Tekrar müfrezeler, keşif kolları çıkartıldı; uzak, yakın her yere ulaklarla haber salındı; güvercinler uçuruldu; gene bir cevap yok! “Eyvah!” dedi Cihangir Han; “Kekliğimi kaptırdım mı şahana?” deyip, ellerini yumruk edip kara bağına vurdu, iki dizlerinin üstüne çöktü, ağladı. Dilşad Hatun’un feryadı ise gökleri deldi. Ah edip ağlamaktan sesi kısıldı. Dövünürken sırma saçlarını yolup kucağına yığıdı. Tırnak vurup yanaklarını al kanlara boyadı!

Halayıklardan biri koşarak geldi dedi ki: “Sultanım, İlbey’imizin uçağı yok!” “Eyvah” dediler, “Demek ki uçağa bindi gitti.” “E, niye geri gelmedi?” dedi Dilşad Hatun; “Eyvah, görüyon mu? Başına bir şey gelmeseydi, geri gelirdi!” dedi. Kimi dedi ki “şöyle olmuştur”, kimi dedi “böyle olmuştur”... Velhasılı, dediler ki: “İnşallah başına kötü bir şey gelmemiştir. Bugün yarın çıkar gelir yahut da bir yerden sağlık haberini alırız.” Cihangir Han dedi ki; “Her kim İlbey’i bulur ya da ondan doğru bir haber getirirse, onun bütün dünyalığını verip ahretliğine karışmayacağım.” Her yere tellal çıkartıp bunu ahaliye ilan ettirdiler.

Böylece günler geçti, İlbey’in ne ölüsünden ne de dirisinden bir haber alındı. Dilşad Hatun, biricik ciğerparesi için yanıp tutuşuyor, bu yürek yangınıyla oğulcuğuna ağıtlar yakıyordu. Gene hem ağladı, hem söyledi. Evlat acısıyla yanan yüreğinden bakalım neler söyledi?

Aldı Dilşad Hatun:

Oğul oğul, aman oğul
Dertlerime derman oğul
Seni göğe kurban verdim

Ben de sana kurban oğul

Felek suçum neydi benim
Sineme ok değdi benim
Ben bu yükü kaldıramam
Bellerimi eğdi benim

Yeşerdi dağlar yazılar
Meleşir koyun kuzular
Koyun kuzu meledikçe
Benim ciğerim sızılar

Emek emek büyüttüğüm
Ninnilerle uyuttuğum
Mevlâ'ya ağır varmasın
Ağlayıp da ayıttığım

Bağrımdaki bu yareyi
Hekim bulamaz çareyi
Dülger elin kırılıydı
Yapmayaydım tayyareyi

Kurban eyleyeydim koçu
Doyuraydım cümle açı
Sen bağışla yüce Mevlâ'm
İlbey'imın yoktur suçu

Böyle deyip sabahlara kadar ağladı, Dilşad Hatun gene ciğerini dağladı. Baktı seher vakti ılık ılık bir yel esti pencereden içeri doldu. Acep yavrumun kokusunu getirir mi diye içine çekti bu havayı ve gene söylemeye başladı. Aldı bakalım Dilşad Hatun ne söyledi?

Söyle nolur seher yeli
Yavrumdan bir haber bana
Hasretinden oldum deli
Yavrumdan bir haber bana

Çeşmenin önünde otlar
Salınan salkım söğütler
Yüksekten geçen bulutlar
Yavrumdan bir haber bana

İñileyen dağlar taşlar
İğralanan gür ağaçlar
Gökyüzünde uçan kuşlar

Yavrumdan bir haber bana

Dilşad Hatun, sarayın balkonundan baktı ki ahali akın akın yol kavşağına doğru gidiyor. Birden heyecanlandı ve cariyelerine; “Sabahın bu vaktinde bunlar nereye gidiyorlar? diye sordu. Onlar da; “Kâ’be’den dönen hacıları karşılamaya gidiyorlar Sultanım” deyince, Dilşad Hatun hemen ipekli Hint kumaşından bir çarşafa büründüğü gibi çıktı dışarı. Doğruca yol kavşağına vardı, ahalinin arasına karıştı. Baktı gördü ki hacıların kimi deve üstünde bir sayeban içinde, kimi at üstünde terki heybeli geliyor. Kimi eşine, çoluk çocuğuna kavuşmuş, sarılıp ağlıyor; kimi hısım akrabasıyla, derken; herkeste bir sevinç, bir neşe... Dilşad Hatun boynu bükük baktı; hasretliler birbirine koyunun kuzuya karışması gibi akışarak sarmaş dolaş öpüşüp koklaşıyorlar. Öyle bir ah çekti ki, sanırsın dumanı tepesinden çıktı. Bir hacı ninenin devesinin yularına yapıştı, yaşlı gözlerle bakalım nineye ne söyledi?

Yüreğimdaki acılar
Duysun analar bacılar
Kâ’be’den gelen hacılar
Yavrumdan bir haber bana

Şol Mekke’ye vardınız mı
Kâ’be’ye yüz sürdünüz mü
İlbey’imi gördünüz mü
Yavrumdan bir haber bana

Hacılardan kimi yakınlarına sordu; “Vah vah! Bu Hanım Sultan Dilşad Hatun değil mi? Ne olmuş böyle, aklını mı yitirmiş?” “Hiç sorma!” dediler. “Böyle böyle... Oğlan kaybolup da gitti gideli böyle iki gözü iki çeşme ağlar durur; gelenden geçenden İlbey’ini sorar. Biz de o günden beri kara yas tutarız.” dediler. Hacılar bu duruma ziyadesiyle üzüldüler. Tabi o zaman Hac yolculuğu aylar sürüyor. Türkistan’dan Mekke’ye atla deveyle gidiş geliş, dünyanın yolu. Onca zaman zarfında da memlekette ne oldu, ne bitti, hacıların haberi yok ki! Gelince öğreniyorlar olup biteni. Neyse, kimi geldi Dilşad Hatun’un acısını paylaştı, sabır diledi, hayır duada bulundu; kimi de onun bu kendinden geçmiş hâline bakıp ürktü, kıyın kıyın kenarlardan sıvışıp kayboldu. Dilşad Hatun’un gözüne bu kez de at üstündeki ak sakallı, nur yüzlü bir ihtiyar hacı ilişti; vardı atının yularından tuttu. Bir kez daha aldı bakalım Dilşad Hatun ne söyledi?

Aksakallı hacı dedem
Bilemedim nasıl edem
Nerde ise söyle gidem
Yavrumdan bir haber bana

Sığındığım himmetine
Şefaathçi ümmetine
Hak Muhammed hürmetine
Yavrumdan bir haber bana

Böyle deyince, hacı dedenin de gözlerinden bulgur gibi yaşlar döküldü; “Ah kızım, keşke bileydim de bu ihtiyar hâlimle kendim gidip getireydim İlbey’imizi. Amma velâkin

elden ne gelir? Allah'tan umut kesilmez kızım sabredelim, hep beraber dua edelim.” dedi. Dilşad Hatun'un kolu kanadı iki yanına düştü, gine ağlaya ağlaya sarayın yolunu tuttu.

Eee, ana yüreği yanıyordu da baba yüreği ondan geri mi kalıyordu? Onun da her ah çekisinde dumanı tepesinden çıkıyordu. Biricik evladı, gözünün nuru için yanıp tutuşuyordu. Cihangir Han, bağındaki bu acıyla, aldı bakalım ne söyledi?

Yavrum sana sözüm kâr etmedi mi
Demedim mi oğul gitme gelemeñ
Felekten çektiğim dert yetmedi mi
Demedim mi oğul gitme gelemeñ

Bilge ustalarım baştan gördüler
Yirmi yaş şartını öne sürdüler
Binmeyesin diye tembih verdiler
Demedim mi oğul gitme gelemeñ

Yavrum İlbey'imden umut kalmadı
Aldı felek onu, geri salmadı
Gece gündüz gözüm uyku almadı
Demedim mi oğul gitme gelemeñ

Arattım dağları, çölü bayırı
Baban şimdi netsin, ya senden ayrı
Bu tacınan tahtı neyerim gayrı
Demedim mi oğul gitme gelemeñ

Mevlâ'm bana bir tek evlat verdiydi
Garip gönlüm bir murada erdiydi
Son demimde yüreğimin derdiydi
Demedim mi oğul gitme gelemeñ

Feryadı figânı göğe yetirdim
Yakup gibi gözyaşımı bitirdim
Kör kuyuda Yusufumu yitirdim
Demedim mi oğul gitme gelemeñ
Deyip kesti, iki gözünden yağmur gibi yaş boşandı.

Bu sırada Tolunbay Ata da geldi; baktı, Cihangir Han'ı çok üzgün gördü. Dedi ki: “Hükümdarım, insan evlâdının tahtını yapar, ama bahtını yapamaz. Atalar der çıkarayım tahta, döner dolaşır gelir bahta. Demek ki başa gelecek iş varmış. Allah'tan umut kesilmez. Tevekkül eyleyelim, sabredelim.” diyerek onu teselli etmeye çalıştı.

Ana baba böyle oğullarının yasını tutadursun, biz haberi nerden verelim? İlbey'den... İlbey de büyük bir üzüntü içinde, şaşkın, yorgun bir vaziyette, yabancı ellerde ne yapacağını bilmez bir durumda nereye gittiğini bilmeden yürüyordu. “Hiç olmazsa yol yolak soracak bir

insana rastlar mıyım acep?” diye etrafa bakınarak o cılga yolu takip ediyordu. Şura senin, bura benim derken; bir tepenin gediğine geldi, “Şurda biraz soluklanayım” dedi, oturdu. Elini güneşe doğru şöyle siper edip ileri doğru baktı; uçsuz bucaksız dumanlı tepeler birbiri ardınca sıralanıp gidiyordu. Gine etrafa bakındı hiç kimsecikler yok! İşte o sırada içine öyle bir yalnızlık, gariplik duygusu çöktü ki, sormayın! Birden yüreciği cız etti, içine hasret ateşinin düştüğünü hissetti. Şöyle bir efkâr bastı, derin bir iç çekti, sonra da elini kulağına atıp başladı söylemeye.

Aldı bakalım İlbey, ne söyledi?

Kalkıp bir acayip nesneye bindim
Baba ben gelemem, hakkın helal et
Bilmediğim yaban ellere indim
Baba ben gelemem, hakkın helal et

Tuttum da çocukça hevese kandım
Tahta sandalyeyi oyuncak sandım
Pişmanlık ne fayda, ah edip yandım
Baba ben gelemem, hakkın helal et

Bindim tayyareye yolum şaşırdım
Sıra dağlar geçtim, çöller aşurdım
Bilseyidim keşke, helâllaşırdım
Baba ben gelemem, hakkın helal et

Bilmem şu feleğin bize kastı ne
Tutup yakamızı, aldı destine
Kara duman çöktü yolum üstüne
Baba ben gelemem, hakkın helal et

Nidem uzak düştüm, gayrı yurdumdan
Haber soram kuzuyunan kurdumdan
Anam “İlbey’im” der, ağlar ardımdan
Baba ben gelemem, hakkın helal et

Deyip kesti, gene kalkıp yola düştü. Giderken giderken, bir de baktı, bir çoban koyun keçi güdüyor! Hemen yanına vardı, baktı gördü ki bir ihtiyar. “Selâmünaleyküm dede” dedi. İhtiyar çoban, oğlanı şöyle bir tepeden tırnağa süzdü. Tabi oğlanın üstü başı yırtılmış, toz toprak içinde, eli yüzü yara bere içinde; hâli perişan. “Aleykümselâm oğul. Noldu böyle, eşkıyaya mı uğradın? Yoksa ceng ü cidalden mi firar eyledin? Nedir bu hâlin?” dedi. “Yok, dede” dedi oğlan; “Attan düştüm de, atımı arıyordum, yolumu kaybettim.” dedi. Çoban, oğlanın konuşmasına baktı, dedi ki: “Sen bizim buraların insanına da hiç benzemiyorsun. Pek de toysun, kimin kimsen yok mu; kimin nesisin, neyin fesisin? Nerden gelip nereye gidiyorsun?” dedi. İlbey düşündü ki; “Dostumuz var, düşmanımız var. Kim olduğumu

açıklarsam başıma bir bela gelebilir. İyisi mi, ben bunu gizleyeyim.” dedi. “Dede, ben babamla beraber kervana katılmışım, avlanmak için kervandan ayrıldım, at ürktü beni üstünden atıp kaçtı, ben de yolumu kaybettim.” dedi. İhtiyar buna pek inanmadı, ama ısrar da etmedi. “Gel bakalım evladım, senin karnın açtır.” dedi, hemen torbasından kalaylı bir tas çıkarıp bir koyundan süt sağdı, bir dürüm ekmekle İlbey’in önüne koydu. Sarayda türlü türlü yemekleri nazlanarak yiyen oğlan, çiğ koyun sütüyle ekmeğe öyle bir saldırdı ki, kıtlıktan boşanmış gibi! Eee, aç olana acı soğan baklava... Neyse, oğlan karnını doyurduktan sonra; “Elhamdulillah, sofrana bereket, geçmişlerinin canına değsin” dedi. Kalktı; “Dede bana bir yol göster de bir şehir, kasaba, köy, ne varsa varam ki belki kervanıma yetişem” dedi. “Oğul”, dedi ihtiyar, “Aha şu yolu hiç bir yere sapmadan takip edersen, doğruca Tebriz’e varırsın.” dedi. “Tebriz” deyince oğlan şaşırıldı. Çünkü İlbey, saray hocalarından ders görürken bunları da okumuştur. Tebriz’in çok uzak bir Türk diyarı olduğunu biliyordu. “Sağol dede, hakkını helâl et” dedi, ihtiyar çobanın elini öptü, onun gösterdiği yola koyuldu. “Allah Allah!” dedi, “Ne diyor bu çoban yahu? Tebriz diyor! Kaşgar nere, Tebriz nere?!” diye kendi kendine söylendi. “Eyvah! Demek ki ben ta batıya gelmişim!” dedi. “Neyse, hele bir varalım bakalım şehre de, ondan sonrası, Allah kerimdir.” dedi. İlbey epey bir yol gittikten sonra baktı ki bir köy var. E, vakit de iyice daraldı, akşam oluyor; hemen istikameti oraya çevirdi. Vardı bir evin kapısını çaldı. Kapıyı bir kadıncağız açtı; “Buyur balam” dedi. “Ana, Tanrı misafiri alırmısın?” dedi İlbey. “Buyur oğlum, geç.” dedi kadın, hemen kocasını çağırdı; “Tez gel, misafirimiz var” diye. Adam da ahırda hayvanlarına yem veriyordu, hemen geldi; “Hoş geldin” etti. Gene oğlana sorgu sual eylediler, oğlan gene aynı hikâyeyi uydurdu. Ne yapsın? Bilmediği uzak bir diyarda, kim olduğunu söyleyip de başına iş açmak istemedi. Neyse, bir leğenle bir ibrik getirdiler, elini yüzünü, ayaklarını yıkattılar, sonra da; “Hele önce bir karnını doyur bakalım” dediler; Allah ne veriyse bir sofraya hazırlayıp oğlanın karnını doyurdular. Hemen İlbey’in yatağını da hazır ettiler; “Buyur dinlen, Allah rahatlık versin” dediler. İlbey yarı baygın kendisini yatağa attı. O yorgunluğun üstüne de hemen uykuya vardı. İlbey sabah olunca ev sahibi adamdan fikir danıştı, şehrin giriş çıkışını sordu. O da; “Oğlum, gündüz gözüyle gidersen, şehrin giriş çıkışına karışan yok. Yalnız kervanını mı arayacaksın, babanı mı arayacaksın, ne yapacaksın kimsenin tatlısına tuzlusuna karışmadan, doğruca, Azeroğlu derler, onun kahvehanesine var. Ona sor. Onun şehre gelen giden herkesten haberi olur. Âşıklar kahvesidir; o yüzden Tebriz’e gelen tüccarı, seyyahı, âşığı, kimi ararsan mutlaka o kahveye uğrar.” dedi. İlbey, onlarla da helâlleşip şehrin yolunu tuttu. Epey bir yol gittikten sonra, şöyle bir tepeyi aşar aşmaz etrafi dağlarla çevrili koca bir şehir gördü. “Tamam, demek ki burası” dedi. Adamın dediği gibi, şehrin girişinde karışan görüşen olmadı. Sora sora Azeroğlu’nun kahvehanesini de buldu. Buldu ama, e, ona da aynı hikâyeyi uydurursa, işler değişir! Ne yapsın? “İyisi mi ona da iş aradığımı söyleyeyim, şimdilik karnımı doyurayım bari” dedi. Vardı, selâm verdi, dükkânın sahibini sordu, gösterdiler. “Buyur evladım” dedi Azeroğlu. “Efendim, ben karnımı doyuracak bir iş arıyorum, ne yumuş olsa tutarım.” dedi. Azeroğlu şöyle bir baktı, üstü başı yırtılmış, ama eli yüzü temiz, genç irisi bir taze civan yiğit... “Adın ne senin?” “İlbey” dedi. “Balam, senin kimin kimsen yok mu? Nerden gelip nereye gidersin?” dedi. “Yok efendim, benim hiç kimsem yok; diyar diyar gezip iş arıyorum.” dedi. “Peki” dedi Azeroğlu, “Aha bu kahvehaneyi silip süpüreceksin; çay, kahve dağıtacaksın.

Tamam mı?” “Tamam” dedi. “Akşam olanda da dükkânı içerden kilitler, aha şu köşede de yatarsın.” dedi. “Tamam” dedi İlbey. Ömründe hiç görmediği işler, ama başka çaresi yok ki! Ne yapsın? İnsanın bir kere talihi dönmeye görsün; ağaya, beye, paşaya hizmetkârlık yaptırır mı, yaptırır! Eee, bu sefer de şehzadeye yaptırıyor işte!

Neyse, İlbey kolları sığayıp burada işe girişti. Sabah erken kalkıyor, ortalığı silip süpürüyor, ustası geldiği zaman omzunda peşgiriyle teknilini veriyor; ustasının hazırladığı çayı, kahveyi de müşterilere yetiştiriyordu. Tabi bu kahvehane, âşıkların uğrak yeriydi. Kahvehanenin sahibi Azeroğlu da çok usta bir âşıktı. Bu âşıklık geleneğini sürdürmek için o da burada böyle bir kahvehane açmıştı. Bazı akşamlar âşıklar gelip de, burada saz çalıp deyişmeler, atışmalar yaparak fasıl düzenlediği vakit kahvede oturacak yer kalmıyordu. İşte o zaman İlbey de çok yoruluyordu. Müşterilere çay, kahve yetiştirmekten, âşıklara bahşiş için kâse dolaştırmaktan, oraya buraya koşuşturmaktan tabanları şişiyordu. Yoruluyordu yorulmasına, ama bir yandan da bu âşık fasılları onun çok hoşuna gidiyordu. Fakat gene de İlbey’in aklı fikri, uçağındaydı. “Ne ederim, nasıl ederim de bu uçağı tamir edecek bir usta bulurum; memleketime, vatanıma nasıl kavuşurum?” diye düşünüp duruyordu.

Günler, aylar geçti, yıla dayandı; yıl dolandı geldi, tamam iki yıla dayandı; İlbey, uçağını şöyle kimseye duyurmadan, sır vermeden tamir edecek bir usta bulamadı. Gene âşık fasılları devam ediyor; gene gelsin kahveler, gitsin çaylar... Derken bir gün gene böyle bir fasıldan sonra evi olan evine, misafir olanlar da hanlarına çekildikten sonra İlbey de o yorgunlukla her zamanki köşesine çekilip derin bir uykuya daldı. O gece rüyasında cennet bahçesi gibi güzel bir yerde gezinirken huri gibi bir güzel gördü. Öyle bir güzel ki, güne diyor sen doğma ben doğayım; aya diyor sen doğma ben doğayım. Bir ahu gözlü ki, görenin aklı başından gider! Ağız, burun karanfil gibi. Yanağı nokta benli, kar gibi bembeyaz tenli, kara üzüm yutsa boğazından görünür! İlbey’in dili tutuldu! Kız geldi, hiç konuşmadan İlbey’e bir kâse bâde sundu. Gâipten bir nida geldi ki; “Allah aşkına iç” diye. İlbey birinci bâdeyi Allah aşkına niyet edip içti. Kız, ikinci bâdeyi doldurdu verdi; gene gâipten bir nida; “Bunu da iki cihan serveri Hak Muhammed Mustafa aşkına iç” dedi. İlbey, bu doluyu da Hak Peygamber aşkına içti. Kız üçüncü kâseyi de doldurup verirken aynı nida; “Bunu da senin helâlin olacak bu güzelin aşkına iç” diye seslendi. İlbey bu doluyu da kendisine sunan bu güzelin aşkına içince yüreğine öyle bir ateş düştü ki, sanki bağı külhan olup kor gibi yanmaya başladı. İlbey, dilinin çözüldüğünü hissedip de tam bu dünya güzelinin adını, kim olduğunu soracağı zaman kız birden bire gözden kayboldu. Kızın gözden kaybolmasıyla İlbey’in de uyanması bir oldu. Uyandı uyanmasına, ama gördüğü düşün tesiriyle, bulunduğu yerde mestane dolanmaya başladı. Sabahı zor eyledi. Erkenden kalkıp kahvehaneyi sildi süpürdü; hazırlığını yaptı. Nihayet ustası da gelince işe koyuldular, gelen giden misafirleri akşama kadar ağırladılar. İlbey bu arada birkaç tane bardak düşürüp kırınca onun bu hâlimden Azeroğlu işkillendi; “Balam, nedir bu hâlin? Bugün sermest gibisen!” dedi. “Akşam olanda annadam ustam” dedi İlbey. Akşam olunca gene âşıklar birer birer gelip toplandılar; sohbet, muhabbet etmeye başladılar. Azeroğlu; “Gel bakam İlbey balam; nedir bu sendeki hâl?” dedi. “Ustam” dedi İlbey; “Ben dün gece öyle bir düş görmüşem ki!” deyince, Azeroğlu; “Hayırdır inşallah oğul, keşke gündüz annadaydın; neyse, gündüz niyetine diyelim de hayra yoralım” dedi. Oradakiler de hayır dilediler. İlbey; “Hayır içinde olasınız. Gündüz niyetine annadayım, ama bu öyle bir

düş ki sade dilinen söylenecek bir hâl değil. Eğer müsaade ederseniz şu duvardaki sazlardan birini alıp size hâlîmi arz edeyim.” dedi. “Allah Allah, saz çalmayı bilmezsin, nideceksin sazı alınca? Al bakalım!” dedi Azeroğlu.

Aldı İlbey, bakalım ne dedi?

Dün gece düşümde bir hâle düştüm
Kendimi cennette sandım erenler
Bir güzel elinden bâdeler içtim
İçince doluyu kandım erenler

Gördüm cemalini hemen vuruldum
Köz düştü bağrıma, yandım kavruldum
Dumanım yükseldi, göğe savruldum
Sevda ateşine yandım erenler

Neydi soramadım, dahi ismini
Yeryüzünde gören var mı cismini
Zihnimde hıfzettim tab-ı resmini
Dîvâne Mecnûna döndüm erenler

İlbey'im biçare, gayrı nideyim
Gurbet ellerinde nere gideyim
Şeyda bülbül gibi feryat edeyim
Ben bir gül dalına kondum erenler

Dedi, kesti. Oradaki âşıklar birbirlerine baktılar, dediler ki: “Ula gardaş bu oğlana olmuş? Bunun sesi soluğu çıkmazdı, öyle bir köşeden bizi dinlerdi; sazı da bihakkın çalıyor! Azeroğlu sen buna ne zaman öğrettin bu sazı?” dediler. “Vallahi arkadaşlar ben de şaşım! Ben buna bir şey öğretmedim. Bu oğlan, dediği gibi bâde içmişe benzer; baksanıza dili çözülmüş bunun, hem telden hem dilden söyler!” dedi. O zamana kadar diğer âşıklar dediler ki; “Öyleyse bunu bir imtihana çekelim bakalım; eğer bâde içip de kemâle ermiş ise şimdi belli olur. O zaman destur verelim, aramıza katılsın. Yok yalan söylemişse kendi utansın kerata, def edelim gitsin!” dediler. “Hay hay!” dedi İlbey; aldı sazı kucağına, geçti âşıkların karşısına.

Azeroğlu da sazını aldı; “Durun bakalım, önce ben bir sual edeyim.” dedi. Bakalım Azeroğlu ne sordu, İlbey ona ne cevap verdi?

Aldı Azeroğlu:

Mecnûna Leylâ'yı çölde arattı
Acep neydi diye sordun mu oğul
Allah kâinatı neyle yarattı
Düşünüp de kafa yordun mu oğul

Aldı İlbey:

Mecnûn da Leylâ'yı ararken billah
Bunun hikmetini sormuşam ustam
Aşk ile var etti her şeyi Allah
Fikreyleyip kafa yormuşam ustam

Aldı Azeroğlu:

İlkin meclisimiz nerde kuruldu
Hakkın huzuruna nasıl varıldı
Orda bize hangi sual soruldu
Sen de buna cevap verdin mi oğul

Aldı İlbey:

Ol Bezm-i Elest'te verildi hüküm
Ervâh-ı âlemde yüklendi yüküm
Rabbim sordu: "Elestü bi Rabbiküm"
"Belî" diye cevap vermişem ustam

Aldı Azeroğlu:

Ârif olan edeb, erkân, yol bilir
Gülistan'da koklanacak gül bilir
Bülbül olan doksan dokuz dil bilir
Şakıyıp da güller derdin mi oğul

Aldı İlbey:

Hamdolsun ki edeb, erkân yolumuz
Misk ü anber kokar, bağda gülümüz
"Esmâü'l-Hüsna" dır, söyler dilimiz
Zikreyleyip güller dermişem ustam

Aldı Azeroğlu:

Yüz on dört odalı, kimin yapısı
Hangi mimardadır onun tapusu
Nedir anahtarı, nedir kapısı
Sen böyle bir bina gördün mü oğul

Aldı İlbey:

Yüz on dört sûredir, Kur'an'dır yapı
Mimarı Allah'tır, O'ndadır tapu
"Besmele" anahtar, "Fâtiha" kapı
Her odayı gezip görmüşem ustam

Aldı Azeroğlu:

Azeroğlu doğru söylemek sevap
Her suale verdin hakkıyla cevap
Nefsini öldürüp ettin mi harap
Bu aşkın sırrına erdin mi oğul

Aldı İlbey:

İlbey der ki mîrim, ağam, beylerim
Hemi telden çalıp dilden söylerim
Destur verirseniz niyaz eylerim
Allah'ın izniyle ermişem ustam

Orada bulunanlar, hep "Aferin, helâl!" dediler. Orada bir de Âşık Ali Şirvanî adında, güngörmüş geçirmiş, çok tecrübeli usta bir âşık vardı; o da; "Durun bir de ben sınavayım." dedi. Aldı sazını eline, bakalım Ali Şirvanî ne sordu, İlbey ne cevap verdi?

Aldı Şirvanî:

Evvel kimdi öbür dünyada olan
Buğday ağacından meyveyi çalan
Anasız babasız dünyaya gelen
Kimdir bilir isen ver cevabını

Aldı İlbey:

Bundan evveliyle bundan ötesi
Yasak meyve yemek bütün hatası
İnsanlığın anasıyla atası
Havva'yla Âdem'dir bilmem mi ustam

Aldı Şirvanî:

Peki ol kim idi deryada yüzen
Cümle mahlûkatla sular da gezen
Dünya'ya verdiydi yeni bir düzen

Kimdir bilir isen ver cevabını

Aldı İlbey:

Her canlıdan seçip birer çift deren
Gemiyle Tûfan'a göğsünü geren
Dünya'ya yeniden bir düzen veren
Hazret-i Nuh idi, bilmem mi ustam

Aldı Şirvanî:

Putları baltayla kırıp indiren
Ateşin harını aşkla söndüren
Ka'be'yi onarıp "kasr"a döndüren
Kimdir bilir isen ver cevabını

Aldı İlbey:

Baltayla Nemrut'un putunu kırdı
Mancınığa binip ateşe girdi
Ka'be'yi onarıp murada erdi
Hazret-i İbrahim, bilmem mi ustam

Aldı Şirvanî:

Yeryüzünde iken çekti zilleti
Kuyuya inince buldu devleti
Kıtlıktan kurtardı bütün milleti
Kimdir bilir isen ver cevabını

Aldı İlbey:

Kıskançlık elinden kuyuya indi
Buradan sultanlık atına bindi
Rüya tabiriyle kıtlığı yendi
Hazret-i Yûsuf'tur, bilmem mi ustam

Aldı Şirvanî:

Kim idi zalimin zulmünden kaçan
Kavmine kurtuluş yolunu açan
Denizi deryayı yol edip geçen

Kimdir bilir isen ver cevabını

Aldı İlbey:

Firavun'dan kaçıp, sözde hülâsâ
Denizleri yardı elinde âsâ
Kavmini kurtaran Hazret-i Mûsâ
Hûrun da kardeşi, bilmem mi ustam

Aldı Şirvanî:

Sultanlık mührünü eline aldı
Bütün hayvanatın dilinden bildi
Melike tahtıyla uçarak geldi
Kimdir bilir isen ver cevabını

Aldı İlbey:

Sultanlık mührünü aldı eline
Vakıf idi cümle hayvan diline
Belkıs'ı uçurdu kendi iline
Hazret-i Süleyman, bilmem mi ustam

Aldı Şirvanî:

Daha beşikteyken konuşan o'ydu
Ölüyü diriltip danışan o'ydu
Gökyüzünde rûha dönüşen o'ydu
Kimdir bilir isen ver cevabını

Aldı İlbey:

Kundakta bebekken lisana geldi
Ölüye can veren şifalı eldi
Çarmıha varmadan göğe yükseldi
Hazret-i İsa'dır, bilmem mi ustam

Aldı Şirvanî:

Şirvanî'yim gâyem sohbettir oğul
Mevlâ'nın habîbi, Ahmed'dir oğul
O ki âlemlere rahmettir oğul
Kimdir bilir isen ver cevabını

Aldı İlbey:

Yaradan Mevlâ'nın habîbi O'dur

İlbey'in derdinin tabîbi O'dur

En güzel ahlâkın sahibi O'dur

Muhammed Mustafa, bilmem mi ustam

Deyince, âşıklar hep bir ağızdan salavat getirip oğlanın sırtını sığazladılar. “Aferin! Sen bâdeli Hakk âşığıydın; buna kanaat getirdik, sana inandık.” dediler. İlbey dedi ki: “Ben Azeroğlu'nun kahveci çırağıyım, benim ustam odur; âşıklıkta dahi benim üstadım olsun, mahlasımı da o versin.” dedi. Âşıklar; “Elbette, doğrudur, münasıptır.” dediler. İlbey, ustasına sordu ki: “Ustam bana hangi mahlası münasip görürsün acep?” Azeroğlu dedi ki: “İlbey! Sen isminle çok yaşa. Bu ismi kim verdiyse, Allah ondan razı olsun, çok güzel bir isim. Ayrı bir mahlasa gerek yok, sana mahlas olarak gene kendi adın münasıptır; sen deyişlerinde İlbey diye tapşır.” dedi. “Mübarek olsun” dediler. İlbey, başta ustası olmak üzere diğer usta âşıkların da sırasıyla ellerini öpüp destur aldı. Azeroğlu dedi ki: “Ey oğul, bu çaldığın sazı da sana armağan ediyorum; bunun hakkını veresin” dedi. İlbey, sazı öpüp başına koydu. Dediler ki: “Ey Azeroğlu, artık İlbey de usta âşıklar zümresine katılmıştır; hem de bâdeli âşık mertebesindedir. Onu kahveci çıraklığından âzat eyle, serâzat olsun. Sen yeni bir kahveci çırağı bul” dediler. “Hay hay!” dedi Azeroğlu; “Gel İlbey'im, şöyle otur yanımıza” dedi, ona da yanlarında yer verdi. Dedi ki Azeroğlu: “Bak İlbey, artık sen bizimle yâren, yoldaş oldun. Bugüne kadar ısrar etmedim amma, gel söyle bakalım; sen kimin nesisin, asıl memleketin nere?” Dedi ki İlbey: “Aman ustam benim kimim kimsem yok. O ki ısrar ettin, memleketimi söyleyeyim; ben Türkistanlıyım, Türk'üm.” “E, gine de gardaşık.” dedi Azeroğlu, İlbeyin sırtına şakadan vurdu. İlbey gene fazla bilgi vermedi. Hiç demedi ki ben hükümdar çocuğuyum, sarayda dünyanın tahsilini gördüm, şöyle yaptım, böyle ettim demedi.

Gel zaman, git zaman; bu âşıkların düzenledikleri fasılların ünü her yere yayıldığı gibi Basra Emiri Behram'a da ulaştı. Emir, bir gün Azeroğlu'na bir nâme gönderdi ki; “Mâiyetindeki âşıklarla beraber gelip benim misafirim olasın” diye. Bu âşıklar İlbey'i de yanlarına alıp atlandılar, sazlarını omuzlarına takıp, azıklarını heybelerine koyup yola düştüler. Az gidip uz gittiler, dere tepe düz gittiler; kona göçe, yiye içe, atlarına yonca biçer biçer, nihayet Basra Emiri'nin sarayına vardılar.

Emir bu âşıkları ağırlayıp, onlara güzel bir ziyafet verdi. Akşam olunca da kendi âşıklarıyla birlikte huzura çağırıldı. Dinlemeye gelen davetlilerden başka, bir de parmaklığın arkasında Emir Behram'ın hanımıyla kızı Âfitab da bu faslı seyrediyorlardı. Âşıklar dillerinin döndüğünce çalıp söylemekte olsun; bu sırada İlbey'in yakışıklığını gören Emir kızı Âfitab'ın, onun güzel saziyle sözünü dinledikçe oğlana gönlü akmaya başladı.

İlbey de bu sırada şu güzellemeyi söylüyordu:

N'olur âhû gözlerini

Baygın baygın süzme güzel

Umut verip de gönlümü

Gel boş yere üzme güzel

Kime baksan sevdalanır
Yoluna canlar adanır
Yüreciğim tez aldanır
Kararımı bozma güzel

Görenlerin gözü kalır
Yüreğinde sızı kalır
Ak gerdanda izi kalır
İnci mercan dizme güzel

Metheylesem yıllar çeker
Sayamam ki teker teker
Dudağı bal, dili şeker
Bal petekten sızma güzel

Yandı yürek hârelenir
Ta derinden yarelenir
Ciğerlerim pârelenir
Sevdim diye kızma güzel

Bülbülüm kondum bağına
Düştüm sevda tuzağına
İşte geldim ayağına
Çiğneyip de ezme güzel

Meyvelerin oldurursun
Gül sînene doldurursun
Etme beni öldürürsün
Düğmeleri çözme güzel

İlbey der ki biraz şöyle
Zâlim olma, insaf eyle
Kaşlarını çatıp böyle
Dudağını büzme güzel

Emir Behram başta olmak üzere, orada bulunanlar hep alkışladılar. Fakat parmaklığın arkasından dinleyen Emir kızı Âfitab, sanki bu güzelleme kendisine söylenmiş gibi, daha bir heyecanla alkışladı. Tabi oğlanın onu gördüğü mü var? Kız, kafesin gerisinden anasıyla beraber seyrediyor. Kızın alkışladığını da gören yok ama, kızın anası yanında. Anası, kızının bu hâlini görünce; “Kız ne oluyor sana, delirdin mi? Edepsiz!” diye azarlayarak onun alkış tutan ellerine vurdu.

Âşıklar böyle çalıp söyleyerek bir güzel fasıl eylerken, sıra atışmalara geldi. Neyse, bunda da âşıklar atıştılar, tutuştular; kâh kızdılar, kâh yatıştılar... Tabi misafir âşıklar orada garip olduklarından, lâfi hep alttan almaya baktılar. Sıra İlbey'e gelince onun karşısına da Emir Behram'ın saray âşıklarından Rahdanî'yi çıkardılar. Ayağı, önce Rahdanî açtı; bakalım ne söyledi, İlbey ona ne cevap verdi?

Aldı Rahdanî:

Anlatayım size Cemşit çağını
Mamur eylediği Şiraz dağını
Dünyaya bahşetti İrem Bağını
Methedeyim size, o gülistanı

Aldı İlbey

Ezelden ebede Türk'ün çağıdır
Kavimlere ilim, irfan dağıdır
Her bir yanı mamur İrem Bağı'dır
Methedeyim size, şol Türkistan'ı

Aldı Rahdanî:

Bilmem ki ben onu nasıl methedem
Dillere destandır, size dinletem
Yenilmez cengâver Zaloğlu Rüstem
Methedeyim size, o pehlivanı

Aldı İlbey:

Önce Zal'ı vurdu, yere yatırdı
Zaloğlu Rüstem'i dize getirdi
Alper Tunga diye ünün artırdı
Methedeyim size, o kahramanı

İlbey böyle deyince dinleyenler arasında bir uğultu yükseldi! Rahdanî durdu, "Bu ne diyor böyle?" der gibi, Emir Behram'a baktı. Behram'ın da suratı asılmıştı, ama "Devam et" gibisinden bir el işareti gönderdi Rahdanî'ye. Bu sırada Azeroğlu da endişelendi, İlbey ile göz göze gelince o da; "Etme, biraz alttan al" gibisinden işaret etti.

Aldı Rahdanî:

Ey âşık var ise bir cevap gönder
Emsali bulunmaz, cihanda ender
Her yanı fethetti büyük İskender
Methedeyim size, o nev-civanı

Aldı İlbey:
Ona dar geldiği Asya kıtası
Dünya'yı fethetti, var mı ötesi
Yirmi dört boy Türk'ün ulu atası
Methedeyim size, ben Oğuz Han'ı

Aldı Rahdanî

Başka diyarların bilmem nesi var
Bizim Firdevsî'nin Şehnâmesi var
Her yana ün salan âvâzesi var
Methedeyim size, böyle yârânı

Aldı İlbey:

Destanların atasıyla anası
Dercolmuştur yiğitliğin mânâsı
Ozanlar anlatır, söyler Manas'ı
Methedeyim size büyük destanı

Aldı Rahdanî:

Acemistan diyarında nam salan
Viranede baykuşlardan ders alan
Zalim iken âdil padişah olan
Methedeyim size, Nûşirevân'ı

Aldı İlbey:

Unutmasın diye torunlar bile
Taşa tarih yazıp gedirdi dile
Hem Tonyukuk hem de Kültigin ile
Methedeyim size Bilge Kağan'ı

Aldı Rahdanî:

Rahdanî'nin gönlü, ah ü zâr idi
Daha bizde nice şahlar var idi
Şah İsmail büyük hükümdar idi
Methedeyim size, böyle merdânı

Aldı İlbey

İlbey der ki her kim, baş kaldırıanda

Koyun sürüsüne kurt saldıranda

Yendi İsmail'i, şu Çaldıran'da

Methedeyim Yavuz Selim Sultanı

Dedi kesti, ama gene ortalığa bir uğultu, bir homurtu yayıldı. Bir de kırk beş elli yaşlarında İstanbul'dan gelen bir seyyah vardı, bir tek o ayağa kalkarak İlbey'i alkışlamasın mı? Azeroğlu'yla arkadaşları; "Eyvah! Bu işin sonu çok kötüye varacak" dediler. O zamana kadar Emir Behram, öfkeden köpürmüş bir hâlde ayağa kalkarak: "Bu ne küstahlık? Hemen şu âşığı ve de onu alkışlayan şu Osmanlı'yı tez atın zindana!" dedi. Muhafızlar ikisini de yaka paça tutup doğruca zindana götürdüler. Âfitab da buna çok üzüldü ama ses çıkaramadı. Emir Behram, meclisi terk edince de herkes dağıldı. Azeroğlu; "Olacağı buydu işte! Herkesin çektiği dili belâsıdır" diye söylenerek arkadaşlarını da alıp dışarı çıktı. Sonra Emir ile görüşmek istedi, fakat muhafızların kumandanı öyle bir çıkıştı ki; "Şimdi sizi de zindana atmadan çabuk gidin buradan; memleketi terk edin" diye onları kovdu. Azeroğlu ve arkadaşları, her ne kadar direnmek istedilerse de baktılar işin sonu iyice kötüye varacak, istemeye istemeye Tebriz'in yolunu tuttular. Eee, ne yapsınlar? Çare yok! Onları Allah'a havale eylediler; "Nasıl olsa zulümle âbâd olanların sonu berbâd olur" dediler. Onlar yola gidedursun, biz gelelim İlbey ile İstanbullu seyyaha...

İlbey, seyyaha dedi ki: "Ey arkadaş, haydi ben kendi milletimin kıymetli mirasını ve şerefini savundum; peki sana ne oldu da benim söylediklerimi alkışlayıp böyle başını belaya soktun?" Seyyah dedi ki: "Hay dillerine sağlık kardeşim; iyi cevap verdin. O miras, benim de mirasım; o şeref, benim de şerefim. Çünkü ben de Osmanlı Türk'üyüm." dedi. "Desene gardaşık!" dedi İlbey. "Adın nedir?" diye sordu İlbey; o da "Ömer" dedi; "Hezarfenzade Ömer." Bu "Hezarfen" adı İlbey'in dikkatini çekti. Hocalarından ders alırken "Hezarfen Ahmet Çelebi'nin İstanbul'da kanat takıp uçtuğunu da öğrenmişti. Dedi ki: "Bu Hezarfen adı nereden geliyor? Şu meşhur Hezarfen ile bir ilgisi var mı?" dedi. Ömer dedi ki: "Tam üstüne bastın arkadaş. Hezarfen Ahmet Çelebi benim dedemdir. Bu unvan da ondan kaldı, uçma merakı da ondan" deyince, İlbey iyice heyecanlandı! "Ömer gardaşım, sen uçmayla ilgili ne biliyorsun?" diye sordu. "Pek bir şey bildiğim yok" dedi Ömer; "Babam da dedem gibi eskiden tayyare şeklinde oyuncağa benzer bir şeyler yapar uçururdu, ben de ona yardım ederken bazı şeyler öğrendim, o kadar" dedi. İlbey bunu duyunca iyice heyecanlandı: "Seni Allah gönderdi gardaşım" diye Ömer'e sarıldı. Ömer de şaşırdı; "Ne oldu ki?" diye sorunca, İlbey; "Buradan kurtulursak anlatırım" dedi. Eh, "yiğit yarasına yiğit katlanır" hesabı, bunlar zindanda çilelerini doldurmaya başladılar.

Günler böyle geçip giderken onlar zindanda çile doldurmaya devam ededursunlar, biz gelelim Âfitab'a... Onun akı, fikri sürekli İlbey'deydi. Bir fırsatını kolluyordu ki, gidip de İlbey'i daha yakından göre. Nihayet bir gün fırsatını buldu, zindancı başını buldu; ona yalvardı, olmadı. Tuttu, bir kese altın verdi; nihayet zindancı başını razı etti, İlbey'in yanına vardı. Dedi ki: "Bak İlbey, ben Emir Behram'ın kızı Âfitab'ım. Anamın babamın biricik evladıyım. Benim bir sözümü iki etmezler. Ben istersem, seni buradan derhal çıkarırım.

Lâkin bir şartım var.” dedi. “Nedir?” dedi İlbey. Dedi ki: “Seni zindandan çıkartırım, ama sen de beni alacaksın” dedi. İlbey şaşırıldı! Dedi ki: “Ey Âfitap, Allah seni sevenlerine bağışlasın, ama benim gönlüm boş değil. Benim gönlümün sultanı var.” Böyle deyince, Âfitap da babası gibi hiddetlendi: “Ben bir Emir kızı olayım da, sana gönlümü vereyim, senin ta ayağına kadar geleyim; sen bir çulsuz âşık olarak beni reddedesin ha?” diye bağırdı, çağırdı. Sonra da: “Sana emrediyorum, benim için hemen şimdi bir güzelleme söyleyeceksin. Yoksa ben sana yapacağımı bilirim!” diye bağırmağa başladı. İlbey; “Zorla güzellik mi olur?” dediye de; baktı ki kız başından gitmiyor; “Getirin şu sazımı da, bari bir deyiş söyleyeyim, sesi kesilsin” dedi. Zindancı başı, sazı buldurup getirtti; aldı bakalım İlbey Âfitap’a ne söyledi?

Güzel senin güzelliğin
Güller gibi solar birgün
Kalmaz hiçbir özelliğin
Ecel gelir siler birgün

Tükendiği zaman sözler
Gönüller yârini özler
Baygın baygın bakan gözler
Uykusuna dalar birgün

Mağrur gezme salınarak
Gazel olur yeşil yaprak
Çiğnediğin kara toprak
Gözlerine dolar birgün

Allah kulu böyle dener
Felek her fendini yener
Âfitap da olsa söner
Baş yastığa salar bir gün

İlbey der ki aman şahım
Var mı bunda bir günahım
Benim bu feryadım ahım
Seni yere çalar birgün

Âfitap, güzelleme diye böyle bir taşlama ve beddua duyunca iyice kızdı; “Sana müstahak! Çürü bu zindanda. Ne zaman ki bana yalvarıp da af dileyecek olursan, o zaman haber salarsın” dedi, çıktı gitti.

Eee, atalar ne demişler: “Mazlumun ahı, tahttan indirir şahı.” Aradan çok geçmeden, Âfitap öyle bir derde yakalandı ki, hekimler çaresini bulamadı. Günden güne eriyip tükenmeye başladı. Aynaya her bakışında İlbey’in; “Benim bu feryadım ahım, seni yere çalar birgün!” sözü aklına geliyordu. Anası, kızın bu hâlini görünce hekimleri hocaları çağırttı, onlar da bir çaresini bulamadılar. Sonra hocalardan biri dedi ki: “Bu kıza ya nazar değmiş, ya da bir ulu zattan beddua almış” dedi. Kız o zaman anladı ki, bu İlbey bir Hakk âşığıdır, onun

âhı dağı taşı eritir! İçine korkuyla karışık bir pişmanlık çöktü. Yanına epey altın, mücevher alıp doğruca zindancıbaşının yanına vardı. Kapıyı açtırıp İlbey'i çağırttı; "Ey Türkoğlu İlbey! N'olur beni bağışla da kurtulayım bu illetten!" diye yalvardı. İlbey, kapıya yaklaştı, şöyle bir baktı ki Emir kızı kuru bir yaprak gibi sararıp solmuş, tir tir titriyor; "Eh, ne diyeyim, Allah'ından bul derdim, ama bulmuşsun zaten bulacağın kadar." dedi. Âfitab yalvardı ki; "Ben ettim, sen etme! Bağışla beni! Seni azat ettirmeye geldim" dedi. İlbey dedi ki: "Seni bir şartla bağışlarım; şu benim arkadaşım Ömer'i de azat eyleyeceksiniz; yoksa sana hakkımı helal etmem." dedi. "Tamam" dedi kız. Zindancıbaşı: "Aman efendim, babanız benim boynumu vurdurur" falan dediyse de, kız getirdiği altınlarla mücevherleri hemen zindancıbaşının kucağına yığıdı. "Babam nerden bilecek? Sen söylemezsen kimse bilmez" dedi. Zindancı bir kucak dolusu mücevheri görünce razı oldu. Bir gece vakti kimselere görünmeden iki at getirip İlbey ile Ömer'i bindirdiler. Yanlarına da azıklarını koydular. İlbey, Âfitab'a; "Haydi seni bağışladım! İnşallah Allah da bağışlar." dedi ve Allahısmarladığı çekti. Ömer'i de yanına alarak oradan yola koyuldu. Âfitab, ağlayarak ardından bakakaldı.

Velhasılı, bu iki arkadaş, kafesinden uçmuş kuşlar gibi sevine sevine yola düştüler. Az gittiler, uz gittiler, dere tepe düz gittiler; günler sonra Tebriz'e ulaştılar. İlbey, doğruca varıp ustası Azeroğlu'nun elini öptü; baba oğul gibi sarılıp ağlaştılar. İlbey'in zindandan kurtulup geldiğini duyan diğer âşıklar da koşup geldiler, hep sarım gürüm oldular; hasret giderdiler. İlbey, ustasına dedi ki: "Ustam, benim artık memleketime dönme vaktim gelmiştir. Buralarda fazla eğlenmem de doğru değil; Emir'in haberi olursa peşimi bırakmaz, sizi de rahat bırakmazlar. İyisi mi bana müsaade buyur ki ben gideyim. Hakkımı helâl eyle!" dedi. Azeroğlu; "Eee, neydelim oğul? Emir peşimi bırakmaz diyorsun; ardından yüz köpek ürmeyen kurt, kurt sayılmaz" dedi ve kimseye göstermeden İlbey'in cebine biraz harçlık koydu; "Yolda gerek olur balam" dedi. İlbey, ustasının elini öperek ondan helâllik ve destur alıp diğer âşıklarla ve tuz ekmek yediği kişilerle de helâlleşip gene Ömer'i de yanına alarak oradan ayrıldı.

İşte bundan sonra İlbey, Tebriz'den daha çıkmadan, kendisinin aslında kim olduğunu ve başına gelenleri Ömer'e kısaca anlattı. Dedi ki: "Benim uçan sandalyemi ancak sen onarabilirsin." Ömer de bu duruma şaşırıldı. Tabi şaşırılmaz mı? Meğer arkadaşı bir Türk şehzadesiymiş! Ömer: "Öyleyse bir dükkândan birkaç alet edevat alalım da beni uçağın yanına götür." dedi. "Olur mu?" "Olur." Bunlar bir dükkândan gerekli alet ve edevatı alarak atlarına binip yola koyuldular. Şura senin, bura benim derken, İlbey uçağı sakladığı yeri buldu. Hezarfenzade Ömer, "Bismillah" deyip işe girişti. "Şurası şuydu, burası buydu; şurası şöyle olmalı, burası böyle" derken uçağı onardı, çalıştırdı. İlbey sevincinden ne yapacağını bilemedi: "Dile benden ne dilersem" dedi. Ömer dedi ki: "Sağlığını dilerim Şehzadem. Sen de beni kurtardın. Ben şuradan atıma atlayıp İstanbul'a döneyim, başka bir şey istemem." dedi. "Pekâlâ" dedi İlbey; "Benim atımı da yedeğine al, deyişe deyişe biner, İstanbul'a tezce varırsın inşallah." dedi. İki arkadaş orada helâlleşip ayrıldılar.

Artık vakit hayli geç olmuş, gece yarısına yaklaşıyordu. İlbey uçan sandalyesini çalıştırıp havalandı. Doğruya doğru yöneldi. Tam Hazar denizinin güney kıyısı üzerinden geçerken bir adadaki kalede yanan ışıkları gördü. Oraya doğru yaklaşıncaya bir odanın penceresinden içeriye baktı, merak edip uçakla bu pencereden içeri girdi. İçeri girdi ki bir de

ne görsün!? Düşünde görüp de elinden bade içip âşık olduğu kız, bir yatağa uzanmış, uyumuyor mu?! İlbey'in aklı başından gitti! Kızın mah cemâli ayın on dördü gibi par par parlıyor. Kızı böyle kanlı canlı karşısında görünce İlbey'in yüreğine düşen ateş iyice alevlendi. Kızı hiç uyandırmadan bir müddet onun gül yüzüne doya doya bakıp seyre daldı. Sonra, masanın üstündeki yiyeceklerden yiyip, kızın ayakucundaki mumları alıp başucuna, başucundaki mumları da ayakucuna koydu. Gün ağarmadan da kızın yanağına bir buse kondurup, uçan sandalyesine atladığı gibi pencereden uçtu gitti. İlbey, o gün bir ormanlık yerde saklandı.

Meğer Acem ülkesinin padişahı Mirza Şah, kendi gözünden bile sakındığı kızını herkesten kışkırdığı için bu kaleye hapsedmişti.

Biz gelelim kıza... Sabah olunca kız uyandı, bir de baktı ki, yiyecekler eksilmiş, mumların yeri değişmiş. Cariyelere sordu, kimsenin haberi yok. İkinci gün, gene gece yarısını geçerken İlbey uçağıyla pencereden girip, kızı uyandırmadan karnını doyurdu; mumların yerini değiştirdi, kızın yanağına bir buse kondurdu ve uçağına binip gitti. Kız, sabah baktı, gene yiyecekler yenmiş, mumların yeri değişmiş; aynaya baktı ki gül benzi de biraz solmuş! Bu sefer baş cariyeye Sırefşan'ı çağırıp bütün cariyeleri sorguya çekti; gene kimsenin haberi yok! Kendi kendine; “Dur bakalım, bu gece ben uyumayayım, nöbet tutayım da bunu kim yapıyorsa yakalayayım” dedi. O gece kız uyumamak için çok direndi, ama gece yarısına doğru uyku iyice bastırdı, göz kapakları ağırlaştı. “Bu böyle olmayacak” dedi, kalktı, keskin bir bıçakla parmağını kesip üstüne de tuz bastı. Yatağına uzandı ama elinin yarası zonklamaya başladı. Yaranın acısıyla uyku tutmadı. Derken bir de baktı ki, pencereden “fırrı” diye bir şey girdi, üstünde de bir delikanlı. Kız öyle korktu ki; “Amanın bu in mi, cin mi, nedir?” dedi; hemen uyuyormuş gibi gözlerini kapattı. Ama kirpiklerini hafiften aralayıp oğlanı takip ediyordu. Oğlan başladı oradaki yiyeceklerden yemeye. Kız, oğlana belli etmeden kirpiklerinin arasından onu iyice bir süzdü, inceledi. Baktı; oğlan öyle babayığit, yakışıklı bir delikanlı ki, bir kıyım bakılmaya! Kendi kendine dedi ki: “Bu oğlan eğer cin değil de bir insanoğluydu, bunun eşi menendi gelmemiştir bu yeryüzüne” dedi. Neyse, oğlan yemeğini yedi; mumların yerini de değiştirdi; eğildi ki kızın yanağından öpe; kız şarpadan bunun kolundan tuttu. “Dur bakalım, sen kimsin? İn misin, cin misin?” dedi. Oğlan hemen diz çöküp oturdu, melûl melûl kızın yüzüne baktı kaldı. Onun bu masum bakışı kızın bütün endişesini sildi götürdü. Bir an böyle göz göze bakıştıktan sonra, kız kendisini topladı ve aldı bakalım burada oğlana ne söyledi, oğlan ona ne cevap verdi?

Aldı kız,

Sen in misin yoksa cin misin söyle
Destursuz hâneme girersin öyle
Gül benzimi neden soldurdun böyle
Babam duyar ise öldürür seni

Aldı İlbey:

Ne inim ne cinim, insanoğluyum

Haramzade değil, temiz soyluyum
Cihangir Han derler, Han'ın oğluyum
Babandan atandan korkum yok benim

Aldı kız:

Anam sultan kızı, Sultan Gülşah'tır
Babamı sorarsan, İmirza Şah'tır
Bilesin ki zalim bir padişah'tır
Vallah duyar ise öldürür seni

Aldı İlbey:

Kitabım Kur'an'dır, tek rehberimdir
Muhammed Mustafa peygamberimdir
Adım İlbey, korkmam, Allah kerimdir
Babandan atandan korkum yok benim

Aldı kız:

Sen bir eloğlusun, doğru mu sözün
Nasıl bel bağlayım, sağlam mı özün
Eğer yalan isen, kör olsun gözün
Babam duyar ise öldürür seni

Aldı İlbey:

Güzel naz eyleme, gayrı yorulдум
Gördüm cemalini, sana vuruldum
Aşkın ile öldüm öldüm dirildim
Babandan atandan korkum yok benim

Kız baktı ki oğlan öyle beribenzer şeylerden korkacak gibi değil, gözü pek biri. Göz ucuyla bir kez daha süzdü şöyle; oğlan yakışıklı, keklık gibi sürmeli; uzun boylu, geniş omuzlu, koç yiğit duruşlu bir delikanlı! Oğlanın konuşması, tavrı da kıza çok hoş geldi, hemen gönlü ısıniverdi. Ama kız gene de naz etmeyi elden bırakmadı. “Âşık sazla, maşuk nazla müteselli olur” derler ya; İlbey tekrar aldı bakalım kıza ne söyledi?

Kapına kul oldum, bağlandım kaldım
Zincire vurulmuş köleyim güzel
Bu canı yoluna kurbanlık saldım
Emret ki uğruna öleyim güzel

Güzel seni evvel düşümde gördüm
Yürekten vuruldum, gönlümü verdim
Elinden badeyi içtim de erdim
Naz eyleme kurban olayım güzel

Âleme düşeli sûretim resmim
Şem'ine pervane, ruhumla cismim
Cihangir Han oğlu **İlbey**'dir ismim
Adını bağışla, bileyim güzel

Kız dedi ki: “Yiğit, sen beni çok önceden tanıyor gibi konuştun. Nasıl bir iştir bu?” dedi. İlbey dedi ki: “Evet gönlümün sultanı; ben seni çok önceden düşümde görüp vuruldum; elinden bade içtim. O gün bu gündür senin güzel cemâlinin hayâliyle yaşıyordum. Rabbime şükürler olsun ki seni buldum. Hak Teâlâ seni bana yazmasaydı, bana bu düşü de göstermezdi.” deyince kızın gönlü iyice rahatladı. Kanaat getirdi ki; “Cenâb-ı Allah bizi birbirimize yazmıştır. Öyleyse adımlı söyleyeyim.” dedi. “Ey Han oğlu!” dedi; “Şunu bilesin ki, benim de gönlüm seni sevmeseydi adımlı sana söylemezdim. Muhafızlarımı çağırır derhal senin boynunu vurdurdum.” dedi. “Anladım ki Cenâb-ı Hakk bizi birbirimize yazmış; benim adım da Mihrinaz’dır.” dedi. İlbey, bu ismi ta yürekten öyle bir tekrar etti, öyle bir andı ki, sanki o tek kelimeyle gönlünden kopup gelen en güzel şiirini okudu. Velhasılı, iki sevgili orada birbirlerine büyük bir aşkla sarılıp kavilleştiler. İlbey, birkaç gece daha uçan sandalyesiyle pencereden girip Mihrinaz ile görüştü. Gece, sarayın penceresinden giriyor, ta sabaha kadar sohbet, muhabbet ederken başından gelen geçen olayları da anlatıyordu. Sabah gün ağarmadan da tekrar uçağına biniyor, pencereden çıkıp gidiyordu.

Bir gün İlbey dedi ki: “Ben, yarından tezi yok, memleketime uçayım; hem anamı babamı sevindireyim, hem de sana dünür getireyim; seni Allah’ın emri, Peygamber Efendimiz’in kavliyle isteteyim. Yarın gelir seni görürüm; ondan sonra yola çıkarım.” dedi. Mihrinaz buna pek memnun oldu. Ama arada fitne rahat durmuyordu ki! Mihrinaz’ın baş cariyesi Sırefşan, çok kurnaz bir kadındı. Sırefşan, konargöçerlerden yetim olarak alınıp büyütülmüş, zamanla da Mihrinaz’a baş cariyeye tayin edilmişti. Bu kadın, işin farkındaydı. Mihrinaz’la İlbey’i gizli gizli dinliyordu. Onların bu son konuşmasını da dinledikten sonra, gece vakti hemen sahile koştu; sandalcıya; “Hemen çek!” dedi, kayığa bindiği gibi doğruca Mirza Şah’ın Tahran’daki sarayına vardı. Şah uyanır uyanmaz hemen huzura çıktı. “Ne istiyorsun kadın?” diye azarladı Şah. Bu dedi ki: “Aman Padişahım, senden yüzüm kara, söylemeye utanıyorum” deyince, Şah iyice hiddetlendi: “Kem küm edip lâfı ağzında geveleme de çabuk de, ne diyeceksen?” dedi. “Aman Padişahım, vallahi senin kızının ön eteği kısaltmaya başladı!” dedi. Mirza Şah, beyninden vurulmuşa döndü! “Ne dedin sen? Senin ağzından çıkanı kulağın duyuyor mu? Vallahi boynunu vurdururum senin kadın!” deyince Sırefşan yeminler etti, “Gözümle gördüm” dedi. Şah; “Eğer yalan ise, senin o gözlerini oydurur öyle gebertirim.” dedi. Mirza Şah yerinde duramıyor, hızlı adımlarla ileri geri yürüyor, bir yandan da söyleniyordu: “Ben kızımı bir adaya hapsedeyim, etrafını surlarla çevireyim; muhafızlar, nöbetçiler dikeyim... Vay başıma gelenler! Şerefim iki paralık oldu!” diye elini yumruk edip başına vurdu! Şah öyle hiddetlendi ki Sırefşan cadısı korkusundan

düşüp bayıldı. Mirza Şah köpürüp bağırap çağırırken, veziri Behlül geldi; “Aman efendim, şöyle olur, böyle olur... Bu işi öfkeyle değil, usûletle ve suhûletle halledelim; yoksa elimizden kaçırırız” dedi. Şah, Sirefşan’ı tekrar çağırdı; “Aman efendim, bayıldı yatıyor!” deyince, Şah; “Ayılmazsa çengele geçirip asın!” der demez, cadı karı; “Aman Şah’ım yoluna canım feda, buyur” diye huzura dikilip elini ovuşturmaya başladı. “Anlat bakalım” deyince de, Sirefşan, bütün öğrendiklerini bir bir anlattı. Mirza Şah sordu ki: “Bu yabancı nereden gelip de hiç kimselere görünmeden ta kızımın odasına kadar girebiliyor? Muhafızlar görmüyor mu?” diye. Sirefşan: “Vallahi şahım, kapıdan mı giriyor, bacadan mı giriyor; yoksa duvardan mı tırmanıyor, onu gören bilen yok. Bir de bakıyorum ki kızın odasında!” dedi. Vezir Behlül dedi ki; “Şahım siz merak buyurmayın; kuş olup uça elimden kurtulamaz; ben yakalar getiririm” dedi. Sirefşan’ı geri gönderdiler; “Sakın bir şey belli etme!” diye de tembillediler.

Nice sonra, Sirefşan kaleye dönüp de Mihrinaz onu görünce; “Ne o esmer hanım, neredeydin?” diye sordu. O da; “Hiç hanımım, bazı ihtiyaçlar vardı da onları almaya gittiydim” dedi. Kız, bir şeyden şüphelenmedi tabi, ne bilsin? Neyse, akşam oldu; Vezir Behlül, askerlerini bir gemiye bindirip, kimselere görünmeden adanın arka yüzünden karaya çıkardı. Kalenin arka bahçesinden gizlice içeri girip her yere adam yerleştirdi. Vakit gece yarısını geçince oğlan uçağıyla gene kızın penceresinden girdi. Uçak da öyle ses çıkarmıyor ki, ancak “fırrr” edip geçiyor, gecenin karanlığından da nöbetçiler bir şey göremiyor. Kız ile oğlan gene yiyip içip sohbet ederken, Sirefşan bunları gene kapı arkasından dinledi. Hemen Vezir Behlül’e haber verdi ki: “Vallaha oğlan gene içeri girmiş, nasıl girmişse?” diye. Vezir hemen askerleriyle birlikte odaya daldı. İlbey davranmaya fırsat bulamadan, üzerine ağ atıp yakaladılar. Her ikisinin de elini kolunu bağlanıp doğruca Mirza Şah’ın zindanına götürdüler.

Mirza Şah emir verdi ki; “Yarımdan tezi yok, her ikisi de idam edilecek!” diye. Ama ana yüreği öyle demiyordu. Mirza Şah’ın hanımı Gülşah Hatun, feryat figân ağlıyordu. Mirza Şah’ın ne zalimliğini koydu ne gaddarlığını... “Elin oğlunu ne ediyorsan et; kızımdan ne istiyorsun? Bari onu bağışla!” diye feryat figân eyliyordu. Nihayet Mirza Şah, onu da bir odaya hapsettirip üstüne kilit vurdu.

Sabah oldu; felek takvim-i âlemden bir sayfa daha çevirdi ki sormayın! İki tane darağacı kurulmuş, yağlı urganlar sallanıyor. Cellatlar gecedden hazırlamışlar, ellerini ovuştura bekliyorlar! Ahali akın akın meydana iniyor: “Amanın, Mirza Şah, kızını bir yabancıyla yakalamış, idam ettirecekmiş” diye duyan koşuyordu. Gün, kuşluk vakti olunca Şah da tahtını darağaçlarına karşı kurdurdu, oturdu: “Getirin mahkûmları” dedi. İlbey ile Mihrinaz’ı getirdiler. Boyunlarına Şah’ın fermanını astılar. Şah dedi ki: “Bu ibret olsun el âleme!” Oradan İlbey, Mirza Şah’a seslendi ki: “Ey Mirza Şah! Böyle midir senin padişahlığın? Bu mudur senin adaletin? İdam’a giden insanın son arzusu sorulmaz mı? Bu senin şanına yakışır mı?” Böyle deyince, bu söz Mirza Şah’a dokundu; “Peki, söyle bakalım, neymiş senin son arzun?” dedi. İlbey dedi ki: “Şahım, benim şöyle bir sandalyem vardı, onu getirsinler; ben o sandalyeye oturayım, Mihrinaz da elime bir ibrikle su döksün, abdest alıp iki rekât namaz kılayım; ondan sonra bizi idam eyle.” dedi. “Eee, bu muydu senin son arzun, ondan kolay ne var?” dedi Şah; “Getirin şunun sandalyesini” dedi. Sandalyeyi bulup getirdiler. Ama kimse onun bir uçak olduğunu bilmiyor tabi. İlbey, kollarını sıgayıp oturdu,

Mihrinaz da bir ibrikle eline su dökmeye başladı. İlbey, Mihrinaz'a dedi ki: "Çabuk, sırtıma atla, sımsıkı sarıl" dedi. Mihrinaz, oğlanın sırtına binip sımsıkı sarıldı. Toplanan ahali de onları vedalaşıyorlar sandı. Kimisi; "Vah yazık, son kez sarılıyorlar" derken; oğlan birden uçağı çalıştırdı. İki birden yavaş yavaş gökyüzüne doğru yükselmeye başladılar. Oradakiler: "Ula ne oluyo? Bu da neyin nesi?" falan derken; nice sonra akılları başlarına gelip de Mirza Şah bir yandan, Vezir Behlül bir yandan "Amanın kaçıyorlar! Okçular ok atın!" diye bağırdılar. Kemankeşler yay çekip ok attılar, ama oğlanla kız çoktan ok menzilin dışına çıkmışlardı. Onlar orada bağışıp dururken, İlbey ile Mihrinaz da birbirine sarılıp yumak olmuş iki yıldız gibi gökyüzünde kayıp gittiler.

Az gittiler, uz gittiler; dere tepe, deniz derya düz gittiler; ama oğlanın uçan sandalyesi ancak bir kişiyi taşıyacak kadar küçük olduğundan, ikisini birden hem zor taşıyor hem de yavaş gidiyordu. Bir yandan da uçak gittikçe alçalıyordu. Acem diyarından epeyce uzaklaştıklarına kanaat getirince, İlbey uçağı yere indirdi. Akşam vaktine yakın bir zamanda bir köye ulaştılar. İlbey baktı, köyün minaresi görünüyor; "İyi, burada bir Müslüman bizi misafir eder herhâlde" dedi. Şöyle, köyün dışında bir tek ev vardı; o evin kapısını çaldılar. Bir ebe karı çıktı. "Ebe, Tanrı misafiri kabül eder misin?" dedi. "Buyurun yavrum" dedi kadıncağız, hemen bunları içeriye aldı, ocağın başına minder serip oturttu. Hoş beş, hâl hatır ettikten sonra kadıncağız hemen birkaç yufka ekmek sulayıp yumuşasın diye sofraya bezine sardı. Tavaya da bir çomça keçi yağı koyup ateşte eritti; baktı ki oğlan babayığit, heybetli biri, tavaya dokuz yumurtayı birden kırdı, pişirdi, önlerine koydu. Oğlan dedi ki: "Ebe, senin kimin kimsen yok mu?" "Yok" dedi kadıncağız; "Allah'tan başka hiç kimsem yok. Aha siz de benim evladım olun, ne var!" dedi. Neyse, bunlar karınlarını doyurup, kadıncağızın gösterdiği odaya geçip yattılar. Zaten ev de iki göz oda!

Sabah olunca, Mihrinaz boynundaki kolyeyi çıkardı ve dedi ki İlbey'e: "Aha bu kolyemi götür sat, ihtiyaçlarımızı fazlasıyla karşılar" dedi. İlbey, kadından yol sordu: "Ebe, ben biraz yiyecek içecek alıp geleyim. Yakınlarda şehir yok mu?" dedi. "Oğlum, şurdan güneye doğru git, orada koca bir şehir var" dedi. Oğlan, sandalyeyi Mihrinaz'a emanet etti; "Bu uçakla gidemeyiz, ikimizi birden zor taşıyor; iyisi mi, ben gidip iki tane at satın alayım" dedi. Velhasılı, İlbey o şehre ulaştı. Bir kuyumcuya kolyeyi verdi, "Bunu al, bana altın akçe ver" dedi. Kuyumcu, iri elmaslarla işlenmiş kolyeyi görünce hemen dükkânın anahtarını İlbey'e verdi. "Buyurun" dedi. "Dükkânın içindeki altınlar bunu karşılamaz, ama dükkânıyla beraber vereyim" dedi. Tabi kuyumcu baktı ki, elmas kolye, içinin malıyla birlikte böyle kırk tane dükkân satın alır! İlbey dedi ki: "Dükkân'ın senin olsun. Bana şuradan ne kadar verebiliyorsan altın akçe ver, ben gideyim" dedi. Kuyumcu hemen bir koca torba altın akçe doldurup verdi. İlbey o şehrin pazarından iki tane at ile yedeğine iki de katır satın aldı. Katırlara erzak yükleyip, çeke çeke geldi köye. Ebe karıya dedi ki: "Ebe, bu köyün hocasını tanır mısın?" "He tanırım" dedi. "Öyleyse al şu altınları, ona ver, yanına da iki yetişkin er kişi alıp hemen gelsin. Senin altınların da bak burada hazır, gelince vereceğim" deyince ebe karı on beşlik kız gibi yerinden sıçradı; seke seke, güle oynaya, ellerini şıkırdata şıkırdata gitti. Vardı, hocayla beraber o iki er kişiyi de alıp geldi. İlbey, hocaya dedi ki: "Hocam biz, birbirimizi sevip beraber kaçtık. Bizi nikâhla" dedi. "Hayhay" dedi hoca. Hemen hep beraber abdest tazeleyip, o iki kişiyi de şahit kılıp, kızla oğlanın nikâhını kıydılar. İlbey de hem onlara

hem ebe kariya çokça altın verip onların gönlünü hoş eyledi, hayır dualarını aldı. Tekrar yola çıkmak istedikleri sabah öyle bir fırtına başladı ki, hava toz duman; göz gözü görmüyor. Ebe karı dedi ki: “Oğlum, bu havada yola mı çıkılır? Kalın burada.” “Peki” dediler. Birkaç gün daha kaldılar, ama hava düzeleceğine daha da kötüleşmeye başladı. Derken, bir sabah baktılar ki her taraf bembeyaz kar! Velhasılı, aylarca buradan bir yere çıkamadılar. Ebe karı da çok memnun oldu, evi ocağı şenlendi, yoksulluktan kurtuldu. Nihayet havalar düzeliş de karlar eriyip yollar açılınca, ebe karının elini öpüp helâlleştiler. Kendileri birer ata bindiler, uçan sandalyeyle erzakın bir kısmını da katırlara yükleyip yola koyuldular.

Az gittiler, uz gittiler; dere tepe düz gittiler; şura senin, bura benim derken kona göçe, haftalarca yol gittiler. Bir gün, ıssız bir dağın başına geldiklerinde Mihrinaz hastalandı. E, el bebek gül bebek, saraylarda büyümüş. Böyle çetin bir yolculukta, gün vurdukça karardı, yel vurdukça sarardı. Bir yandan da kız gebe, at sırtında ne kadar yol alacak? Orada bir kaya kovuğuna sığınıp yüklerini çözdüler. Dinlendiler ama Mihrinaz bir türlü kendine gelemedi. Orada bir müddet eğleşip toparlanmaya çalıştılar. İlbey dedi ki: “Bu böyle olmayacak; yarından tezi yok, sabah erkenden yola çıkalım. Bir şehre ulaşıp hekim bulalım” dedi. Gece soğuk oldu, İlbey baktı Mihrinaz üşüyecek, ateş yakmak istedi. Çakmak taşlarıyla kav’ı bulamadı. “Düşürdüm herhâlde” dedi. Baktı ki şöyle karşı dağın eteğinde bir ışık görünüyor. Mihrinaz’a dedi ki: “Ben uçakla çarçabuk gidip şu ışık görünen yerden ateş alıp geleyim” dedi. Uçağı çalıştırıp gitti. Vardı, şöyle ışık gelen yerin üstüne; baktı ki, dokuz kulplu koca bir kazanın altında ateş kor olmuş. Şöyle bir kenarda da dokuz tane çirkin suratlı adam, birbirlerine sokulmuş, uyuyorlar. Başuçlarında asılı bir kandil yanıyor. İlbey, yavaşça uçağı ocağın yanına indirdi. Bu uyuyan dokuz kişi de oranın azgın soyguncu eşkıyalarıymış. Bu eşkıyalar uyur gibi yapıp, hafiften gözlerini aralayıp oğlana baktılar ki; adam havadan uçan bir şeyle indi. “Bu insan olamaz” diye düşündüler. “Cin midir, nedir?” dediler. Sonra İlbey baktı, ateşi almak için kazanın kenara çekilmesi gerekiyor; onların dokuzunun birden dokuz kulpundan tutarak zorla kaldırdığı kazanı iki eliyle tutup kenara koydu. Bir parça köz aldı, sonra kazanı geri yerine koydu. Bunu gören eşkıyaların reisi dedi ki: “Amanın ulan, sesinizi çıkarmayın ha sakın; kapatın gözlerinizi, uyur gibi yapın. Yoksa bu bizim hepimizi öldürür!” dedi. Hepsi korkularından gözlerini sıkı sıkı kapatıp başladılar yalancıktan horlamaya.

İlbey oradan ateşi aldı, uçağa atladığı gibi yükseldi havaya. Közü de şöyle uçağın bir yerine sıkıştırdıydı; uçak hızla giderken köz ateş almasın mı?! Birden bire “gürp” etti, uçak tutuştu. Tutuşana kadar oğlan istedi ki bir yere ine; uçak birden ateş topuna döndü. İlbey kendisini attı. Bu sefer yere öyle bir düştü ki, neredeyse kırılmadık kemiği kalmadı. Üstelik başını da yere vurdu, akli başından gidip bayıldı. Uçak da yanıp kül oldu.

Oğlan orada kan revan içinde külçe gibi yatadursun, biz gelelim Mihrinaz’a... Mihrinaz, bir bekledi, iki bekledi; gelen giden yok! Sabah oldu, bekler; akşam oldu, bekler; ne gelen var ne giden. “Eyvah!” dedi; “Görüyon mu başıma geleni? Sakın bu oğlan beni bırakıp gitmesin?” dedi. İçine bir kurt düştü, başladı kemirmeye. Günler geçti, oğlan yok! Kız, umudunu iyice kesti. Dedi ki: “Vay benim kötü kaderim! Bir eloğluydu, havadan geldi, havaya gitti. Benden muradımı aldı, kaçtı gitti. Ben nasıl inandım, nasıl kandım?” diye dövündü durdu. Kız baktı ki, bu ıssız yerde başına bir iş gelecek; son bir gayretle kalktı, diğer at ile katırları yedeğine alıp çekmeyi beceremedi; ne yapsın? Onları orada bırakıp atın birine

bindi, sürdü. E, kızcağız memleketine de dönemez; ne yapsın? Aldı başını gidiyor, bir yandan da; “Bakalım kader bizi nereye götürecektir? Felek, başımıza daha ne işler açacak?” diye ağlıyor; bir yumup on döküyordu. Mihrinaz böyle gidedursun, biz gelelim İlbey’e:

İlbey öyle baygın bir hâlde yatarken bir sığır çobanı delikanlı bunu gördü. Vardı baktı ki, babayığit biri, orada öyle, kemikleri hurdahaş olmuş, baygın yatıyor. Hemen bir kağıt getirip oğlanı üstüne yatırdı ve öküzleri çeke çeke doğruca köye getirdi. Daha köyün girişinde meraklılar sordular; “Kimdir bu, ne olmuş?” diye. Tabi herkesin haberi oldu; “Köye bir yaralı getirmişler” diye. Köyün ileri gelenleri toplanıp bu yabancıyı görmeye gittiler. Baktılar ki oğlanın durumu hiç iyi değil. Dediler ki: “Bir sınıkçı bulalım da, kırıklarımızı sarsın” dediler. Nihayet, bir sınıkçı buldular, oğlanın kırıklarını sardırıp, onu sütle, yoğurtla, çorbayla beslediler. Oğlan kendine gelir gelmez onun kim olduğunu sordular, ama oğlan düştüğünde başını yere çarptığı için hafızasını bir türlü toparlayamadı. E, sorularına da cevap veremedi. Aklında, zihninde, bir tek Mihrinaz’ın o güzel cemali ve gönlünde de onun sevdası vardı. Sanki dünyada her şey kaybolmuş, yok olmuş da bir tek Mihrinaz’ın aşkı baki kalmıştı. O aşk yüreğinde yanmaya devam ediyordu. Ama Mihrinaz nerde, kendi ne oldu, nereyeye gidecek, ne edecek? Hafızasını toparlayıp da bir türlü karar veremiyordu. Velhasılı, oğlan bir iki ay içinde yürümeye başladı; bir müddet sonra da tamamen iyileşti. Fakat ne kadar zihnini, hafızasını zorladıysa da nerden gelip nereye gittiğini bir türlü hatırlayamadı. Köyde de kendisine kimi “yabancı” diye çağırıyor, kimi “mecnun”, kimisi de “deli” diyordu. Derken oğlan daha fazla duramadı, dedi ki; “Ben burada yabancıyım, kimse beni tanımıyor, iyisi mi alıp başımı gideyim. Yüreğimdeki bu sevdanın, hayâlimdeki bu cananın peşi sıra gideyim” dedi. Kendisine yardım eden herkesle tek tek görüşüp helâlleştikten sonra, üstünde kalan üç beş tane altın parayı da onlara paylaştırıp yola koyuldu. Yola koyuldu ama o da bilmiyor nereye gideceğini. Yalın ayak, baş kabak; elinde bir asa; ma’suğunu anarak, ah edip yanarak aldı başını gidiyor ya, görelim bakalım âyine-i devran ne gösterecek?

Biz gelelim Mihrinaz’a... Kızcağız epey bir zaman yol aldıktan sonra doğum sancıları tuttu. Ormanlık bir yerde, ağlaya çırpına bir oğlan çocuğu dünyaya getirdi. Fistanın eteğinden yırtıp çocuğu kundaklayıp sömelek yaptı. Bu sırada oradan bir sırtlan peydah oldu. Mihrinaz, bebelerini aldığı gibi bir ağaca tırmandı. Kız baktı, sırtlan gitmiyor, ağacın dibinde dikilip duruyor; bir yandan da çirkin sesiyle öteki sırtlanları çağırıyor. “Amanın bu canavar bizim başımıza bir iş açmadan bunu buradan uzaklaştırayım” diye; bebeği ağacın çotuna yatırdı, belindeki kuşağı çıkarıp bağladıktan sonra ağaçtan aşağı atladı. Sırtlan hemen bunun peşine düştü. Kız kaçtı, sırtlan kovaladı, kız kaçtı, sırtlan kovaladı derken; kız bir de baktı ki önünde bir dere akıyor; hemen kendisini bu suya atıp akıntıyla epey sürüklendi.

Biz gelelim bebeğe... Bebek ağacın çatalında ağlarken, hükümdar da adamlarıyla ava çıkmış imiş; köpekler varıp bu ağaca hücum ettiler. Hükümdar dedi ki: “Herhâlde köpekler bir şey buldu; eğer can ise benim, mal ise sizin” dedi. Hep toplaşıp vardılar ki, ne görsünler? Ağacın dalında bir bebek kundağıyla bağlanmış, ağlayıp duruyor. Hemen bir adam çıkartıp bebeği indirttiler, hükümdarın kucağına verdiler. Hükümdar da kim olsa iyi? Cihangir Han! Meğer kız, ta Türkistan toprağına gelmiş imiş! Cihangir Han, bu çocuğun kendi torunu olduğunu bilmiyor, ama bebeğin yüzünü görür görmez hemen ona kanı kaydandı. E, kan çekti işte! Dedi ki: “Allah bir evladımı benden aldı ama bir evlat daha verdi, şükürler olsun, bu

Allah'ın bana bir armağanı” dedi. Alıp saraya getirdiler. Bebeği görür görmez Dilşad Hatun'un da hemen ona kanı kaynadı, oda bebeği bağına bastı. Yeniden şenlikler yapıldı, yemekler verildi, ahali gene sevindi, üzerlerindeki gam kesafet dağıldı gitti. Gene Tolunbay Ata'yı çağırdılar, oğlancığa ad koymasını istediler. Tolunbay Ata dedi ki: “Hükümdarım, madem ki bu bana Cenab-ı Allah'ın bir armağanı diyorsun, o hâlde bu çocuğun adını Armağan Bey koyalım” dedi ve çocuğun kulağına ezan okuyup adını üç kez tekrar eyledi. Hayır dualar edildi ve meclis dağıldı.

Biz haberi kimden verelim? Mihrinaz'dan. Mihrinaz suyun akıntısıyla epey bir sürüklendikten sonra çalınıp çırpınıp bir kenara çıktı. Baktı ki ne sırtlan kalmış ne bir şey. Hemen, kendisine bir yön tayin eyleyip, dereyi tepeyi, çalıyı çırpıyı dolandı fırlandı, ayaklarının tabanlarından kanlar akıtarak vardı, bebesini bıraktığı ağacı buldu. Buldu ama baktı ki ne bebe var ne bir şey. “Yavrum” dedi, feryat etti, öteye beriye seğirtti ki yırtıcılar mı parçaladı; acep bir parçasını bulur muyum diye, yok! “Eyvah! Karakuş kaptı götürdü herhâl! Vay bu da mı gelecekti başıma?” dedi, çırpındı ağladı. Ama ne çare? “Çekecek çilem varmış demek ki” dedi; hem ağladı hem söyledi; aldı bakalım Mihrinaz ne söyledi:

Eloğluna nasıl gönül bağlarım
Dizlerime vura vura ağlarım
Hayâl oldu şimdi gençlik çağlarım
Kaderim buyumuş, gayrı neyleyim

İzi gökte olan, ne gezer yerde
Gurbet éllerinde düşmüşem derde
Dönemem yurduma, vatanım nerde
Kaderim buyumuş, gayrı neyleyim

Ne kadar ağlasam, sızlasam boşa
Daha neler gelir bu garip başa
Bebeğimi koydum, kurt ile kuşa
Kaderim buyumuş, gayrı neyleyim

Mihrinaz, oradan yola revan olup bir zaman gittikten sonra yol üstünde ihtiyar bir sığır çobanına rastladı. Nahırcı baktı ki kızın üstü başı perişan, yalın ayak, yara bere içinde; “Bre kızım bu ne hâl?” diye sorunca, kız dedi ki: “Nahırcı baba, benim kimim kimsem yoktur, nolur imdat eyle bana” dedi. Nahırcı; “E benim de hiç evladım yoğudu. Evde benim gibi bir ihtiyar karım var, gel sen bize evlat ol, biz de sana ana baba olalım” dedi. Velhasılı, kızı bunlar kendilerine evlat edindiler.

At ayağı külünk olur, ozan dili çevik olur derler; âşıklar sözü, günü çabuk yetirirler; aradan zaman geçti, Armağan Bey geldi on altı on yedi yaşlarına; yakışıklı bir delikanlı oldu. Bir gün arkadaşlarıyla ava giderken Nahırcı babanın evinin yakınından geçiyordu. Tam o sırada Mihrinaz da, çeşmeden su dolduruyordu. Armağan Bey atını o tarafâ sürdürdü, vardı çeşmenin başında durdu; Mihrinaz'ın yüzünü tam göremedi, ama Mihrinaz hâlâ on sekizlik kız gibi güzel duruyor tabi. Armağan Bey, onun kendi anası olduğunu bilmiyor ya; e, o da onun oğlu olduğunu bilmiyor; dedi ki: “Ay kız, bana bir tas su ver de içem” dedi. Mihrinaz

suyu doldurup delikanlıya uzatırken başını da edebinden yere eğdi. Armağan Bey; “Başını kaldır ki yüzünü görem” diye şöyle atın üzerinden aşağıya doğru eğidiydi, oğlanın gözlerine kızın iki göğsünden fiskiye gibi süt fişkırıldı. Oğlan neye uğradığını bilemedi attan aşağı düşüp bayıldı. Mihrinaz elindeki bakır helkeleri atıp hemen evine kaçtı. Oğlanın arkadaşları onu ata bindirip saraya getirdiler, olanı biteni anlattılar. Cihangir Han bu olan bitene bir mânâ veremeyince hemen bilgelere haber saldı, Tolunbay Ata ile birlikte diğerleri de gelip hükümdarın huzuruna dizildiler. Dedi ki Cihangir Han: “Ey bilgelerim ne diyorsunuz bu işe? Ne yapmamızı salık verirsiniz?” Tolunbay Ata dedi ki: “Kudretli hükümdarım, bazen bin âlimin bilmediğini bir ârif bilir. Bütün ahaliyi şuraya topla, o nahırcının kızını da ailesiyle birlikte çağır; herkes bildiğini burada açıklasın” dedi. Bu fikir münasip görüldü, hükümdarın fermanını duyurmak için her yana tellallar çıkartıldı ki; “Yarın herkes sarayın önünde toplanacak, istişare yapılacak” diye. Neyse, o gün herkes toplandı, Mihrinaz da getirildi. Hükümdar dedi ki: “Kızım, anlat bakalım, sen kimsin, neyin nesisin? Bu, senin döşünden çocuğun yüzüne süt fişkırıyor, bunun hikmeti nedir?”

Hükümdar, kızdan bunları sual eyleyedursun; biz gelelim İlbey’e. İlbey de yarı mecnun gibi yollara düşüp diyar diyar dolaşırken, saç sakal birbirine karışmış bir vaziyette o da geldi Kâşgar’a! Fakat bilmiyor nereye geldiğini. Baktı ki tellallar çağırıyor; “Bütün ahali şurada toplanacak” diye, o da geldi; “Acep bir iki lokma yiyecek bulabilir miyim?” diye. Bu sırada herkesi sükûnete çağırıp, Mihrinaz’ın anlattıklarını dinlemeye başladılar. Kız hem anlattı hem ağladı. İlbey bunları dinledikçe kudret-i Allah’tan her şeyi hatırlamaya başladı. Derken kız anlattıkça bu da ağlamaya başladı, nihayetinde İlbey de ayağa kalktı ve “İşte ben buradayım! Ben seni terk etmedim; böyle böyle oldu!” deyince ortalığı bir velvele aldı ki sormayın gitsin! Ana, baba, oğul, torun sarmaş dolaş oldular, ağlaştılar.

İlbey burada bir saz istedi, dedi ki: “Hâlimi hem telden hem dilden anlatayım” dedi. Aldı bakalım İlbey ne söyledi?

Gurbet elde bir güzele vuruldum
Mecnûn’a döndürdü yâr beni beni
Felek vurdu düşe kalka yoruldum
Neler geldi başa, sor beni beni

Kanat açıp gayet yüksekten uçtum
Bir ateş aldım da yandım tutuştum
Yaralı kuş gibi çırpınıp düştüm
Yaktı kül eyledi, nâr beni beni

Her yan zindan oldu, sağımla solum
Kökünden kırıldı kanadım kolum
Yitirdim aklımı, kayboldu yolum
Ne hâllere düştüm, gör beni beni

Felek tuttu beni yerlere çaldı
Çekip sevdiğimi elimden aldı

Böyle yâr peşinde feryada saldı
Şeydâ bülbül gibi, zâr beni beni

İlbey der ki yârim benden soğudu
Yolumun üstünde engel çoğudu
Vallahi sevdiğim suçum yoğudu
N'olur görmeyesin, hor beni beni

İlbey böyle söyleyince Mihrinaz onun boynuna bir daha sarılıp ağladı. İki sevgili böylece hasret giderdikten sonra; aradan birkaç gün geçince Cihangir Han, İlbey ile Mihrinaz'a öyle bir düğün kurdurdu ki, eşi menendi görülmemiş; yedi cihana ün olur. Nice yetimler, garipler de yiyip içip giyindiler, sevindiler. Onlar orada kavuşup muratlarına erdiler.

(Dua bölümü)

Allah cümle hasretlileri tez günlerde birbirlerine sağlıcakla kavuştursun inşallah. Cenâb-ı Mevlâ herkesin muradını tez günlerde versin, herkesin evladını güldürsün, onların hayırlı mürüvvetlerini göstereceğini inşallah (Âmin).

TİYARA (TAYYARE)

Bir varımış, bir yoomuş; evel zaman içinde, halbir saman içinde; cinner cirid oynarmış esgi hamam içinde...

Bir padişah varımış... Bunuñ heç çocuğu olmazmış... Gel zaman gét zaman Allah buña bir oolan çocuğu nasib ediyó. Padişah ziyafatlar veriyo, davullar çaldırıyo, bayram ediyolar. Melmeketiñ nagadar zenaatkârı varısa her biri bir hediye yapıp getiriyo çocaa...

Bir de marañoz varımış... Bu marañoz da çocaa bir isgembe yapıyo. Uçuyomuş isgembe, üsdünde gumandası var, düümeleri var; uçuyo... Amma, diyo ki:

-Padişahım, diyo çocuk böyüyüp de deligannı olmadan binmesiñ sahin diyo. Gumanda etmeyi bilemez, teelikeli, diyo.

- Olur, diyo.

Gel zaman gét zaman çocuk geliyo, on üç, on dört yaşına... Galan sarayın bahçesinde oynarmış isgembiyenen. İşte, burada kaharımış şoriya; orda kaharımış şuruya derkene, yavaş yavaş uçururumuş.

- Aman oolum, uzağa gétme, dellerimiş...

Çocuk, oynarken, ederken bir düümesine basıyo, tiyara havalanıyo. Çocuk şaşırıyo, hangi düüme olduunu bilemiyo, gédiyo.

Galan bilmem ne gadar gédiyosa, heç bilmediği memleketlere gédiyo. Düümeyi buluyo endiriyo, bir daañ başına gonuyo. Aalıyo, sızılıyo; o yanna gédiyo, bu yanna gédiyo amma nerde geldiğini bulamıyo!

O yanı, bu yanı dolanırkene, bir de bahıyo ki, deñiziñ ortasında, bir adanıñ üsdünde bir saray! Aşam olunca sarayın ışıkları yanıyo. Meâre oranıñ padişahınıñ bir gızı varımış; padişah, kimse bir zarar vermesiñ diye gızı bu deñiziñ ortasındaki saraya hapis etmiş. Heç kimse yahlaşamazmış; yahlaşanı muhafızlar öldürürümüş...

Oolan, tem gece yarısında tiyarıya biniyo, dooru sarayın penceresinde içeri giriyo. Bahıyo ki, gayrolada bir dünya gözeli uyuyo amma; aya diyo sen dooma ben dooyum, güne diyo sen dooma ben dooyum. Gızıñ gözeliğinde oolanıñ gözü gameşiyó! Vuruluyo gıza! Neyise; bahıyo ki gızıñ baş ucunda, ayag ucunda mumlar yanıyo. Masanıñ üsdünde de evlen türlü yemekler var. Oturuyo, gözeelce garnını doyuruyo; gızıñ ayag ucundaki mumları baş ucuna, baş ucundakileri de ayag ucuna goyuyo; gızı da yüzünden öpüyo; tiyarıya biniyo, Allaasmarladıh!...

Gız sabana uyanıyo, bakıyo ki; mumlarıñ yeri dâñişmiş; yemekler de yenmiş. Teraziye çıhiyo, dartılıyo, bahıyo ki, elli gıram zayıflamış! Hemen caariyeleriñ başını çariyo; gırh tene de caariyesi varımış gızıñ; çariyo, diyo ki:

- Benim odiya hañgiñiz girdiñiz? Diyo. Mumlarıñ yeri dâñişmiş, yemekler yenmiş, diyo. Dartıldıydım, diyo, tem elli gıram da zayıflamışım, diyo. Hañgiñiz girdi benim odama? Diyo.

Baş caariye hepisini sorguya çekiyo, annıyamıyo. Diyo ki:

- Ben löbet dutuyum, diyo. Bahıyım kim geliyo, diyo!

- Temam, diyolar.

Herkeş uyuyo, baş caariye löbet dutuyo... Beklerken, beklerken yoruluyo. Seât gece yarısına yahlaşırken göz kapahları aarlaşuyo; dayanamıyo, uyuyo.

Aanca gene oolan pencereden “firr” diyo giriyo. Yemeklerden yiyo, varıyo mumlarıñ yerini dañşdiriyo gızı da öpüyo; gene tiyaraya biniyo, uçuyo gédiyo.

Sabah oluyo, gene bahıyolar aynı! Galan her gece biri löbet dutuyo, gene göremiyolar oolanı. Gece yarısı odlumuydu, hepsi de uyurumuş. Her gün bööle her gün bööle; gız her gün elli gıram zayıflarımıñ derkene, gız bahıyo ki ééce zayıfladı; diyo ki:

- Héç kimse löbet dutmıyacak, diyo. Bu sefer ben bekliyecim, diyo.

Gız barnaanı kesıyo, üsdüne duz basıyo, bekliyo... Yara sızım sızım sızılıyo, gözüne uyhu girmıyo. Tem gece yarısı olunca gız bahıyo ki pencereden içeri “firrr” diye bişe girdi; bir isgembe, uçuyo. Üsdünde de bir babayığıt oolan ki, burma bıyıklı! Gız hemen gözlerini yumuyo, uyur gimi ediyo.

Oolan gene yemekleri yiyo, gızıñ ayag ucundaki mumu baş ucuna, baş ucundakini ayag ucuna goyuyo; tem eâlip de gızı öpeceâ sırada gız bunu golundan şarpada dutuyo:

- Dur bahalım, diyo. Sen kimsiñ, in misiñ cin misiñ? Diyo.

- Ne inim ne cinim; ben de seniñ gimi bir insanooluyum, diyo.

Neyise, oolan başında geçennerı annadıyo gıza amma, gız zaten oolana görür görmez vuruluyo. Sarılıp yatıyolar. Gün doomadan da oolan tiyariya binip gédiyo. Gız diyo ki:

- Ben de bişe göremedim, diyo.

Galan oolan her gece gelirimış, gızıñ yanında galır, sabaha dooru da uçar géderimiş.

Gel zaman gét zaman, gız gebe galıyo. Baş caariye bundan şüpeleniyo; dooru varıyo padişâñ huzuruna.

Diyo ki:

- Padişâm sağolsuñ, gızıyıñ öñ eteâ gısaldı, diyo.

Padişah bunu duyunca guduruyo, küplere biniyo!

- Tez diyo eñ eyi ceñgâverlerimi, diyo, salıñ; pusu gursuñlar, kim geliyosa gızımıñ yanna, diyo, dutsuñ getirsiñler, diyo.

Pusu guruyolar, gızınan oolan yatarkene odayı basıp ikisini de yahalıyolar. Ellerini gollarını baalıyolar; dooru padişâñ huzuruna... Padişah diyo ki:

- İkisini de idam ediñ, diyo! İkisini de asiñ, diyo.

Gız yavlarıyo, ediyosa da, acimiyo gızına...

Daraaçlarını guruyolar, yalı kendirleri hazırlıyolar. Oolan diyo ki:

- Padişahım, maarem bizi asıcıñ, benim bir soñ dileâm var, diyo.

- Sööle bahıyım, diyo padişah.

Diyo ki:

- Ben, diyo şu isgembemi, diyo, getiriñ de, diyo, üsdüne oturup bir apdes alıyım, diyo, gızıñ da elime su döksüñ, diyo. İki rekât namaz gılıyım da onda soona bizi as, diyo.

- Olur, diyo padişah.

Getiriyolar isgembesini, onu bir sandeliye sanıyolar, bilmiyolar ki uşduğunu! Getiriyolar... Ahâli hep tamaşıya çıhmış, toplanmış. Duyan gelmiş; padişah, gızıyman damadını asdırıyomuş, diye...

Oolan oturuyo isgembiye, gız eline ırbıgınan su döküyo; diyo ki oolan gıza:

- Hemen sırtıma bin, sıkı sarıl, diyo.

Gız hemen elindeâ ırbığı biraıyo, oolanıñ sırtına biniyo, boynuna éece sarılıyo.

Ahâli diyo ki:

- Vaay, yazzıh! Diyolar. Ölücüler ya, birbirlerine sarılıyolar, yazzıh! Diyolar.

O zamañaça oolan hemen düûmiye basıyo, havalanıyolar. Bahannar önce ne olduunu annıyamıyolar, şaşırıyolar. Héç ööle bişe görmemişler ki!

- Ulan nooluyo, filan derken...

Padişah diyo ki:

- Ula bunnar gaçıyo çabıh oh atıñ, vuruñ, düşürüñ, diyo.

Bunnarıñ peşinden ohcular oh atıyo amma, bunnar eyce havalanıyolar; oh yetişmiyo. Gaçıyo, gédiyolar.

Az gédiyolar, uz gédiyolar, dere depe düz gédiyolar, gızcaazıñ sancısı dutuyo.

Diyo ki:

- Benim sancım dutdu, şurda bir yere ének, diyo.

Oolan hemen tiyarayı orıya éndiriyo, gızı bir aacıñ dibine yatırıyo. Şeyle bir bahıyo, aaşam olmuş, taa yırar bir yerde bir ışık yanıyo. Diyo ki garısına:

- Sen burada dur, ben gédiyim, şorda bir yerde ışık yanıyo, diyo, gédiyim de ataş alıyım geliyim, diyo.

Biniyo tiyariya, uçuyo varıyo... Varıyo ki bir daañ dibinde dohuz tene dev uyuyo. Bir gazan gürmuşlar ocaan üsdüne, dohuz gulplu. O gazanıñ dohuz gulpundan dohuz dev dutar da ööle galdırılarımış...

Oolan varıyo, gazanı iki çinçe barnaayınan gazanı galdırıyo, bir kenara goyuyo; ocahdan bir köz parçası alıyo, gene çinçe barnahlarıyman gazanı galdırıyo geri ocaañ üsdüne goyuyo. Devler bunu görüyo amma uyuyo gimi yapıyolar. Héç belli etmiyolar.

Devleriñ başkanı diyo ki:

- Ula, diyo, ammanıñ uyuyo gimi yapıñ, diyo. Bizim dohuzumuzuñ zorunan galdırıldığı gazanı bu tek başına çinçe barnaayınan galdırdı, diyo. Bu insanoolu bizim hepimizi öldürür, diyo. Aman ses etmeñ, uyuyo gimi yapın, diyo. Oğlandan gorhularında héç kahmıyolar; dikli uyhusuna yatıyolar. Oolan, közü alıyo, tiyariya biniyo, sürüyo...

Közü şeyle tiyaranıñ üsdüne gomuşumuş, köz ürüzgârda ataş alıyo! Oolanıñ altında tiyara dutuşuyo! Oolan, düşüyo! Kahıyo oolan, garannıhda yola düşüyo amma, şaşırıyo. Bulamıyo gızı.

Oolan gızı arıyadursuñ, biz gelek gıza! Gızcaaz bir bekliyo, iki bekliyo, bahıyo oolan yoh!

- Görüyoñ mu? Diyo. Nerden geldiği bellolmayan bir eliñ ooluna gandım da, diyo, düşdüm ardına, diyo. Beni bu issiz daañ başında tek başıma godu da gétđi, diyor.

Bilmiyor ki oolanıñ düşdünü. Gendini terk etdiini sanıyo. Aalıyo, sızılıyo gızcaaz... Neyise... Çocuğu doğuruyo. Bir olan doğuruyo; eteânde bir parça bez yırtıyo, çocuğu sarıyo, sarmalıyo; diyo ki:

- Babasında ne hayır gördüm ki oolunda görüyüm, diyo.

Çocuğu sömeleâyinen bir çalınıñ içine sohuyo, gédiyo. Gız gédiyo, varıyo bir kööñ girişindeâ eviñ gapısını çalıyo. Bir adam çıhıyo;

- Buyur gızım, diyo.
Köõñ nahırcısıyımış adam, bir garı bir goca yaşıyolarımış.
- Gel gızım, diyo herif. Kimsiñ, necisiñ?
Gız diyo ki:
- Benim kimim kimsem yoh, ben gızıñız oluyum siz de anam babam oluñ, beni gızıñız olarah gabil ediñ, diyo.
- Helbe, diyolar.
Seviniyolar garı goca;
Bizim çocuumuz olmuyodu, göõde ararken yerde bulduh, diyolar. Bizim gızımız oldu, diyolar.
Seviniyolar...
O melmeketiñ padişahı sabah adamlarıyınan ava çıhmışımış. İtler varıyo varıyo bir çalıya çohuşuyomuş. Çeñilti göğe çılıyo!
- Padişâm, diyo adamları, çalıda bişe var; itler oña hücüm ediyo, diyolar.
Padişah diyo ki:
- Canısa benim, malısa siziñ...Bahıñ bahıyım neyimiş? Diyo.
İtleri öte ediyolar, varıyolar çıhardıyolar; bir de bahıyolar ki ne göreler, sömeleâñ içinde bir bebek! Çocug aç susuz aalıyo!
- Müjde padişahım, bir çocuh bulduh! Diyolar.
Padişah diyo ki:
- Hey böyüg Allah'ım! Diyo. Birini aldıñ, diyo, yerine gene birini verdiñ, diyo.
Şükür ediyo... Bir oolan çocğu buldum diye seviniyo. Héç bilmiyo ki gendiniñ gayıb olan oolunuñ çocğu olduunu. Ganı gayniyo çocaa... E, torunu deâl mi? Gan çekiyo tabi. Getiriyo bunu, evlet ediniyo...
Gel zaman gét zaman bu çocuh böyüyo; at biniyo, gılıç guşanıyo, ava gediyo. Birgün oolan gene ava gederkene nahırcınıñ eviniñ öõnde geçerkene pencerede gergef işleyen gızı görüyo. Anası olduunu ne bilsin? Daha genç gız gimi duruyo anası. Oolan bunu pencerede görür görmez atda aşşaa düşüyo, bayılıyo.
- Amanıñ, oolana nooldu? Diyolar.
Ayıldıyolar adamları:
- Ne oldu saña beele? Diyolar.
- Baña ne olduyusa şu penceredeki gözelden oldu, diyo.
Getiriyolar oolanı saraya; tabi padişaha haber gediyo oolan hasdalandı, atdan düşdü, bayıldı diye... Padişah gopa gopa geliyo;
- Amanıñ yavrım, bişe oldu mu? Neñ var? Diye...
Soñradan soñrıya bir çocuh bulmuş padişah, üsdüne titiriyo!
Oolan diyo ki:
- Baba, diyo (Babası biliyo dedesini!), ben nahırcınıñ gızına aşig oldum. İlle onu baña alıcıñ, diyo.
Padişah diyo ki:
- Oolum, diyo, sen gosgoca bir padişah oolusuñ; héç nahırcınıñ gızı alınır mı? Hañgi padişahıñ, hañgi veziriñ gızını isderseñ onu alah saña, diyo.

- Yooh, diyo... Baña ya nahırcınıñ gızını alıñ ya yoosa ben ölürüm, diyo oolan.
Padişah ne dediyse ker etmiyo oolana. Irâzı geliyo padişah. Ne etsiñ? Gıyamıyo.
Düñür oluyo nahırcıya. Nahırcınıñ canına minnet! Gosgoca padişah, gızını isdemiş,
hemen verici amma:
- Padişahım, diyo, bu gız bize Allah'añ bir amanatı, diyo. Gene de, diyo, gendine bir
danıştıyım, diyo, eñâr müsaade ederseñ, diyo.
- Tabi, diyo padişah.
- Gızım, diyo nahırcı. Sen bizim evletimizsiñ, diyo. Ölüncüye gadar başımıñ
üsdünde yeriñ var, diyo. Bah gosgoca padişah, seni ooluna isdiyo. Gısmat ayaamıza geldi,
diyo. Gene de sen biliñ, diyo.
- Gız diyo ki:
- Neydek? Diyo. Bu benim yazgım, diyo. "He" de, diyo nahırcıya.
Nahırcı seviniyo! Tabi padişahıñ düñürü olucu adam, sevinmez mi?
- Şu soñ sinimizden soñra Allah yüzümüze güldü, diyo.
- Veriyo gızı; düün dernek guruluyo... Padişah melmeketiñ her yerine haber salıyo,
dellal çaatdırıyo ki:
- Zengin fakir kim varısa gelecek; yeyip içecek, garnını doyuracak, diyo.
Yemekler bişiyö, davullar zurnalar çalıyo; gelen géden yiyo içiyö, derken... Tiyaradan
düşen oolan, bu padişaañ gaybolan oolu, orıya gelmişimiş. Diyo ki:
- Şurda bir düün var, düün aşı bişiyömuş, varıyım da, diyo, iki sohum ekmek de baña
veriller zahar, diyor.
- Variyo orıya gediyo. Saç sahal birbirine garişmiş; ne o onnarı tanıyo biliyo; ne de
onnar bunu biliyo! Variyo işde, buña da yemek veriyo... Derkene, sıra geliyo, oolanı
gerdeâ sohmiya... Oolan geliniñ yanına giriyo; gapıda girer girmez gızını iki döşünden de süt
diğdiriyo, oolanıñ gözlerine! Oolanıñ üsdü başı süt oluyo, gendeândini gapı dışarı atıyo.
- Ula noldu? Diyolar. Bu vaziyetiñ neci? Diyolar.
- Valla ne biliyim? Diyo oolan. Gapıda içeri girdiyidim, diyo, döşlerinde süt fişgırdı
yüzüme gözüme, diyo.
- Neyise, oolanıñ üsdünü başını silip gene saliyo içer; gene oolanıñ gözlerine süt
diğdiriyo gızını her iki döşünden! Oolan gene gendini zor atıyo dışarı!
- Padişaha haber ediyolar; "Beyle beyle oldu" deyi.
- Allah Allah! Diyo padişah. Çaarıñ bahıyım şu gızı, diyo; herkeş gelecek buruya, diyo
padişah. Bunda bir iş var, diyo.
- Gızı getiriyolar, herkeş toplanıyo; padişah diyo ki:
- Gızım, diyo, bunuñ hékmeti ne?
- Deyince, gız diyo ki:
- Padişahım, diyo, ben size başımda geçeni annadıyım, diyo.
İşde ne oldu bitdiyise annadıyo:
- Çocuumu, diyo, eteâmi yırtım da diyo oña sardım, çalıya sohıdım, diyo, geldim
nahırcıya evlet oldım, diyo.
- Padişah diyo ki:

- O tiyarıyanan gaybolan çocuh benim oolumudu, eyliyese sen benim gelinimsiñ, aha bu da ooluñ, ben çalıda bulduyudum demek benim torunumudu! Diyo.

O zamanaça galabalığıñ içinde çıhıyo oolan, diyo ki:

- Aradığıñız ooluñuz benim, diyo. Ataş getirirkene tiyara dutuşdu yandı, diyo. Ben onuñ uçu bulamadım seni, diyo, amma...

Herkeş aalaşıyo! Bunnar sarmaş dolaş oluyolar.

Yeñiden düün dernek ediyolar; ases oolanna gızıñ düününü yapıyolar; oğullarına da başga bir padişaañ gızını alıyollar.

Onda soona herkeş yiyo içiyo, mırızına eriyö. Siz de yeyib içip mırızınıza eresiniñiz ((Yaşar 2008: 127-131).

KELİMELEK

(Okuyucuya kolaylık olsun diye metinde yer alan yöresel kelimeler metinde yer alış sırasına göre aşağıda sıralanmıştır.)

yoomuş:	Yok imiş.
halbır:	Kalbur, büyük elek.
cinner:	Cinler.
oolan:	Oğlan.
nagadar:	Ne kadar.
çocaa:	Çocuğa.
isgembe:	İskemle, sandalye.
deligannı:	Delikanlı.
sahın:	Sakın.
teelikeli:	Tehlikeli.
galan:	(Kalan) Artık, bundan sonra.
isgembiyenen:	İskemleyle.
burda (kaharımış):	Buradan (kalkar imiş).
kaharımış:	Kalkar imiş.
şoriya:	Şuraya, biraz öteye.
uçururumuş:	Uçurur imiş.
dellerimiş:	Derler imiş.
indiriyö:	İndiriyor.
daañ:	Dağın.
aalıyo:	Ağlıyor.
yanna:	Yana.
aaşam:	Akşam.
meâre:	Meğer.
tem:	Tam.
tiyarıya:	Tayyareye, uçağa.
gayrola:	Karyola.
dooma:	Doğma.
dooyum:	Doğayım.

gameşiyó:	Kamaşıyor.
evlen (türlü):	Elvan (türlü).
sabaana:	Sabahleyin.
dâñişmiş:	Değişmiş.
gıram:	Gram.
gırh:	Kırk.
odıya:	Odaya.
zayıflamıssım:	Zayıflamışım.
löbet:	Nöbet.
dutuyum:	Tutayım.
seât:	Saat.
aanca:	Ancak, birden bire, aniden.
ééce:	İyice.
bekliyecim:	Bekleyeceğim.
barnak (barnaanı):	Parmak (parmağını).
bişe:	Bir şey.
gimi:	Gibi.
eâl- (eâlip):	Eğil- (eğilip).
öpeceâ:	Öpeceği.
şarpada:	“Şarp” diye.
öñ:	Ön.
eteâ:	Eteği.
yavlarıyo:	Yalvarıyor.
yaalı:	Yağlı
kendir:	Urgan, ip.
maarem:	Meğer, meğerse.
asıcıñ:	Asacaksın.
onda soona:	Ondan sonra.
tamaşıya:	Temaşaya, seyretmeye.
elindeâ:	Elindeki.
ölücü:	Ölecek.
o zamanaça:	O zamana kadar.
bahannar:	Bakanlar.
Oh:	Ok.
ének:	İnelim.
şeyle:	Şöyle.
yırah:	Irak, uzak.
çinçe barnaayınan:	En küçük parmağıyla.
şeyle:	Şöyle.
eteânde:	Eteğinden.
sömeleâyinen:	Sömeleğiyle, kundağıyla.
köôñ:	Köyün.

girişindeâ:	Girişindeki.
gabil:	Kabul.
helbe:	Elbette.
göôde:	Gökte.
çeñilti:	Köpeklerin çıkardığı telaşlı ve keskin sesler, havlamalar.
canısa:	Can ise.
malısa:	Mal ise.
öte etmek:	Uzaklaştırmak, kovmak.
beele:	Böyle.
gop- (kop-):	Koş-
alıñ:	Alırsın.
ker et-:	Kâr et-
ırız gel-:	Razı olmak, kabul etmek.
nahırcı:	Sığır çobanı.
amanat:	Emanet.
evlet:	Evlat.
gısmat:	Kısmet.
olucu:	Olacak.
soñ sin:	İnsan ömrünün son demleri, hayatın sonuna doğru.
düûn:	Düğün.
sohum:	Lokma.
diğdiriyô:	Fışkırtıyor.
gendeândini:	Kendi kendini.
beyle:	Böyle.
herkeş:	Herkes.
hékmet:	Hikmet.
eyliyese:	Öyleyse.
onuñ uçu:	Onun için.
ases:	Esas.
oolanna:	Oğlan ile.
mıraz:	Murat.